

CENTAR ZA KRIMINALISTIČKA, KRIMINOLOŠKA
I PRAVNA ISTRAŽIVANJA

**KRIMINALISTIČKE, KRIMINOLOŠKE I PRAVNE
TEME**

ČASOPIS ZA KRIMINALISTIČKU, KRIMINOLOŠKU I
PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

Travnik - Januar, 2022. godine

Kriminalističke, kriminološke i pravne teme

Izdavač

CENTAR ZA KRIMINALISTIČKA, KRIMINOLOŠKA I PRAVNA
ISTRAŽIVANJA

SJEDIŠTE REDAKCIJE ČASOPISA

Ul. Školska 23, 72270 Travnik

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Doc.dr.sc. Adnan PIRIĆ

Redakcija časopisa

Akademik, prof.dr.sc. Miodrag N. SIMOVIĆ

Akademik, prof.dr.sc. Nedžad KORAJLIĆ

Prof.dr.sc. Mile MATIJEVIĆ

Prof.dr.sc. Miloš MARKOVIĆ

Prof.dr.sc. Aleksandar R. IVANOVIĆ

Lektura i korektura

Nerma KERAN

Tehnička obrada i dizajn korica

Adis FODOLOVIĆ

Tiraž

200 primjeraka

ISSN

2744-2799

UDK

343.9

KRIMINALISTIČKE, KRIMINOLOŠKE I PRAVNE TEME ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

Centar za kriminalistička, kriminološka i pravna istraživanja osnovan je sredinom 2021. godine, te je u isto vrijeme utemeljen kao samostalna, ne stranačka organizacija kriminalista, kriminologa i pravnika, što je jedinstven primjer u Bosni i Hercegovini. „Kriminalističke, kriminološke i pravne teme, časopis je za kriminalističku, kriminološku i pravnu teoriju i praksu, ustanovljen je kao glasilo članova Centra, koje doprinosi ostvarivanju zajedničkih programskih interesa kriminalista, kriminologa i pravnika, profesionalnom unapređenju struke i razvijanju najviših moralnih vrijednosti, kriminalističke, kriminološke i pravne etike i kulture. Časopis objavljuje članke naučnog i stručnog karaktera iz oblasti kriminalistike, kriminologije prava, te teoijska istraživanja i studije iz uprednog prava i domaće prakse, kao i materijale sa naučnih, stručnih i konsultantskih javnih rasprava i drugih skupova kriminalista, kriminologa i pravnika. Časopis će objavljivati referate, saopštenja i diskusije u kojima će se poklanjati pažnja svemu onome što se zbiva u našem kriminalističkom, kriminološkom i pravnom životu i društvu u cjelini, a što doprinosi stvaranju vladavine prava i moderne pravne države i izgrađivanju i normalnom funkcionisanju pravnog sistema. Na njegovim stranicama objavljuju se i odabrane odluke iz sudske, upravne i arbitražne prakse, osvrti i prikazi novih knjiga iz pravne kriminalističke i kriminološke književnosti, kao i raznovrsni prilozi iz svakodnevne kriminalističke, kriminološke i pravne prakse. Kao glasilo kriminalista, kriminologa i pravnika, časopis prati njihovo djelovanje i o tome obavještava čitaoce i ukupnu javnost.

Ovaj časopis posvećen je kriminalistima, kriminolozima i pravnicima koji se kriminalistikom, kriminologijom i pravom bave kao naučnom ali i praktičnom disciplinom

SADRŽAJ

1.Prof.dr.sc. Mile Matijević, KRIMINALISTIČKO FORENZIČKI ASPEKTI PLANIRANJA OPERATIVNIH I ISTRAŽNIH VERZIJA NA UVIDJAJU.....	- 7 -
2.Prof.dr.sc. Sadmira Karović i Prof.dr.sc. Marina M. Simović, PRAVNA PRIRODA I „POSEBNOST“ POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI I USLOVI ZA PRIMJENU.....	- 34 -
3.Doc.dr.sc. Adnan Pirić i mr.sc. Adnan Tulić, OTKRIVANJE I DOKAZIVANJE KRIVIČNIH DJELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA I KORUPCIJE.....	- 61 -
4.Ма. Горан Славковић, ЗЛОУПОТРЕБА СЛУЖБЕНОГ ПОЛОЖАЈА - УЧЕСТАЛОСТ И МЕХАНИЗМИ СУЗБИЈАЊА -	- 83 -
5.Akademik, prof.dr.sc. Miodrag N. Simović i prof.dr.sc. Vladimir Simović, PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST LIČNOSTI – PRAKSA USTAVNOG SUDA BIH.....	- 104 -
6.Prof.dr.sc. Vladimir Simović, KRIMINALISTIČKI I KRIVIČNOPROCESNI ASPEKTI OTKRIVANJA, RAZJAŠNJAVANJA I DOKAZIVANJA KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA - PRIKAZ KNJIGE doc.dr.sc. Adnana Pirića.....	- 136 -
7.UPUTE ZA AUTORA.....	- 141 -

KRIMINALISTIČKO FORENZIČKI ASPEKTI PLANIRANJA OPERATIVNIH I ISTRAŽNIH VERZIJA NA UVIDJAJU

Originalni naučni članak

Prof.dr.sc. Mile Matijević*

Rezime

Uviđaj predstavlja jednu od najbitnijih hitnih istražnih radnji koja se preduzima na mjestu kriminalnog događaja u cilju pronalaženja, fiksiranja predmeta, tragova krivičnog djela, učinioca. Kroz uviđajne radnje nadležnog organa u postupku prve intelektualne i predmetne percepcije „scene krivičnog djela“ i preduzimanja predmetnih djelatnosti ostvaruje se suštinski zadatak i cilj uviđaja. Ova radnja ima svoje krivično procesno utemeljenje u svim Zakonima o krivičnom postupku, gdje se nažalost definiše vrlo kratko, kroz jednu, eventualno par rečenica. Zakonski pristup definisanju uviđaja nedovoljno objašnjava karakter, sadržaj, a posebno tehnologiju izvođenja ove izuzetno značajne otkrivačko istražne radnje. Takva situacija ostavlja veliku prazninu, prostor, ali i potrebu i inspiraciju kriminalističkoj nauci da operacionalizira sveukupne aspekte uviđaja. Kako se radi o svojevrsnoj kriminalističko forenzičkoj djelatnosti organizovane i ciljno usmjerne uviđajne ekipe neophodno je detaljno utvrditi zadatke i načine funkcionalnog sadejstva svih učesnika. Kako postoje različita shvatanja u vezi ovog bitnog pitanja u kriminalističko istražnoj djelatnosti, u radu će se dati prethodno određena tradicionalna shvatanja u vezi ovog pitanja, a onda na bazi nekih savremenih aktuelnosti mišljenje i mogući prijedlozi. Sadržaj rada će se podržati sa iskustvima uviđajne prakse.

Ključne riječi: *Uviđaj, kriminalističke verzije, planiranje, provjeravanje verzija, misaona djelatnost, tragovi*

*Redovni profesor Fakultet bezbjednosnih nauka Brčko PIM Univerziteta. Predsjednik Upravnog odbora Internacionalnog centra za kriminalistička i kriminološka vještačenja i istraživanja iz Banja Luke. matijevicdrmile@gmail.com

1. Uvod

Kako je uviđaj izvor niza, kako materijalnih činjenica, kao i informativnih sadržaja, što sve predstavlja izvrsnu „priliku“, ali i potrebu i obavezu da „uviđajna ekipa“, još u fazi obavljanja uviđaja pristupi planiranju kriminalističko istražnih verzija. Po našem mišljenju, kao jedan od esencijalnih sadržaja uviđaja javlja se postupak planiranja verzija¹. Bez planiranja verzija u okviru i hodu uviđaja nije moguće ostvariti dijalektičku formulu: „Ne samo od stvari ka misli nego i, obrnuto, od misli ka stvari“. Ova formula je od velikog značaja u vezi sa preduzimanjem svih radnji na mjestu krivičnog događaja, kako u situacijama kada se neki tragovi, predmeti očigledni, vidljivi, ali je ipak to nedovoljno bez uključivanja intelekta, kao i u drugoj situaciji kada su tragovi nevidljivi, gdje upravo dolazi do izražaja neophodnost djelovanja „od misli ka stvari“². Posmatranje (aktivno, ciljno, organizirano, plansko čulno opažanje) u uviđaju ostvaruje više funkcija. Prva funkcija posmatranja u uviđaju je u pronalaženju i fiksiranju onih dokaznih informacija, koje su nužne za postavljanje i provjeru verzija. Mnogi procesualisti i kriminalisti bi prihvatili ovu formulaciju, ali su uvjereni da se do završetka uviđaja organ koji ga sprovodi ne rukovodi nikakvom verzijom³. Međutim, odnos između „empirijskog“ i „racionalnog“ je ovdje mnogo dublji i složeniji nego što se to njima čini.

¹Vodinić V, Kriminalistika – otkrivanje, dokaživanje, Skopje, 1985. Dakle, uviđaj je takva istražna - raspravna radnja, koja se ne sastoji samo u čulnom opažanju (pregledu) i izučavanju (ispitivanju) materijalnih objekata s ciljem da se otkriju, pronađu i fiksiraju dokazne informacije nego i u stvaranju istražnih (raspravnih) verzija radi utvrđivanja krivičnopravno relevantnih činjenica. str. 489.

² Vodinić V. Kriminalistika, otkrivanje, dokaživanje, Fakultet bezbednosti i DSZ, Skopje, 1985. str. 489

³Oni plaćaju danak čistom empirizmu koji se ponaša kao da tobože gradi na „neposrednim“ podacima, koje pruža čulno opažanje. (pocrtao V. Vodinić).

Nasuprot takvom shvatanju, uviđajni organ planira verzije već pri prvom uviđajnom koraku i to one koje imaju izrazitu heurističku funkciju. Verzije nastaju pri primanju prve operativne - dokazne informacije o kriminalnom događaju. U toku daljeg istraživanja one se stalno planiraju, provjeravaju⁴ i odbacuju, bitno utičući na tok vršenja pregleda lica mesta. G.N.Aleksandrov ističe da se prve verzije planiraju tek posle uviđaja i to upravo na temelju prikupljenih činjenica⁵. Ukoliko su planirane sve potrebne heurističke verzije, onda će one dovesti daljim vršenjem uviđaja do otkrivanja novih činjenica, koje bez njihovog učešća ne bi uopšte bile otkrivene, ili bi se to dogodilo sasvim stihijski i slučajno. Verzije se pojavljuju kao svojevrsni putokazi - usmjerivači obavljanja uviđaja i čine njegov integralni deo. Verzije omogućuju kriminalističkom istražiocu da uspostavi potrebnu relaciju između zapaženih (registrovanih) i neotkrivenih činjenica. Pribavljene dokazne informacije potvrđiće istinitost planirane verzije odnosno negirati je⁶. Misaoni proces⁷ je ovdje poprimio oblik kriminalističkih verzija, koje nisu samo odraz spoljnog svijeta (kako bi to doživjeli mehanički materijalisti) već istovremeno u okviru uviđaja, sredstvo za otkrivanje stvarnosti kriminalnog događaja, izraz aktivnog odnosa prema krivičnom događaju. Svakako da čulni organi tužioca – kriminaliste imaju vrlo veliko značenje pri vršenju uviđaja, i oni već prvu

⁴Upitno je da li se na licu mjesta u toku vršenja uviđaja može vršiti i provjeravanje kriminalističkih verzija. Smatramo da je moguće provjeravati „samo“ neke pretpostavljene činjenice, okolnosti, od čije provjere zavisi dalji tok, kvalitet uviđaja, bez ambicija da se već u toku uviđaja dobije potpun odgovor na sva zlatna pitanja kriminalistike (da se krivično djelo rasvijetli, razjasni).

⁵On previđa da istražne verzije služe u okviru uviđaja kao (misaoni) instrument **bez** koga se ne mogu pronaći nove činjenice.

⁶ G. N. Aleksandrov. Nekotorie Voprosi teorii kriminalističeskoj versii, Voprosi Kriminalistiki, 1962 š3, p. 9-10.

⁷ Misaona rekonstrukcija događaja predstavlja stvaanje scenarija “događaja” u mislima kriminalilste.

čulno zapaženu činjenicu podvrgavaju pravoj logičkoj analizi⁸. „Mišljenje, polazeći od konkretnog ka apstraktnom, ne udaljuje se , . . od istine, nego joj se približava... sve naučne (tačne, ozbiljne, ne besmislene) apstrakcije odražavaju prirodu, dublje, vernije. potpunije. Od živoga opažanja ka apstraktnom mišljenju i od njega ka praksi to je dijalektički put saznanja istine, saznanja objektivne realnosti. Istina nije početni utisak. Ukupnost svih strana pojave stvarnosti i njihovi (uzajamni) odnosi to je ono iz čega se sastavlja istina"⁹. Nerazdvojnosti čulnog i racionalnog u uviđaju (ne može se otkrivati ono što se nema u misaonom vidokrugu) . Stav G. N. Aleksandrova i Jan Pešaka,¹⁰ koji smatraju da podaci (dokazne informacije) koji su pronađeni uviđajem, koji nije još završen ne može biti osnov za planiranje verzija. je u suštini pogrešan. Naprotiv, takve informacije, podaci omogućavaju da kroz misaono modeliranje istražnih verzija, kriminalista stvara i nove, konkurentne verzije. U toku uviđaja se zapažaju, registruju i misaono pretpostavljaju određene operativne, istražne verzije. Takvim postupanjem se mogu pronaći i nove činjenice, okolnosti¹¹. Slično navedenim piscima misle B. M. Šaver i A. J. Vinberg¹² kada pišu: „Uviđaj na licu mesta je istražna radnja koja je usmerena na izučavanje cjelokupnih mehanizma¹³ i okolnosti događaja“. U toku uviđaja preduzima se niz radnji misaone i predmetne djelatnosti. Fiksiranje okolnosti krivičnog dela, pronalaženje tragova, njihovog fiksiranja, izuzimanja, koje će kasnije biti podvrgnuto drugim dokaznim radnjama (vještačenju, rekonstrukciji

⁸Logički proces ne postoji bez psihičkog i gnoseološkog (saznajnog) i obratno.

⁹ Samo u njihovoj ukupnosti i u njihovom međusobnom odnosu realizuje se istina".

¹⁰Jan Pešak, Sledstvennie versii, M, 1976, p. 151.

¹¹ Npr. otkrivanje fingiranih krivičnih djela primjenom komparativne metode

¹² Kriminalistika, Beograd, 1947 str. 94.

¹³Cjelokupnost kriminalnog događaja se najbolje apsolvira kroz dobijanje odgovora na sva, ili većinu zlatnih pitanja kriminalistike.

dogadaja, kriminalističkom eksperimentu - opitu¹⁴ i dr). Krivično delo koje je predmet uviđaja (u međusobnom dejstvu učinioca prema objektu krivičnog dela), stvara njegove relikte (tragovi i predmeti krivičnog dela imaju bezbroj svojstava i obilježja)¹⁵. U toku vršenja uviđaja subjekti uviđajne ekipe (istrage) ne zapažaju i ne fiksiraju sva svojstva i obeležja¹⁶. Neminovno, već u hodu samog uviđaja, organ krivičnog postupka mora stopiti čulno (emirijsko) s logičkim mišljenjem, analizom, sintezom apstrahiranjem, generaliziranjem, analogijom i komparacijom, te ocjenom relevantnih činjenica i njihovih međusobnih odnosa. Bez te logičke obrade ne mogu se iznaći veze materijalnih objekata uviđaja sa krivičnim događajem, kao ni sa drugim prikupljenim dokaznim informacijama, relevantnim za rasvjetljavanje konkretnog krivičnog djela. Dok uviđajni organ posmatra¹⁷ lice mjesta¹⁸ on stvara – planira verzije, koje ga usmjeravaju pri traganju za novim dokaznim informacijama. Kada ih je otkrio i pronašao, daje im određenu ocjenu, stvarajući nove verzije radi otkrivanja daljih dokaza. Negativne okolnosti se ne mogu otkriti drugačije nego primjenom komparativne metode.

¹⁴Veoma rijetki su slučajevi da u toku krivičnog postupka neko od aktera predloži i uradi kriminalistički eksperiment – opit, kao moguću radnju dokazivanja koja nema krivično procesnu, ali ima kriminalističko istražnu vrijednost. (izolovani slučaj je nedavni primjer predmeta „General Đukić“, koji je vršen mimo ikakvih sudskih inicijativa, naredbi na vojnom poligonu u Nikincima.

¹⁵ Proučavajući pronađene tragove, predmete sa lica mjesta krivičnog djela, potrebno je doći do odgovora na određena zlatna pitanja kriminalitika, a posebno u vezi sa mjestom izvršenja, načinom izvršenja, upotrebljenim sredstvima, motivom, pa i samim učiniocem, i eventualnim saučesnicima.

¹⁶U mehanizmu čulnog opažaja dolaze „kanali“ od osjeta ka predodžbama, ali i „filtri“, koji čuvaju svijest uviđajnog radnika od prikupljanja irelevantnih činjenica („pljeve“). Već je „opažaj čoveka predmetan i misaon. On se ne svodi samo na čulnu osnovu. Mi ne zapažamo niti svežanj o a niti „strukture“ nego predmete koji imaju određeno značenje“)(počrtao V.V)

¹⁷Posmatranje lica mjesta se vrši po principu „Ništa ne dirati, ništa ne pomjerati, dok lice mjesta ne bude fotografisano, opisano, skicirano“, što se radi u statičkoj fazi uviđaja, kada se već mogu na osnovu dobijenih informacija o krivičnom djelu, učiniocu formulirati istražne verzije. Detaljnije u Kriminalistici V. Vodinelić Savremena administracija, 1984. str. 397.

¹⁸Još u statičkoj fazi uviđaja kriminalista mora stvarati „misaone konstrukcije“, na osnovu raspoloživih tragova, predmeta, činjenica i okolnosti, koje će mu odrediti i „operativno istražne“ pravce djelovanja u dinamičkoj fazi.

Druga funkcija posmatranja kod uviđaja jeste u provjeravanju postavljenih verzija, što se mora preduzimati već u okviru uviđaja¹⁹ a ne kasnije, kako to zamišljaju Šaver, Vinberg²⁰ i brojni drugi kriminalisti - teoretičari na Zapadu i Istoku, a pogotovo ogroman broj forenzičara - praktičara. Verzije se provjeravaju i putem praktičnih radnji na uviđaju²¹. Treća funkcija posmatranja kod uviđaja sastoji se u upoređivanju (kompariranju) rezultata uviđaja sa rezultatima drugih procesnih radnji radi eliminisanja neistinitih dokaznih informacija i stvaranja sintetičkim putem čvrste dokazne zgrade. Ova se funkcija u pravilu ispoljava posle završenog uviđaja ili u njegovoj dinamičkoj fazi ako već postoje drugi dokazi. Sudski psiholozi⁹⁸ objašnjavaju da se informacije „grupiraju u misaone modele (verzije), koji dobijaju gramatičko-logičku formu“²². Pri svakom uviđaju, kriminalista – forenzičar se susreće s ogromnim brojem operativnih i dokaznih informacija. Iz sveukupno raspoloživih informacija za stvaranje „misaonog modela krivičnog događaja“ nisu potrebne sve informacije. Iz cjelokupnosti raspoloživih informacija samo one koje su relevantne za krivični događaj, neophodno je istovremeno s prikupljanjem takvih informacija stvarati i „misaoni model krivičnog događaja“²³ „Uzajamna

¹⁹Kritici provjeravanja verzija u toku samog uviđaja pridružuju se i autori ovog rada, kao dugogodišnji iskustvenici, iz razloga što bi se tim radnjama narušio suštinski koncept uviđaja kao svojevrsne „registracione“ radnje. Međutim, istovremeno ne isključujemo mogućnost misaonog modeliranja konkretnog kriminalnog događaja, na osnovu čega se mogu planirati i nove verzije, koje će se provjeravati preduzimanjem drugih istražnih radnji u toku i po završetku uviđaja.

²⁰

²¹Postavlja se pitanje da li se provjeravanjem verzija u toku samog uviđaja ulazi u sadržaj rekonstrukcije događaja, koja predstavlja srodnu, ali i drugačiju radnju dokazivanja. (Ako pronađena čahura na licu mjesta ne odgovara kalibru pištolja kojim je izvršeno krivično djelo ubistva. Takva konstatacija daje osnov za određeno zaključivanje, ali ne i za konkretno provjeravanje činjenica i okolnosti na licu mjesta u toku vršenja uviđaja).

²²A.V.Dulov Sudebna psihologija M 1967 P.253. „Uviđaj nije samo delatnost fiksiranja činjenica . . . nego i obavezno stvaranje misaonog modela krivičnog događaja iz prošlosti.“ Još su značajnije njegove reči: „Koliko god to izgleda na prvi pogled paradoksalno, fiksiranje činjenica u sadašnjosti ne može uspeti bez stvaranja modela „proteklog događaja“. Ovo je divan sadržaj koji inicira kvalitet rekonstrukcije kriminalnog događaja.

²³ Misaona rekonstrukcija događaja.

veza pojedinih elemenata informacija može biti shvaćena upravo kroz stvaranje misaonog modela prošlog događaja²⁴ koji takođe tretira verziju kao idealni informaciono-logički model. Taj „vjerovatni“ model²⁵, predstavlja prelaznu kariku između realnih činjenica objektivne stvarnosti i logičkog mišljenja istražioca. On djeluje u dva suprotna smjera: 1. Od stvarnosti ka objašnjenju (verziji); 2. Od verzije ka stvarnosti. Vjerovatni modeli vrše, prema V. Vodiniću, u uviđaju tri funkcije: a) sistematiziranje postojećih informacija, b) pronalaženje nedostajućih informacija i c) izbor bitnih i odbacivanje suvišnih informacija²⁶. Značajni kriminalisti ističu da je broj planiranih verzija²⁷ (obavezno planiranje više verzija²⁸) važan metodološki uput pri uviđaju (kao i u čitavom krivičnom postupku), koji je jedini u stanju da garantuje objektivnost, svestranost i potpunost čitavog postupanja. Samo uz planiranje verzija može se u uviđaju tragati i čulno opažati u svim pravcima, može se tragati za raznovrsnim dokaznim informacijama. Funkcija planiranja verzija kao metoda spoznavanja može se pravilno utvrditi i objasniti samo u svetlu teorije informacija²⁹. Tu postoji, dijalektičko jedinstvo suprotnosti: orijentirajući se po stvorenim

²⁴Dulov definira samu delatnost istražitelja na licu mesta „kao proces stvaranja misaonih modela krivičnog događaja putem otkrivanja i korišćenja raznih vidova informacija i njihovog procesualnog fiksiranja“

²⁵ Vjerovatnost misaonog modela krivičnog događaja je sasvim razumljiva, i ona mora da bude podložna promjenama, u skladu sa novopronađenim činjenicama, tragovima krivičnog djela, učinioca, a nikako da predstavlja tzv. omiljenu verziju kriminaliste (uviđajne ekipe).

²⁶J.M.Luzgin Metodologičeskie problemi rascledovanije, M, 1973, p, 92. formulira istu misao na sledeći način: „ .. . čulno je nerazumljivo bez logičkog, koje ga usmerava i opredeljuje. U delatnosti istražitelja čulno i logičko se **tesno** isprepliću i obrazuju jedinstven proces u komelogičko određuje sadržaj djelatnosti.

²⁷ Istovremeno ćemo naći u nekim udžbenicima Krirriminalistike, čak i shvatanje autora da je potrebno planirati što veći broj verzija, što je prema nama, sasvim nepotrebno, netačno i neprihvatljivo sa stanovišta efikasnosti i kvaliteta cjelokupnog procesa otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnog djela i učinioca.

²⁸ Pluralitet verzija obezbjeđuje njihovu konkurentnost, koja će kroz proces dijalektičke eliminacije obezbjediti „opstanak“ one verzije događaja koja ima realne osnova za opstanak.

²⁹ Vodinić V, (detaljnije u Studiji „Šta je otkrivanje, šta razotkrivanje krivičnog djela i učinioca“ RSUP SR Hrvatske 1990).

verzijama, istažna ekipa traga samo u smerovima koje one sugeriraju Svjesno se ograničavajući, kriminalista ide u dubinu krivične stvari. Uviđaj nije konstatacija na licu mjesta, kao što to misle mnogi francuski pisci³⁰. Eventualna očiglednost (koja može postojati i obavezno postoji i kod fingiranja nekog činjeničnog stanja na licu mjesta) ništa još ne objašnjava, što se postiže putem planiranja i proveravanja verzija³¹. Uviđaj se ne može smatrati završenim dok se tu, na licu mjesta, u okviru realnih mogućnosti, ne provjere sve zamislive – planirane verzije³². Naime, postojanje - nepostojanje veze između pojedine dokazne informacije i krivičnog događaja, kao i dokaznih informacija međusobno, najčešće nije jasno odmah, na početku uviđaja. Istražilac će biti prinuđen da u okviru uviđaja, analizira svaku otkrivenu informaciju, prvo za sebe, a zatim u sklopu svih do tog trenutka spoznatih dokaznih informacija³³. „Ova analiza vrši se u pravilu istovremeno s prikupljanjem činjenica, jer su oba ova procesa međusobno usko povezana i zavisni jedan od drugog³⁴. Djelimično se slažemo se s onim teoretičarima koji smatraju da je istražnu verziju moguće stvoriti i na osnovu jedne jedine činjenice, pod uslovom da se iz nje može izvesti vjerovatna pretpostavka. Hitno, neodložno poduzimanje radnji prvog poduhvata ima za zadatak da osigura brzo pronalaženje tragova i predmeta krivičnog dela, bez čega nema uslova za stvaranje argumentiranih istražnih verzija

30Procesualisti i kriminalisti kao napr. Gorphe, Garraud, Locard, Sannie, Bisehoff, Ceccaldi, Gayc-t, Goddefroy, Lambert, Lechat, Louwage, Vitu i drugi

31Vodinić V., Kriminalistika – otkrivanje, dokaživanje, Fakultet bezbednosti, Skopje, 1985. „Samo su verzije sredstvo koje omogućuje da se reši glavni zadatak čitavog uviđaja, koji se sastoji u svestranom ispitivanju lica mjesta“.

32 Ističemo problematičnost i mogućnost provjeravanja svih postavljenih verzija u toku samog uviđaja.

U teorijskim rasprava poznatih kriminalista postoje i suprotna shvatanja u vezi potrebe i mogućnosti planiranja i provjeravanja verzija u toku samog uviđaja³⁵. Oni „zabranjuju“ uviđajnom organu da u hodu uviđaja stvara verzije o činjenicama i njihovim vezama. Vrlo je rasprostranjeno mišljenje da se istražioc, radi obezbjeđenja objektivnosti uviđaja, moraju uzdržati od svih rasuđivanja – zaključivanja³⁶, smatrajući da je njegov zadatak da sa iscrpnom potpunosti fiksiraju stanje (situacije, milje, izgled) lica mesta³⁷, jer se mišljenje tobože ne „prisajedinjuje“ djelatnosti čula. Međutim, polazeći od činjenica da je uviđaj faktički neponovljiva radnja³⁸, i da se u slučaju propuštanja pronalaska relevantnih činjenica, tragova, pa i samog „blagovremenog“ zaključivanja na licu mjesta, gubi neponovljiva prilika za dobijanjem dragocjenih informacija o dokazima, koji će se kasnije veoma teško pronaći ili se nikako neće pronaći, smatramo da je ipak korisnije i na licu mjesta do izvjesne mjere donositi i zaključke (verzije), makar o ključnim pitanjima krivičnog djela, učinioca³⁹. Kao rezultat ovakve strategije uviđaja pojavljuju se u istražnoj praksi bezbroj zapisnika o uviđaju koji najviše liče na inventarske liste⁴⁰ po samoposlugama, skladištima. U

³⁵A.Svensson, O Wendel, Tatortuntersuchung, Lubeck, 1956. kao i priličan broj drugih procesualista kriminalista, misle da do završetka uviđaja nema planiranja verzija.

³⁶ Zaključivanje, rasuđivanje, tj. pretpostavljanje o bitnim pitanjima na uviđaju mora da bude apsolutno u funkciji pronalaska relevantnih tragova i dobijanja odgovora na pitanje o mogućem učiniocu.

³⁷Ovakav zahtjev, svesno ili česće nesvesno, polazi od poznate Kantove fraze da naša čula ne obmanjuju, jer „ona uopšte ne rasuđuju“.

³⁸ U nekim Zakonima o krivičnom postupku navodi se da se uviđaj može vršiti i naknadno, tj. ponovno, što je sasvim neprihvatljivo sa stanovišta njegove autentičnosti i originalnosti.

³⁹ Ako je nemoguće dobiti odgovor na pitanje ko je učinilac krivičnog djela, sasvim je razumljivo da se mora na uviđaju dobiti pitanje o mjestu izvršenja krivičnog djela, vremenu izvršenja, pa i nekim drugim zlatnim pitanjima kriminalistike.

⁴⁰Bezlični popis inventara na licu mjesta, bez ikakvog logičnog, a posebno uzročnog posledičnog zaključivanja. Naime, kako Zakon o krivičnom postupku navodi da se na uviđaju pronalaze i fiksiraju „važne“ činjenice, svakako da se misli samo na činjenice koje imaju značaj za razjašnjavanje konkretnog događaja, a ne na sveukupne činjenice, bez obzira kakvu će ulogu imati u daljem toku istrage.

tim zapisnicima su nabrojani i opisani svi predmeti koji se nalaze na licu mesta, prema onoj latinskoj „super-fluens non nocet“⁴¹.. S D. Gellerštejn ima pravo kada kaže; „Nijedan akt opažaja nije slobodan od uticaja tragova proteklog iskustva i ne vrši se izvan veze s perspektivom u samom zadatku, smislu i konačnom cilju“⁴². Selektivnost i usmerenost ka cilju kategorički nameću potrebu planiranja verzija (tj. plansko mišljenje) koje se događa upravo u okviru uviđaja⁴³. Istražilac – kriminalista, kome nije zabranjeno da razmišlja i zaključuje, neće fiksirati na licu mjesta sve zapažene činjenice ako zna svoj posao, nego će izdvojiti (služeći se metodom eliminisanja) i fiksirati samo one pojedinosti, koje su, prema njegovim (privremenim) verzijama, relevantne za dotičnu krivičnu stvar. Istražiočeva ocjena o relevantnosti ove ili one činjenice zapažene uviđajem ima vrijednost vjerovatnog⁴⁴, što znači kapacitet istražne – tužilačke verzije. Što više, i same radnje u uviđaju, kao što su opisivanje u zapisniku, fotografisanje, skiciranje, izuzimanje – privremeno oduzimanje predmeta, tragova i druge radnje, izražavaju u stvari verzije o relevantnosti činjenica, koje se fiksiraju u toku uviđaja. Planiranje kriminalističko istražnih verzija za vrijeme obavljanja uviđaja zahtjeva od kriminaliste - tužioca da budu u stalnom procesu napregnutog i sistematskog razmišljanja pri svom čulnom

⁴¹Totalno „otstikavanje“ lica mesta recima i fotografijama je besmisleni posao, koji ne koristi utvrđivanju objektivne istine u krivičnom postupku (nepotrebo je opisivati detaljno drvo pod kojim je izvršeno ubistvo, ako njegov opšti izgled nije bitan za konkretno krivično djelo).

⁴²S.D.Gellerštejn, Deistvija osnovannie na predvoshišeni i vozmožnosti ih. modelirovanijav ekspertize, Sb. „Problemi iiiženernoi psiholog!“. L 1966, p 146

⁴³ Postoji izvjesna opasnost da istražilac kroz takav „preterani“ misaoni proces neobuhvati i neke „naočigled“ nebitne činjenice, koje će se kasnije pokazati bitnim.

⁴⁴Modly D, Korajlić N, Kriminalistički riječnik, Tešanj 2002. (Vjerovatnost – mogućnost da se naše predodžbe slažu s faktičkim stanjem u vanjskom svijetu, stanovita mogućnost da je nastupila, ili da će nastupiti neka činjenica, da se zbio ili da će se zbiti neki događaj, za koji mi prema određenim pojavama koje su u uzročnoj ili logičkoj vezi s tim događajem pretpostavljamo da je nastupio ili može nastupiti.

opažaju⁴⁵. Psiholozi su eksperimentalnim putem utvrdili da visoku efikasnost posmatranja obezbeđuju postojanje jasno formulisanih zadataka i sasvim određenog cilja,⁴⁶ kao i da je opažanje proces koji se tek postepeno razvija⁴⁷. Planiranje operativnih i istražnih verzija kao jedan od presudnih organizaciono taktičkih principa uviđaja⁴⁸ koji omogućuje kriminalisti - tužiocu da ne fiksira samo evidentne činjenice (one koje su u nedvosmislenoj, očiglednoj vezi s krivičnim događajem, učiniocem) nego i da ne previdi one bitne, ali ujedno i malo primjetne okolnosti, za čije otkrivanje i objašnjenje je neophodan intenzivan misaoni rad, koji je stopljen s bogatom reproduktivnom maštom, što predstavlja svojevrsno kultivisanje „sitnica⁴⁹“. Smatramo konačno, argumentvanim i dokazanim da se rasuđivanje ne može izbaciti iz cjelokupne sadržine uviđaja. Profesor V.Vodinić navodi da je da analiza posmatranih materijalnih objekata čini suštinu uviđaja. U odnosu prema čulnom uloga logičkog sastoji se u otkrivanju u ovome postojeće sakrivene⁵⁰ informacije. Ovo ispoljavanje sakrivene informacije u procesu posmatranja vrši se neprekidno, pred-

⁴⁵ Neophodnost čulnog i intelektualnog djelovanja kroz objedinjavanje ova dva segmenta stvaranja izvjesne istine u svijesti istražioca je neopodna metodološka djelatnost.

⁴⁶ N. D. Levitov, Psihologija truda, M. 1963, p 34-36; P. A Ševarev, Uurtracija i opiti v kurse psihoogii, M. 1949, p. 55-57; E. J. Ignjatov.M. D Gromov, Psihologija. M, 1965,p. 122-123.

⁴⁷Na početku, nastupa iradijacija - vrlo razliveno i maglovito opažanje, zatim se zbiva koncentracija, - već jasnije, ali ne i raščlanjeno opažanje, a na kraju tog procesa nastaje diferencijacija i precizno opažanje.

⁴⁸ Kriminalistička pravila u planiranju verzija su: verzije se planiraju na osnovu uočenih i definisanih indicija, planiraju se najmanje dvije verzije, planiraju se opšte, ali i posebne verzije, broj planiranih verzija je obrnuto proporcionalan broju raspoloživih indicija, saznavanjem novih činjenica – indicija, vrši se dodatno planiranje novih verzija (detaljnje u magistarskom radu – „Planiranje i provjeravanje kriminalističkih verzija u operativnom radu OUP, sa posebnim osvrtom na iskustva u BiH - RS“ Matijević M, Fakultet bezbjednosti,Skopje, 1999).

⁴⁹ Kult sitnica u kriminalistici označava „brigu“ o na prvi pogled „nebitnim“, sitnim zapažanjima, činjenicama.

⁵⁰ Informacije koje se nalaze u raspoloživim činjenicama i okolnostima na mjestu zločina su najčešće „kodirane“ tj. skrivene, koje je neophodno analitičko – sintetičkom metodom, kroz proces planiranja i provjeravanja kriminalističkih verzija dekodirati, dešifrovati.

stavljajući po sebi osmišljavanje posmatranog i čini osnovu produžavanja posmatranja. Oslanjajući se na polazišne podatke, planirana verzija je obavezna ne samo da ih objasni, nego i da otkrije sve vidove povezanosti među njima u vizuelnoj, prostornoj, hronološkoj sadržini.⁵¹ U prvoj etapi uviđaja, uviđajna ekipa prikuplja dokazne informacije, kroz proces čulnog opažanja činjenica i okolnosti, a na osnovu misaone rekonstrukcije događaja, koju svaki kriminalista - istražilac, kao i drugi članovi uviđajne ekipe stvaraju već pri prvom kontaktu sa „scenom kriminalnog događaja“. U drugoj etapi vrši analizu i sintezu tih informacija, te na toj osnovi planira verzije koje objašnjavaju krivični događaj, kako u objektivnoj, tako i subjektivnoj sadržini⁵². U trećoj etapi uviđaja, ekipa izučava svaku verziju u svjetlu utvrđenih ili pretpostavljenih činjenica. Neke verzije, koje nisu u skladu s činjenicama koje su utvrđene uviđajem, odbacuje, te eventualno planira nove, koje nastaju pod snagom uvjerljivosti novoutvrđenih činjenica. Ukoliko ekipa u drugoj etapi uviđaja nije u stanju da stvori bar dve osnovne verzije⁵³, potrebno je da se ponovo posveti prikupljanju dokaznih informacija⁵⁴. Pri misaonom radu u trećoj etapi mogu u praksi nastati kontradikcije⁵⁵ što je upozorenje da se treba vratiti na prvu i drugu etapu uviđaja. S lica mesta se ne sme otići dok te verzije nisu provjerene obezbjeđenim činjeničnim materijalom, kao i provjerenost svih postavljene heurističkih verzija. Na kraju je potrebo konstatovati da je iscrpljen istražni

52Odgovor na zlatna pitanja kriminalistike daje objektivno subjektivnu orijentaciju svakom istražiocu o kvantitetu, ali i kvalitetu dobijenih informacija.

53,„Jedna verzija nije verzija“ – (detaljnije u Kriminalistici, V. Vodineć, str. 39.)

54Postavlja se ozbiljno pitanje o rezultatu uviđaja sa kojeg se „uviđajna ekipa“ vraća bez posjedovanja ikakve verzije o samom događaju, krivičnom djelu.

55 Kontradiktornosti u pronađenim činjenicama na licu mjesta istražiocima daju signal da je njihova misaona rekonstrukcija radnji na licu mjesta u suprotnosti na pronalaskom činjenica na mjestu događaja, te da se na osnovu istih činjenica moraju planirati najmanje dvije verzije. (jedna verzija nije verzija), to je tvrdnja.

zadatak uviđaja, i da se ne može više ništa uraditi. Ova podjela uviđaja u tri etape izvršena je sa stajališta verzija. Ako ovu podjelu pokušamo da uporedimo s podjelom na statički i dinamički stadijum uviđaja, druga etapa nastaje najkasnije pred kraj dinamičkog stadija (prije nego što se uzimaju signali). Tada je krajnje vrijeme za induktivno uopštavanje, analizu i sintezu činjenica. U zapisniku o uviđaju verzije se ne iznose, ne daje se nikakva ocjena činjenica⁵⁶, ali je sam sadržaj zapisnika - i to se ne smije zaboraviti - proizašao iz vrlo složene misaone djelatnosti uviđajne ekipe, koja nije moguća bez ocjene zapaženih objekata uviđaja. Verzije uviđajne ekipe izražavaju se i u izboru nosioca operativnih - dokaznih informacija koji se u dinamičkoj fazi uzimaju, pakuju i transportuju (aserviraju), radi daljeg proučavanja tj. vještačenja, eksperimentisanja isl.

2. KRIMINALISTIČKO-TAKTIČKA PRAVILA PLANIRANJA KRIMINALISTIČKIH VERZIJA

Planiranje kriminalističkih verzija podrazumjeva organizovanu i usmjerenu djelatnost operativnih i istražnih radnika u cilju predviđanja svih relevantnih činjenica i okolnosti, koje je neophodno razjasniti u konkretnom krivičnom događaju. Kriminalističke verzije se moraju planirati u skladu sa određenim pravilima koje je definisala kriminalistička nauka, a usvojila praksa. na osnovu cjelokupnog učenja o planiranju i provjeravanju kriminalističkih verzija, kao u operativnom radu i istrazi, relevantno je i prihvatljivo planiranje kriminalističko istražnih verzija i u toku vršenja uviđaja⁵⁷.

⁵⁶ Kako uviđaj predstavlja objektivnu sliku događaja, nedopustiva je bilo kakva subjektivnost zaključivanja.

⁵⁷ Potvrđnost ove konstatacije čini i učenje prof. V. Vodinića o uviđaju i kriminalističkim verzijama, gdje i nasuprot nekih shvatanja, potvrđuje prihvatljivost i neophodnost planiranja verzija u toku samog vršenja uviđaja.

2.1. VERZIJE MORAJU BITI ZASNOVANE NA PROVJERENIM I UTVRĐENIM INDICIJAMA

Verzije se pravilno moraju postavljati samo na osnovu provjerenih i utvrđenih indicija. U procesu operativno istražne djelatnosti, kriminalistički istražioc, operativni radnici prikupljaju brojna obaveštenja, podatke koji su različitog kvaliteta u pogledu stepena sumnje za kriminalne radnje. Iz tog razloga postavlja se pitanje kada tj. u kojoj kvalitativnoj fazi postojeća saznanja stiču uslove za pristupanje postupku planiranja operativnih verzija. Neki kriminalistički teoretičari, a i praktičari smatraju da se već na osnovu opšte sumnje o postojanju krivičnog dela, ili o licu kao učiniocu krivičnog dela mogu postavljati verzije u cilju preduzimanja konkretnih operativno taktičkih mera i radnji tj. radi njihovog proveravanja. V. Vodineć⁵⁸ konstatuje da operativni radnik stvara verziju već i kada postoji opšta sumnja (npr. iskustvo pokazuje da se u disko-klubovima puši marihuana, što daje opštu sumnju da se u svakom disko - klubu mogu pronaći rasturači i uživaoci opojne droge). U suštini ovde se može raditi o tzv. prognoznim verzijama koje će služiti za sačinjavanje kriminalističke prognoze. Kada je u pitanju planiranje verzija u toku uviđaja smatramo da je neophodno da se u toku vršenja uviđaja stvori kapacitet osnova sumnje da je u pitanju krivično djela, učinilac, što bi dalo kvalitativnu vrednost podataka i obavještenja. Sa stanovišta svrsishodosti tj. racionalnosti postupanja u toku uviđaja već smo detaljno analizirali potrebu i prednost rada na osnovu planiranih verzija, koje u suštini daju istražnoj ekipi mogućnost svojevrsnog „psihološkog modeliranja” kriminalnog događaja⁵⁹.

⁵⁸ Vodineć V. Kriminalistika - otkrivanje i dokaživanje, Tom 1. Fakultet bezbednosti i DSZ, Skopje, 1985. str. 218.

⁵⁹ Ovo pitanje ima svakako dva značajna aspekta i to: a) aspekt kvalitativne vrednosti podataka i obavještenja, b) aspekt svrsishodnosti, tj. racionalnosti preduzimanja operativnih mera i radnji.

Smatramo da je razmatranje ovog pitanja vrlo značajno za određivanje momenta kada će se i u kojoj situaciji steći dovoljni argumenti da se pristupi postavljanju verzija i njihovoj praktičnoj proveri. Smatramo da je raspoloživi fond saznanja koji predstavlja opštu sumnju neohodno dovesti do stepena osnova sumnje da bi se ispunili neophodni kriminalistički i krivično procesni uslovi za preduzimanje konkretnih mera i radnju u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku i u vezi vršenja uviđaja.

2.2. BROJ PLANIRANIH VERZIJA JE OBRNUTO SRAZMJERAN BROJU RASPOLOŽIVIH INDICIJA

U zavisnosti od broja raspoloživih indicija, koje se prikupljaju već pri prvim operativno istražnim radnjama⁶⁰, zavisi i broj planiranih verzija. Kako je uviđaj veoma plodotvoran sadržaj za pronalazak, kako materijalnih činjenica, indicija, tako i drugih činjenica i okolnosti, isto će uticati na broj planiranih verzija. Na samom uviđaju najčešće se stvara tzv. misona verzija kriminalnog događaja. Ona se može zasnivati na realno postojećim materijalnim faktima na mjestu zločina, ali i na drugim činjenicama i okolnostima, kojim raspolaže istražilac. Logičko zaključivanje u vezi sa planiranjem kriminalističkih verzija ukazuje da je raspoloživi broj indicija obrnuto srazmjeran broju planiranih verzija⁶¹. Takav zaključak upućuje na neophodnost da kriminalistički i stražni radnici već na uviđaju tragaju za što većim kapacitetom indicijalnih dokaza, čime bi formulisali manji broj „izvjesnijih” verzija. Kriminalistička istraga se nesmije ograničiti samo na jednu, pa makar i „veoma izvjesnu verziju”, je neophodni pluralitet – mnoštvo verzija proizvodi novi kvalitet. U tom kontekstu je značajno na uviđaju veoma kvalitetno i precizno fiksirati činjenice, koje će poslužiti za moguće kasnije rekonstruisanje, eksperimentisanje,

⁶⁰ Uviđaj je veoma često izvor brojnih indicijalnih saznanja o krivičnom djelu, učiniocu

⁶¹ Vodinec V. op. cit. str. 218.

vještačenje pojedinih segmenata, sadržaja kriminalnog događaja. Na uviđaj je moguće planirati i više protivurečnih verzija događaja, stim da iste proizilaze iz raspoloživih činjenica i okolnosti koje se obezbjeđuju uviđajnim radnjama. Planiranje samo jedne verzija na uviđaju, te njeno „forsiranje”, uz uviđajno potvrđivanje ne znači da je uviđajna – istražna ekipa na pravom putu. Može se raditi o svojevrsnoj zabludi, koja može biti i rezultat fingiranog krivičnog djela⁶². Zbog svega navedenog je značajno postojanje višeznačnosti⁶³ indicija, što u suštini zahtjeva i planiranje više međusobno konkurentnih verzija.

2.3. POSEBNE VERZIJE MORAJU BITI SAGLASNE SA OPŠTIN VERZIJAMA

U cjelokupnom sistemu svih planiranih verzija opšte verzije čine tzv. armaturu kriminalnog događaja (verzije optužbe, odbrane). Pretpostavke o neposrednim i posrednim dokazima (o istinitosti dokaznih činjenica, o odnosu indicijalnih činjenica prema predmetu dokazivanja nazivamo posebnim verzijama. Logičko pravilo odosa ovih verzija zahtjeva njihovu međusobnu saglasnost. Proces planiranja opštih verzija predstavlja značajan induktivni oblik prikupljanja i uopštavanja činjenica, a naročito predmeta i tragova krivičnog djela. Ta djelatnost se najčešće realizuje upravo na uviđaju. U toku vršenja uviđaja se prevashodno definišu opšte verzije, a u okviru njih i posebne verzije, koje pretpostavljaju odgovor na pojedina zlatna pitanja. Tu se posebno radi o stvaranju verzija o subjektivnoj strani krivičnog djela (ko je učinilac, motiv krivičnog djela, vinost i sl). Izgled lica mjesta kriminalnog događaja će često već u prvoj percepciji iskusnom i učenom kriminalisti – istražiocu dati realan odgovor na prvo i osnovno zlatno pitanje (šta se dogodilo?). Jasno je da bez prvilnog odgovora na ovo pitanje ne može se ići u dalje

⁶² Simonović B, Kriminalistika, Pravni fakultet Kragujevac, 2004, str. 318.

⁶³ Teorija višeznačnosti ukazuje na potrebu dolaska do stanja jednoznačnosti, što jeste u suštini proces provjeravanja kriminalističko istražnih verzija, koji se odvija kroz preduzimanje drugih kriminalističko istražnih i dokaznih radnju utoku istrage.

planiranje i pretpostavljanje odgovora na ostala pitanja. Dok nemamo odgovor na prvo zlatno pitanje (šta se dogodilo?), ne možemo razmatrati pitanje krivice⁶⁴, niti neka druga pitanja.

2.4. PODACI (ČINJENICE) NA KOJIMA SE ZASNIVAJU VERZIJE NE SMEJU DA PROTIVRJEČE JEDNI DRUGIMA

Sistem verzija čine podsistemi verzija. Da bi ti podsistemi verzija činili sistem verzija, oni nesmeju u biti protivrečni jedni drugima. Naime, radi se o konstataciji protivrečnosti. S toga se postavlja pitanje šta je protivrečnost? Šta sa čime može biti protivrečno? Kako se rješava protivrečnost činjenicom? Koji je rezultat rešavanja protivrečnosti? Kriminalistički istražilac tj. operativni radnik planira verzije na osnovu poznatih činjenica, tek posle iscrpne i brižljive analize svake pojedine činjenice ponaosob i svih u tom trenutku raspoloživih činjenica zajedno. Ova analiza se vrši paralelno sa prikupljanjem činjenica, jep su, kao što je već rečeno, oba ova procesa međusobno povezana i uzajamno zavisna. Tako, operativni radnik pri vršenju pretresa ili uviđaja fiksira samo one činjenica koje su, po njegovom mišljenju relevantne (neposredno ili posredno povezane u toj krivičnoj stvari). Isti je postupak pri saslušanju svjedoka kada sudija iz mnoštva svjedokovih navoda bira samo one za koje smatra da su u vezi sa krivičnim događajem. Ovaj osjetljivi problem verzija o relevantnosti činjenica komplikovan je saznanjem da neke činjenice među onima, i čija je veza sa krivičnom sstvari u trenutku fiksiranja nejasna i nesagledna. Takve činjenice mogu u toku daljeg operativnog rada da budu shvaćene kao važni dokazi, jep kasnije ustanovljene okolnosti tada prvi put bacaju takvo svetlo na njih. Da bi se izbegla ova latentna opasnost nepopravljivog informativnog deficita, potrebno je pridržavati se pravila od trenutno nepostojeće očigledne povezanosti utvrđene činjenice sa

⁶⁴Prvi zadatak uviđaja je da da odgovor na prvo zlatno pitanje kriminalistike (Šta se dogodilo?)

krivičnim događajem nesme biti protumačeno kao nepostojanje veze uopšte, što dovodi do njenog eliminisanja iz kompleksa relativnih činjenica, nego je neophodno da se stvari i kontraverzija o verovatnoj vezi (uprkos ne postojanju obeležja očigledne povezanosti). Uviđajna ekipa mora fiksirati sve raspoložive činjenice, ne smo one koje su očigledno povezane sa krivičnim događajem, nego i sve druge za koje osnovano pretpostavlja da bi mogle biti u određenoj vezi sa krivičnim djelom, učiniocem. Vrlo bitno kriminalističko taktičko pravilo odnosi se na podatke na kojima se zasnivaju verzije, a koje ne mogu protivuriječiti jedni drugima, niti planiranim verzijama. Ako raspoložive činjenice međusobno protivreče a protivrečnost nije moguće otkloniti, rezultati kriminalističko istražnih radnji (kriminalističke obrade – istrage), će “tapkati u mjestu”, tj. zaći će u svojevrsnu “slijepu ulicu”. Ponekad se događa da kriminalista – istražilac bude zaljubljen u svoju tzv. “omiljenu verziju” koja je kontradiktorna sa raspoloživim činjenicama o krivičnom djelu i učiniocu, postupajući po teoriji “utoliko gore po činjenice” podcjenjujući i previđajući takve činjenice, tvrdoglavo nastavljajući da se “kune” u omiljene pretpostavke, uprkos raspoloživim i relevantnim činjenicama. Ovakvim putem se ide ka zabludi, koja može izazvati negativne i teške posledice po kvalitet istrage, presude⁶⁵.

2.5. U KRIMINALISTIČKOJ OBRADI – ISTRAZI PLANIRAJU SE NAJMANJE DVIJE VERZIJE

Kriminalistička teorija, kao i konkretna istražna praksa argumentovano ukazuju da je neophodno planirati sve realno moguće verzije, bez obzira da li one potvrđuju ili negiraju postojanje krivičnog djela, učinioca. Verzije se trebaju postavljati kod svih krivimanih događaja, bez izuzetka, čak i u slučajevima tzv. očiglednosti i razjašnjenosti konkretnog

⁶⁵Vodinić V, Kriminalistika – otkrivanje, dokazivanje, Tom1,2, Fakultet bezbednosti i DSZ, Skopje, 1985.

slučaja.⁶⁶ U toku istrage se može postavljati više realno prihvatljivih verzija, ali najmanje dvije. Zakon o krivičnom postupku čak propisuje (naređuje) planiranje najmanje dvije verzije (o postojanju krivičnog dela, o nepostojanju krivičnog dela, o tome da je osumnjičeni učinilac krivičnog dela, ali istovremeno o tome da on nije učinilac), tj. da je nevin.

2.6. PO PRAVILU SE PLANIRAJU SVE VJEROVATNE, ALI I MOGUĆE VERZIJE (PLURALITET VERZIJA)

Uviđaj je izvor niza egzaktnih i realnih materijalnih i drugih činjenica koje omogućavaju planiranje vjerovatnih, ali i mogućih kriminalističkih verzija. Planirane verzije moraju biti zasnovane na realnim činjenicama⁶⁷, što znači da nesmeju biti plod produktivne mašte⁶⁸. Za planiranje svake verzije mora postojati neki osnov u činjenicama. Ti osnovi jesu ukupnost tih činjenica, koji dopuštaju da se krivični događaj objašnjava na više načina. Sva objašnjenja moraju biti, ne samo praktično moguća, nego i verovatna. Operativni radnik stvara verzije već kada postoji opšta sumnja (npr. čim dođe do oskudice neke robe "cveta" šverc sa tom robom). On postavlja verzije i kada se dobije anonimno pismo ili kada do njega dođe javnim pogovaranjem, kao i kada izveštaj opservanta sadrži podatak da se opservant sastao sa za policiju interesantnim licem. Operativna djelatnost koja bi se ograničila samo na jednu pretpostavku (onda ona ne zaslužuje naziv verzije, jer smo pluralitet verzije učinili jednim od njenih bitnih elemenata) ne bi bila u skladu sa načelom objektivne istine, kao ni sa kriminalističko-taktičkim

⁶⁶ Poznati primjer svjedoka – očevidca i noža u tijelu ubijenog. (Detaljnije u Kriminalistici prof. dr V. Vodinića).

⁶⁷ Materijalne činjenice na mjestu kriminalnog događaja (predmeti, tragovi), predstavljaju originalni izgled mjesta zločina, koji je „zakodiran“ jer predstavlja suštinski reliktni sadržaje krivičnog djela, učinioca.

⁶⁸ Na uviđaju materijalni osnov za planiranje verzija čine činjenice tj. tragovi, predmeti krivičnog djela, učinioca. Na osnovu takvih „pronađenih“ činjenica stvaraju se istražne verzije. Međutim, nesmije se isključiti i izvjesna mogućnost planiranja tzv. maštovitih verzija, na osnovu raspoloživih okolnosti kriminalnog događaja, koje istražilac stvara kroz tzv. „misaonu rekonstrukciju događaja“.

principima objektivnosti, temeljitosti, metodičnosti i planiranja. Vođenje kriminalističke obrade samo po jednom kolosjeku (tragom samo jedne pretpostavke) bila bi suprotna zahtevu za svestrano i potpuno istraživanje činjeničnog stanja. Nije dovoljno da istražilac - tužilac raspolaže samo sa podacima koji pripadaju predmetu dokazivanja i prvim nosiocima operativne ili dokazne informacije, a drugi dokaznim činjenicama. Pored toga, oni moraju poznavati načine, sredstva izvršenja prikrivanja krivičnog dela, mehanizme postanka, karakteristike tragova i predmeta krivičnog dela. Posebno je značajna vrednost izvora operativnih i dokaznih informacija (tragovi, izjave). Proces otkrivanja upravo traži postavljanje ne samo svih vjerovatnih, nego i svih mogućih verzija.

2.7. OTKRIVANJE NOVIH ČINJENICA U VEZI KRIVIČNOG DELA ZAHTJEVA PLANIRANJE NOVIH VERZIJA

Ako se tokom vršenja uviđaja dođe do novih činjenica, okolnosti, koje su relevantne za stvaranje novih verzija o krivičnom djelu, učiniocu, potrebno je iste uključiti u cjeloviti plan kriminalističke istrage. Pronalaskom novih činjenica, okolnosti krivičnog događaja istražiocu se pružaju dodatne mogućnosti da odmah pristupi i planiranju novih – dodatnih verzija u vezi sa određenim zlatnim pitanjima kriminalistike. U cjelini gledano prevashodni zadatak uviđaja jeste da se na mjestu zločina pronađu, fiksiraju sve relevantne činjenice koje mogu poslužiti za dalju istragu, tj. za planiranje verzija o svim elementima krivičnog djela, učinioca⁶⁹. Iz navedene konstatacije proizilazi nedvosmislen zaključak da je uviđaj bitan izvor činjenica i okolnosti, koje će istražiocu dati mogućnost da već na licu mjesta

⁶⁹ Veoma je značajno je da se već na uviđaju dobije odgovor na što veći broj zlatnih pitanja kriminalistike.

kriminalnog događaja definiše, kako opšte, tako i posebne, specijalne verzije u vezi krivičnog djela, učinioca.

3. ZAKLJUČAK

Rad je nastojao analizirati i u određenoj mjeri problematizovati neke kompleksne aspekte vršenja uviđaja, a posebno u vezi sa primjenom i afirmacijom rada sa kriminalističko operativnim i istražnim verzijama. Ovo pitanje se nedovoljno obrađuje u standarnim kriminalističkim udžbenicima, što umanjuje sveukupni značaj kriminalističko forenzičke obrade mjesta zločina, kao i neophodnost funkcionalnog uvezivanja uviđaja i verzija u svim fazama kriminalističke i krivično procesne djelatnosti. Međutim, kako se već davnih godina prof dr.V.Vodinelić zorno akcentirao ovo pitanje, a savremena kriminalističko istražna praksa često zahtjeva i opominje aktere konkretne istrage da je bilo neophodno još u fazi iste planirati, a vrlo brzo i provjeriti planirane verzije, to će i ovaj rad, nadamo se, „probuditi“ intelektualno istražne duhove da se uključe u razmatranje i dalje problematizovanje ove materije, koja je faktički nedovršena, i donekle sporna. U tom kontekstu očekujemo da zakonodavac u budućim izmjenama definicije i sadržaja uviđaja mora posvetiti primjerniju i konkretniju pažnju, širim aspektima ove veoma značajne hitne istražne radnje, te da isti i zakonski korektnije reguliše skladno realnim potrebama naučnog i praktičnog shvatanja. U okviru cjelokupne analize, rasprave o dokaznoj vrijednosti radnji na mjestu zločina neophodno je povezati sadržaj i vezu između uviđaja, rekonstrukcije događaja i kriminalističkog eksperimenta, pa čak i vještačenja. Potrebno je sveobuhvatno i temeljito procijeniti njihov tradicionalni, ali i savremeni sadržaj, snagu i perspektive u kontekstu dokazne i kriminalističko istražne vrijednosti.

Zahvaljujući prof. dr V.Vodinić koji je dao izvrsna temeljna učenja o uviđaju i kriminalističkim verzijama, danas možemo, kao i u budućem vremenu neiscrpno koristiti esencijalne sadržaje i vrijednosti tih kriminalističkih i krivično procesnih instituta za dalje izučavanje, unapređenje i sveukupan napredak kriminalističke teorije i prakse.

4. LITERATURA:

1. Vodinić V, Kriminalistika, Savremena administracija, Beograd, 1984.
2. Vodinić V, Kriminalistika, otkrivanje, dokaživanje, Fakultet bezbednosti i DSZ, Skopje, 1985.Tom 1,2.
3. Matijević M; Planiranje i provjeravanje kriminalističkih verzija u operativnom radu OUP, sa posebnim osvrtom na praksu u BIH – RS (Magistarski rad, Fakultet bezbednosti, Skopje,1999.)
4. Modly D, Korajlić N, Kriminalistički riječnik, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2002.
5. Simonović B, Kriminalistika, Pravni fakultet Univerziteta Kragujevac, 2012.
6. Škulić M, Uviđaj i kriminalitičke verzije (magistarski rad) Pravni fakultet Beograd, 1997.
7. Žarković M, Krivičnoprocesni i kriminalistički aspekti uviđaja na mestu događaja, Beograd, 2005.
8. Zakoni o krivičnom postupku Republike Srpske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Hrvatske

CRIMINAL FORENSIC ASPECTS PLANNING OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE VERSIONS ON INVESTIGATION

Prof. dr.sc. Mile Matijević

Summary

The investigation is one of the most important urgent investigative actions that are undertaken at the scene of a criminal event in order to find, fix the case, traces of the crime, the perpetrator. Through the investigative actions of the competent body in the procedure of the first intellectual and subject perception of the "criminal scene" and the undertaking of the subject activities, the essential task and goal of the investigation is realized. This action has its criminal procedural foundation in all Criminal Procedure Laws, where it is unfortunately defined very briefly, in one, possibly a few sentences. The legal approach to defining the investigation does not sufficiently explain the character, content, and especially the technology of performing this extremely important investigative work. Such a situation leaves a big gap, space, but also the need and inspiration for criminal science to operationalize all aspects of the investigation. As this is a kind of criminal forensic activity of an organized and targeted investigation team, it is necessary to determine in detail the tasks and ways of functional cooperation of all participants. As there are different understandings regarding this important issue in the criminal investigation activity, the paper will give previously determined traditional understandings regarding this issue, and then, on the basis of some contemporary current events, opinion and possible proposals. The content of the paper will be supported by experiences of investigation practice.

Keywords: *Investigation, criminal versions, planning, version checking, thought activity, clues*

PRIKRIVENI ISTRAŽITELJ U KRIVIČNOM POSTUPKU BOSNE I HERCEGOVINE - PRAVNA PRIRODA, OTKRIVAČKI I DOKAZNI ASPEKT

Orginalni naučni članak

Prof. dr. sc. Sadržmir Karović*
Prof. dr. sc. Marina M. Simović**

Rezime

Korišćenje prikrivenih istražitelja i informatora, kao posebna istražna radnja u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, po svojoj prirodi i načinu praktične operacionalizacije na izvršnom nivou predstavlja najkompleksniji način, odnosno oblik otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela. Ova specifična posebna istražna radnja predstavlja srazmjeran i adekvatan odgovor u suprotstavljanju kriminalitetu, posebno kada se radi o specifičnim oblicima organizovanog kriminaliteta. Zakonodavac je propisao restriktivne zakonske uslove za primjenu posebnih istražnih radnji koji moraju biti zadovoljeni u svakom krivičnom slučaju. Pored pravne prirode i zakonskih uslova za primjenu, te pitanja granice zakonitog djelovanja, u ovom radu je pažnja usmjerena i na praktični aspekt operacionalizacije navedene posebne istražne radnje sa posebnim osvrtom na određene dileme, probleme i izazove praktične prirode u vezi blagovremenog, efikasnog i zakonitog djelovanja. Korištenje prikrivenog istražitelja, na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela, s pravom zavređuje poseban interes naučne, stručne i opšte javnosti, s obzirom na prirodu i druge specifičnosti ove „posebne“ istražne radnje, uključujući i aspekt zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, prikriveni istražitelj, posebne istražne radnje, kriminalitet

*Vanredni profesor za krivičnopravnu naučnu oblast, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku, zaposlen u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, Bosna i Hercegovina, rođen 1977. godine, karovic.s@hotmail.com

**Sekretar Ombudsmena za djecu Republike Srpske, Fakultet pravnih nauka Univerziteta „Apeiron“ u Banjoj Luci, BiH, marina.simovic@gmail.com

1. UVOD

Savremeni oblici ispoljavanja kriminaliteta u fenomenološkom smislu zahtijevaju i srazmjeran odgovor i odgovarajuća zakonska rješenja procesne prirode u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, na planu energične i efikasne borbe protiv kriminaliteta, posebno specifičnih oblika organizovanog kriminaliteta, ali i drugih najopasnijih oblika savremenog kriminaliteta. Blagovremeno, efikasno i zakonito djelovanje agencija za sprovođenje zakona inkorporira i primjenu nekih novih procesnih aktivnosti usmjerenih na otkrivanje i dokazivanje određenih krivičnih djela koje je nemoguće ostvariti primjenom opštih ili klasičnih radnji dokazivanja. Angažovanje ili korištenje prikrivenog istražitelja u vezi otkrivanja i dokazivanja takvih specifičnih krivičnih djela predstavlja upravo srazmjeran krivičnoprocesni odgovor koji u praktičnom smislu zadovoljava očekivanja koja se odnose na otkrivačku djelatnost, ali i dokaznu u kontekstu prikupljanja potrebnih dokaza neophodnih za efikasno vođenje krivičnog postupka usmjereno na utvrđivanje postojanja određenog krivičnog djela i krivice. Otkrivanje, istraživanje i dokazivanje krivičnih djela iz kataloga krivičnih djela za koje je po zakonu moguća primjena korištenja prikrivenog istražitelja kao posebne istražne radnje, praktično je nemoguće zamisliti primjenom samo opštih radnji dokazivanja s obzirom da se primjenom ovih radnji dokazivanja ne mogu postići očekivani rezultati na planu prevencije i suzbijanja ovih specifičnih krivičnih djela. Pravna priroda i provedbeni ili izvršni aspekt koji se odnosi na neposrednu primjenu posebnih istražnih radnji i danas izazivaju brojne dileme, rasprave, različita mišljenja i stavove u naučnoj i stručnoj javnosti u vezi krucijalnih pitanja koja se odnose, prije svega, na zakonito postupanje lica kojima su povjerena javna ovlaštenja u smislu dosljedne primjene zakona i zadovoljenja

restriktivnih zakonskih uslova, opravdanosti i svrsishodnosti, a posebno mogućnosti postojanja samovolje i različitih oblika zloupotreba. Takođe, primjena posebnih istražnih radnji, zbog svoje specifične prirode, posmatrano sa aspekta zaštite ljudskih prava i sloboda, u fokusu je interesovanja i opšte javnosti odnosno svih građana kao aktivnih sudionika svih društvenih procesa u svakodnevnom životu. Međutim, posmatrano sa aspekta efikasne i energične borbe protiv kriminaliteta, ekspanzija postojećih i pojava nekih novih specifičnih oblika kriminaliteta, posebno organizovanog, zahtijeva odgovarajuće i srazmjerne krivičnoprocesne odgovore u smislu adekvatnih zakonskih rješenja procesne prirode, tj. adekvatne reakcije države na kriminalitet u širem smislu. Gledamo li proteklo vrijeme i preduzete aktivnosti, možemo za početak navesti da je „kreiranje“ posebnih istražnih radnji za potrebe nacionalnog sistema krivičnog pravosuđa i krivičnoprocesnog zakonodavstva bilo uslovljeno aktuelnim postratnim traumama, tranzicijskim promjenama i prilagođavanjem savremenim trendovima kriminaliteta i funkcionisanju krivičnopravnih sistema.⁷⁰ U tom smislu, neopodno je apostrofirati da institut prikrivenog istražitelja zavređuje posebnu pažnju s obzirom na to da posebna istražna radnja korištenje prikrivenog istražitelja i korištenje informatora na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela za koja je moguća primjena ove specifične posebne istražne radnje, izaziva brojne dileme i pitanja, te zahtijeva i odgovarajuće odgovore, kako teorijske tako i praktične prirode. Korištenje prikrivenog istražitelja se nameće kao neminovnost i realna otkrivačka i dokazna potreba s obzirom na trendove kretanja savremenog kriminaliteta, odnosno ekspanziju postojećih i pojavu novih fenomenoloških

⁷⁰ Hajrija Sjerčić-Čolić, Prikrivene istražne radnje u borbi protiv organiziranog kriminaliteta - primjer Bosne i Hercegovine, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, 4/2009., str. 688.

oblika kriminaliteta na nacionalnom, međunarodnom i regionalnom nivou. Evidentno je da se primjenom opštih radnji dokazivanja ne može postići očekivani rezultat na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela, uključujući, prije svega, prikupljanje potrebnih dokaza, a posebno kada se radi o specifičnim oblicima organizovanog kriminaliteta. Angažovanje, odnosno korištenje prikrivenog istražitelja možemo smatrati kao savremenim odgovorom krivičnog procesnog zakonodavstva na visoko postavljene otkrivačke i dokazne zahtjeve i izazove današnjice, uvažavajući specifične uslove i okolnosti koje determiniraju opšti društveni ambijent. Baš zbog toga, princip racionalne i cjelishodne upotrebe posebnih dokaznih radnji od najvećeg je značaja jer one, iako predstavljaju moćno oružje u suzbijanju organizovanog kriminala, ako se preterano koriste, mogu da budu izrazito štetne po stabilnost pravnog sistema.⁷¹ Kriminalitet je kao složena društvena pojava, po svojoj destruktivnoj prirodi, prilagodljiv na nove specifične političke, ekonomske, demografske, kulturološke i druge uslove i okolnosti iz čega proizilazi realna i svrsishodna potreba pronalaženja adekvatnih, odnosno srazmjernih otkrivačko - dokaznih odgovora i adekvatnih zakonskih rješenja. Izvršioci krivičnih djela su u svakoj istorijskoj etapi razvoja društva pokušavali da pronađu najprikladnije načine, odnosno određene modalitete izvršenja krivičnih djela pokušavajući da „nadmudre“ organe krivičnog progona.⁷² Institut prikrivenog istražitelja već duži vremenski period zavređuje veoma važnu ulogu i značaj na planu otkrivanja i dokazivanja određenih krivičnih djela u krivičnim procesnim zakonodavstvima u evropskim državama i svijetu uopšte, tako da ga ne možemo smatrati

⁷¹ Veljko Delibašić, Prikriveni islednik, Žurnal za kriminalistiku i pravo, Kriminalističko - policijska akademija, Beograd, 2016, str 82.

⁷² Sadržaj Karović, Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini – mogućnosti izazovi i perspektive, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 55, 4/2018., Split, 2018, str. 836.

novinom. Opštom reformom krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine iz 2003. godine prepoznata je opravdana potreba prihvatanja i propisivanja kataloga posebnih istražnih radnji, uključujući i posebnu istražnu radnju - korišćenje prikrivenih istražitelja i korišćenje informatora koja i danas predstavlja savremeni odgovor i reakciju države na najsloženije oblike kriminaliteta, na planu blagovremeneog, efikasnog i zakonitog otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela. I prije navedene reforme krivičnog procesnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, ove specifične istražne radnje su se primjenjivale u operativnom smislu ali nisu imale procesnu formu, odnosno nisu bile propisane u tada važećim zakonima o krivičnom postupku na način kako su sada normirane. Talas reformi krivičnog zakonodavstva nije zaobišao ni države iz neposrednog okruženja i regije sa jasno izraženom tendencijom humanizacije savremenog krivičnog prava, a posebno krivičnopravnog položaja maloljetnika i izraženog protektivnog odnosa prema maloljetnim licima kao izvršiocima krivičnih djela, uključujući diverziono djelovanje (alternativne mjere) od strane subjekata za sprovođenje zakona.

2. PRAVNA PRIRODA I „POSEBNOST“ POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI I USLOVI ZA PRIMJENU

Uvažavajući odredbe zakona o krivičnom postupku na svim nivoima koji su na snazi u Bosni i Hercegovini, angažovanje, odnosno korišćenje prikrivenog istražitelja i korišćenje informatora predstavlja posebnu istražnu radnju usmjerenu na otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela za koja se po zakonu može odrediti izvođenje, odnosno primjena ove posebne istražne radnje. Zakonodavac je prepoznao realnu potrebu pravnog normiranja ove specifične posebne istražne radnje kao krivičnoprocesnog odgovora u suprotstavljanju kriminalitetu, s obzirom da opšte dokazne radnje ne mogu

odgovoriti realnim i savremenim otkrivačko - dokaznim potrebama na planu suzbijanja kriminaliteta. Ovo je najsloženija i najzahtjevnija posebna istražna radnja⁷³ u pogledu uslova koji moraju prethodno biti zadovoljeni za njenu primjenu, ali i s obzirom na način operacionalizacije korištenja prikrivenog istražitelja na provedbenom ili izvršnom nivou sa posebnim akcentom na njegovu ličnu bezbjednost, uvažavajući brojne i sasvim realne bezbjedonosne rizike. Za razliku od redovnih, posebne radnje dokazivanja mogu biti primjenjene samo pod pretpostavkom zakonom propisanih uslova i samo od određenih, a ne i kod svih krivičnih djela.⁷⁴ Zakonodavac je propisao katalog krivičnih djela za koja je moguća primjena ovih specifičnih istražnih radnji, te je na taj način naglasio njihovu „posebnost“ u odnosu na opšte radnje dokazivanja u krivičnom postupku. Primjena posebnih istražnih radnji ne može se proširiti na druga krivična djela, pa ukoliko se primjenom posebnih istražnih radnji otkriju podaci i dobiju dokazi koji upućuju na neko drugo krivično djelo, oni se ne mogu koristiti za potrebe krivičnog postupka.⁷⁵ Naime, opšte radnje dokazivanja je moguće primijeniti u odnosu na sva zakonom propisana krivična djela, kada su zadovoljeni zakonski uslovi materijalne i formalne prirode, za razliku od posebnih istražnih radnji koje se po svojoj pravnoj prirodi, načinu operacionalizacije i drugim specifičnostima primjenjuju samo na određena krivična djela (najopasniji oblici krivičnih djela), ako se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama.⁷⁶ To

⁷³ Željko Sačić, *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj – kriminalistička stanovišta*, Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu, br. 2/98, Zagreb, 1998, str. 861.

⁷⁴ Stanko Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2019, str. 350.

⁷⁵ Daniela Milovanović, *Primjena posebnih istražnih radnji kod krivičnih djela iz oblasti organizovanog kriminala*, Pravo i pravda, godina VII, broj 1, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2008, str. 377.

⁷⁶ Član 116. stav 1. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine

predstavlja materijalnopravni uslov za ograničenje osnovnog prava na neprovedivost ličnog ili porodičnog života, odnosno pridržavanje načela supsidijarnosti prilikom određivanja primjene tih posebnih radnji koje neće biti dozvoljene ako bi se njihova svrha mogla postići drugim, blažim mjerama i radnjama propisanim zakonom.⁷⁷ Dakle, kada se iscrpe dokazne mogućnosti na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela primjenom opštih dokaznih radnji, dolaze do izražaja posebne istražne radnje koje su srazmjerne i kompatibilne realnim istražnim i dokaznim potrebama u vezi prikupljanja potrebnih dokaza i obavještenja (saznanja), posebno u odnosu na specifične oblike organizovanog kriminala (krivična djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, trgovine ljudima, terorizma, privredni kriminalitet, i dr.). Katalog i izbor kaznenoprocenih aktivnosti koje se imaju primijeniti u određenoj krivičnoj istrazi, prije svega zavisi od tužilačke odluke, s tim da i ovlaštene službene osobe koje su "izvršni servis" tužilaštvu ponajprije u istražnoj fazi krivičnog postupka, imaju mogućnost inicirati ili predlagati primjenu određenih istražno - dokaznih aktivnosti (npr. iniciranje primjene posebnih istražnih radnji i dr.).⁷⁸ Shodno navedenom, ovlaštena službena lica imaju mogućnost da nakon što iscrpe sve istražne mogućnosti primjenom uobičajenih ili klasičnih istražnih aktivnosti, iniciraju odnosno sačine inicijalni prijedlog za primjenu određene posebne istražne radnje (uvažavajući prirodu krivičnog djela) koji dostavljaju nadležnom tužilaštvu na uvid i odlučivanje u smislu njegove zakonske opravdanosti i

⁷⁷ Miodrag N. Simović, Vladimir M. Simović, Krivično procesno pravo, četvrto izdanje (izmijenjeno i dopunjeno) Pravni fakultet PIM Univerziteta u Lukavici, Banja Luka, 2011, str. 265.

⁷⁸ Sadmir Karović, Suad Orlić, Otkrivačka, istražna i dokazna uloga ovlaštenih službenih osoba u kaznenom postupku Bosne i Hercegovine, Policija i sigurnost, godina 29, broj 1 -2, 2020, Zagreb, str. 123.

svrsishodnosti.⁷⁹ Hipotetički posmatrano, primjenom posebnih istražnih radnji u odnosu na sva krivična djela koja su propisana krivičnim zakonom, devalvirala bi se „posebnost“ i svrsishodnost primjene ovih specifičnih dokaznih (istražnih) radnji. Analizom važećih zakona o krivičnom postupku, posebne istražne radnje propisane su Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine u glavi IX, čl. 116-122⁸⁰, kao i u odredbama entitetskih zakona o krivičnom postupku⁸¹ i Zakonu o krivičnom postupku Distrikta Brčko⁸². Posebne istražne radnje propisane zakonima o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini su: a) nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, b) pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, c) nadzor i tehničko snimanje prostorija, d) tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima, e) korišćenje prikrivenih istražitelja i korišćenje informatora, f) simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine, g) nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.⁸³ Takođe, zakonodavac je propisao katalog krivičnih djela za koja se mogu odrediti posebne istražne radnje: a) protiv integriteta Bosne i Hercegovine, b) protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, c) terorizma, d) izazivanje nacionalne,

⁷⁹ Sadmir Karović, Marina M. Simović, Kompleksnost otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, Sudska praksa, Godina XVII, broj 84, Privredna štampa, Sarajevo, 2020, str. 65.

⁸⁰ Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/5, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13 i 65/18,

⁸¹ Glava IX (čl. 130-136), Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13 i 59/14) i Glava XIX (čl. 226-232) Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 53/12, 91/17, 66//18 i 15/21).

⁸² Glava IX (čl. 116-122) Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“ br. 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07, 27/14 i 3/19).

⁸³ Član 116. stav 2. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.

rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti; protivpravno lišenje slobode; neovlašćeno prislušivanje i zvučno ili optičko snimanje; povreda slobode opredjeljenja birača; krivotvorenje novca; krivotvorenje hartija od vrijednosti; pranje novca; utaja poreza ili prevara; krijumčarenje; organizovanje grupe ljudi ili udruženja za krijumčarenje ili rasturanje neocarinjene robe; carinska prevara; primanje dara i drugih oblika koristi; davanje dara i drugih oblika koristi; primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem; davanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem; zloupotreba položaja ili ovlašćenja; protivzakonito oslobođenje lica lišenog slobode; pomoć počinocu poslije učinjenog krivičnog djela; pomoć licu optuženom od međunarodnog krivičnog suda; sprečavanje dokazivanja; otkrivanje identiteta zaštićenog svjedoka; ometanje pravde; udruživanje radi činjenja krivičnih djela; organizovani kriminal; e) druga krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna.⁸⁴ Izvođenje, odnosno primjena posebnih istražnih radnji na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela u opštoj, ali i naučno - stručnoj javnosti izaziva određene dileme, suprotstavljena i različita mišljenja u vezi njihove svrsishodnosti i opravdanosti posmatrano kroz prizmu zakonitosti, s obzirom na to da se primjenom ovih specifičnih istražnih radnji zadire u osnovna ljudska prava i slobode građana (pravo na privatnosti i dr.). Međutim, evidentno je da su interes i pažnja opšte, naučne i stručne javnosti i u drugim državama u svijetu kritički orijentisani kada je u pitanju praktična primjena posebnih istražnih radnji posebno u pogledu zakonitosti postupanja, način izvođenja, odnosno operacionalizacije, (ne)poštovanje ljudskih prava i sloboda i drugih pravnih pitanja koja se odnose na zakonitost primjene, odnosno zakonitosti prikupljenih dokaza. S pravom su ove specifične

⁸⁴ Član 117. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine

istražne radnje pod lupom javnosti s obzirom na to da svako eventualno nezakonito djelovanje na planu primjene ovih radnji izaziva izuzetno negativne odnosno štetne posljedice. Bosna i Hercegovina je potpisivanjem i ratifikacijom brojnih međunarodnopravnih dokumenata preuzela i obavezu da u svoje krivično zakonodavstvo implementira odgovarajuće međunarodne standarde za koje je međunarodna zajednica posebno zainteresovana. U vezi s tim, cjelokupno postupanje agencija za sprovođenje zakona, potrebno je posmatrati kroz prizmu zakonitog postupanja u smislu poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, uključujući i propisane univerzalne garancije, kao i prava osumnjičenog, odnosno optuženog lica. S obzirom na izneseno, primjena represivnih aktivnosti je neposredno propisana i uslovljena restriktivnim zakonskim uslovima u svakom konkretnom slučaju sa jasno izraženom tendencijom humanizacije i poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, posebno kada se radi o maloljetnicima kao izvršiocima, ali i žrtvama izvršenja krivičnih djela.⁸⁵ Posebne istražne radnje su po svojoj pravnoj prirodi, načinu operacionalizacije na provedbenom planu i drugim specifičnostima, izuzetno kompleksne i kao takve zahtijevaju posebnu pažnju, odgovornost i senzibilitet policije, tužilaca i suija kada je u pitanju zadovoljenje restriktivnih zakonskih uslova za primjenu ovih specifičnih dokaznih (istražnih) radnji u praktičnom smislu i postizanje legitimnog zakonskog cilja – otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela.⁸⁶ U tom smislu,

⁸⁵ Detaljnije Sadmir Karović, Marina M. Simović, „Tendencija humanizacije savremenog krivičnog prava u Bosni i Hercegovini - zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda“, LIX redovno godišnje savjetovanje Udruženja, Zbornik radova - Izmjene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex, Beograd, Zlatibor, 2019.

⁸⁶ Zlatko M. Knežević, Ermina Dumanjić, Posebne istražne radnje, praktikum - Pregled prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u vezi s posebnim istražnim radnjama - Korišćenje prikrivenih istražilaca i korišćenje informatora - AP 1158/10 od 28.2.2013.

neophodno je naglasiti određene specifičnosti, ulogu i važnost korištenja prikrivenog istražitelja u vezi otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela, posebno sa aspekta prikupljanja potrebnih dokaza neophodnih za efikasno vođenje krivičnog postupka, te rasvjetljavanja i razrješenja određene krivične stvari, odnosno konkretnog krivičnog djela i donošenja sudske odluke. Uz to, angažovanje ili korištenje prikrivenog istražitelja u svakom konkretnom slučaju izaziva brojne dileme, rasprave i zahtijeva određene odgovore na krucijalna pitanja koja se neposredno ili posredno odnose na zakonitost postupanja, zabranu podstrekavanja i djelovaje kao agenta provokatora, mogućnost različitih oblika zloupotrebe, te uopšte djelovanja prikrivenog istražitelja koje je po mišljenju brojnih kritičara na „ivici“ zakonitosti. U fokusu interesovanja je, prije svega, kontrolna komponenta u smislu onemogućavanja i sprečavanja samovolje u postupanju, kao i različitih oblika eventualne političke zloupotrebe (diskreditovanje pojedinaca i dr.). S tim u vezi, u pogledu, preduzimanja, provođenja i korištenja rezultata prikrivenog istražitelja zahtijeva se poštovanje sljedećih načela: 1. neophodnost, 2. odluka suda, 3. postojanje određene vjerovatnosti u vezi sa krivičnim djelom, 4. zakonski katalog mjera, 5. zakonski katalog krivičnih djela, 6. određenost osobe i vrste mjere, 7. vremenska ograničenost.⁸⁷ Preduzimanjem posebnih istražnih radnji neposredno ili posredno se zadire u privatnost i porodični život individue, tako da zakon propisuje uslove primjene tih radnji, i to: vrste posebnih istražnih radnji moraju biti propisane zakonskim odredbama; primjenjuju se samo u slučajevima kada se na drugi način (primjenom standardnih istražnih radnji) ne može postići željeni cilj; preduzimaju se nakon prethodno dobijene saglasnosti suda, odnosno nakon

godine, AP 1655/11 od 25.6.2014. godine i AP 5746 /10 od 15.1.2014. godine, The Aire centre, Sarajevo, 2019, str. 55-60.

⁸⁷ Berislav Pavišić, Duško Modly, Kriminalistika, Rijeka, 1999, str. 143.

pribavljanja (pisane ili usmene) naredbe od strane sudije za prethodni postupak; katalog krivičnih djela za koja mogu biti propisane posebne istražne radnje; postojanje visokog stepena sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje mogu biti propisane ove radnje; vremensko trajanje (ograničenost) primjene ovih radnji u konkretnom slučaju.⁸⁸ U vezi zadovoljenja uslova za korištenje prikrivenog istražitelja, potrebno je zadovoljiti dva kumulativno propisana uslova, i to: 1) utvrditi postojanje osnova sumnje da je lice u odnosu na koje se ima primijeniti ova posebna istražna radnja izvršilo određeno krivično djelo iz kataloga krivičnih djela za koje je moguća po zakonu primjena i 2) da se na drugi način ne mogu prikupiti dokazi neophodni za efikasno vođenje krivičnog postupka ili bi njihovo prikupljanje bilo znatno otežano.

3. PRIKRIVENI ISTRAŽITELJ - POJAM ULOGA, CILJEVI, OPRAVDANOST I SVRSISHODNOST KORIŠTENJA

Zakonodavac je pojmovno definisao prikrivenog istražitelja kao posebno obučeno ovlašćeno službeno lice koje istražuje pod izmijenjenim identitetom.⁸⁹ Istom odredbom propisano je da prikriveni istražitelj smije pod svojim izmijenjenim identitetom učestvovati u pravnom prometu, te ukoliko je to neophodno za formiranje i održavanje tog identiteta - mogu se izraditi, izmijeniti ili koristiti odgovarajuća dokumenta. Djelovanje pod izmijenjenim identitetom prikrivenog istražitelja je sasvim opravdano i svrsishodno, polazeći od same prirode aktivnosti, tako da bi eventualno djelovanje pod stvarnim identitetom prikrivenog istražitelja praktično bilo neizvodivo i nemoguće, te kao takvo bi onemogućilo postizanje postavljenih

⁸⁸ Sadržaj Karović, Posebne istražne radnje u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Civitas, godina 2, broj 2, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, 2012, str. 25.

⁸⁹ Član 116. stav 6. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.

ciljeva u vezi otkrivanja i dokazivanja postojanja krivičnih djela. Za započinjanje konkretnog rada na istraživanju krivičnih djela prikriveni istražitelji ponekad moraju legendu koju su prethodno utemeljili u kriminalnom okruženju i ne mogu se odjednom pojaviti bez ikakvih poznanstava.⁹⁰ U cilju pravilnog razumijevanja pravne i kriminalističke prirode korištenja prikrivenog istražitelja i informatora neophodno je izvršiti pojmovnu diferencijaciju između navedena dva pojma. Prikriveni islednik se u literaturi najčešće definiše kao policijski službenik kojem je dodijeljen promijenjen identitet (legenda) u određenom vremenskom periodu da bi, djelujući tajno u kontaktu sa određenim kriminalnim krugovima, prikupljao informacije koje će moći da se koriste za otkrivanje, razjašnjavanje i sprečavanje krivičnih djela, i to, prije svega, onih koja se odnose na organizovani kriminal.⁹¹ Za razliku od prikrivenih istražitelja, informatori nisu policijski službenici, dakle nemaju svojstvo ovlaštene službene osobe i u pravilu se radi o osobama koje pripadaju kriminalnoj sredini, ali ne i nužno i čije informacije služe usmjeravanju krivičnog progona.⁹² Analizom zakonske definicije prikrivenog istražitelja evidentno je da on mora biti „posebno“ obučeno ovlašteno službeno lice što neposredno sužava krug mogućih ili potencijalnih ovlaštenih službenih lica koja mogu postati prikriveni istražitelji i zadovoljiti visoko postavljene standarde i zahtjeve. Proizilazi da se u postupku izbora i selekcije ovlaštenih službenih lica planiranih za posebnu obuku mora rukovoditi da li određeno ovlašteno lice

⁹⁰ Željko Karas, *Sudska praksa o policijskom postupanju: prikrivene radnje*, Policijska akademija, Zagreb, str. 504.

⁹¹ Zoran Stojanović, Milan Škulić, Veljko Delibašić, *Osnovi krivičnog prava, Krivično procesno pravo, Krivični postupak kroz praktičnu primjenu*, Knjiga II, Službeni glasnik, Beograd, 2018, str. 196.

⁹² Haris Halilović, *Krivično procesno pravo, Knjiga druga: Teorija dokaza i radnje dokazivanja u krivičnom postupku*, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu, 2019, str. 98.

zadovoljava opšte karakteristike. Opšte karakteristike lica koje je adekvatno da se obučava za funkciju prikrivenog islednika, te potom djeluje kao prikriveni islednik su sljedeće: 1) lično poštenje i visok stepen rezistencije na moguće koruptivne uticaje ili ucjenjivanje; 2) lična hrabrost i spremnost na razumni rizik; 3) hladnokrvnost, sposobnost kontrolisanja emocija i dobro „vladanje sobom“ u rizičnim i uopšte u stresnim situacijama; 4) visok stepen inteligencije, ali ne i samo inteligencije, već i određene životne „lukavosti“, snalažljivosti i sposobnosti za prilagođavanja novim okolnostima i neočekivanim situacijama; 5) odgovarajuće životno iskustvo; 6) adekvatan fizički izgled, dobro zdravstveno stanje i solidna fizička pripremljenost; 7) dobra obučenost u upotrebi hladnog i vatrenog oružja, kao i sposobnost korištenja, po potrebi, fizičke sile, što podrazumijeva i solidno poznavanje odgovarajućih borilačkih vještina; te 8) sposobnost uživljavanja u „lik kriminalca“, što podrazumijeva i odgovarajući „glumački“ talenat, odnosno visok stepen sposobnosti transformacije i ličnog „preobražaja“, kao i predstavljanja sebe drugačijim u odnosu na stvarne osobine ličnosti, što uključuje sposobnost konsekventnog ponašanja u vidu uklapanja u „obrazac“ legende, što u stvari, znači u okviru „lika“ koji pripada konkretnom kriminalnom miljeu.⁹³ U kontekstu iznesenog, da bi određeno ovlašteno službeno lice bilo odabrano u postupku izbora i selekcije za obuku prikrivenog istražitelja, mora zadovoljavati navedene karakteristike, odnosno „posebnost“ u smislu posjedovanja određenih sposobnosti, vještina i znanja kao neophodan uslov za mogućnost adekvatnog dodatnog stručnog usavršavanja. Kada je riječ o ciljevima koji se mogu postaviti pred prikrivenog istražitelja tokom njegovog angažmana, posebno se izdvajaju: 1)

⁹³ Milan Škulić, Osnovni kriminalistički i neki krivičnopravni/krivičnoprocesni aspekti angažovanja prikrivenog islednika, Kaznena reakcija u Srbiji, IV dio, Tematska monografija, urednik Đorđe Ignjatović, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2014, str. 43.

dobijanje informacija o kriminalnim aktivnostima uopšte; 2) dolaženje do dokaza potrebnih za krivično gonjenje određenog lica - mete istrage; 3) saznanje da li se krivično djelo planira ili je već izvršeno; 4) identifikovanje osoba koje učestvuju u konkretnoj kriminalnoj aktivnosti; 5) dokazivanje veza i odnosa između članova kriminalnog udruženja; 6) identifikovanje lica iz kriminalne sredine koji su spremni na saradnju, bilo kao informatori (doušnici) ili potencijalni svjedoci; 7) provjeravanje pouzdanosti (tačnosti) obavještenja koja saopštava informator; 8) pronalaženje krijumčarene ili druge inkriminisane robe ili predmeta; 9) određivanje najpovoljnijeg momenta za hapšenje odođenih lica ili realizaciju pretresanja, itd.⁹⁴ Kao srazmjeran i adekvatan oblik reagovanja države na najopasnije savremene oblike kriminaliteta institut prikrivenog istražitelja je prisutan i u krivičnim zakonodavstvima susjednih država (Srbija, Hrvatska, Crna Gora, Slovenija), ali i u evropskim državama. Slično prikrivenom isledniku, kao subjektu kakvog poznaju mnoga evropska zakonodavstva, u SAD se pojavljuje „prikriveni agent“ (*undercover agent*), čiji je *ratio legis*, istovjetan kao i za ulogu prikrivenog islednika u evropskim zakonodavstvima, te koristi slične metode koje se svode na ubacivanje u kriminalnu grupu i prikriveno djelovanje radi prikupljanja neophodnih dokaza u vezi teških krivičnih djela, prije svega iz sfere organizovanog kriminaliteta.⁹⁵ U zemljama regiona u upotrebi su različiti termini, U Bosni i Hercegovini posebne istražne radnje, posebne dokazne radnje u Srbiji i Hrvatskoj, posebne istražne mjere u Sjevernoj Makedonji i mjere tajnog nadzora u Sloveniji i Crnoj Gori.⁹⁶

⁹⁴ Vesna Antonić, Dragan Mitrović, Posebne istražne radnje, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2012, str. 67.

⁹⁵ Đorđe Ignjatović, Milan Škulić, Organizovani kriminalitet, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2019, str. 392.

⁹⁶ Drago Radulović, Posebne dokazne radnje i otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela (iskustva Crne Gore), Zbornik radova LIX redovno godišnje savjetovanje udruženja, Izmjenene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost

Angažovanje prikrivenog islednika je kao posebna dokazna radnja u evropskim državama najprije uvedena u njemačko krivičnoprocesno zakonodavstvo novelama od 9. juna 1989. godine, da bi krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina i druge evropske države uvele slična zakonska rješenja.⁹⁷ Dakle, i druga krivičnoprocesna zakonodavstva prepoznaju institut prikrivenog istražitelja sa određenim razlikama u terminološkom (prikriveni istražitelj, islednik, agent), ali i u sadržajnom smislu. Međutim, cilj angažovanja je identičan, a odnosi se na otkrivačku djelatnost, kao i dokazivanje postojanja krivičnih djela i krivice.

4. KRIMINALISTIČKI ASPEKT KORIŠTENJA PRIKRIVENOG ISTRAŽITELJA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA PITANJE GRANICE ZAKONITOG DJELOVANJA

Praktični aspekt korištenja prikrivenog istražitelja zavređuje posebnu pažnju na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela s obzirom na to da zakoni o krivičnom postupku nisu propisali provedbeni segment korištenja ovog istražitelja, već je povjereno policijskim agencijama da podzakonskim aktima detaljnije regulišu operacionalizaciju planiranih aktivnosti. U tom smislu, potrebno je naglasiti sljedeće aktivnosti od kojih neposredno ili posredno zavisi blagovremena, efikasna i zakonita operacionalizacija aktivnosti od strane prikrivenog istražitelja i to: odabir i selekcija prikrivenog istražitelja sa posebnim osvrtom na potrebne psihofizičke osobine, intelektualne sposobnosti, praktične vještine, fizički izgled i druga specifična svojstva; pripremne radnje koje obuhvataju iscrpne aktivnosti na planu pribavljanja potrebnih saznanja, odnosno informacija i podataka u

državne reakcije na kriminalitet (međunarodno pravni standardi i stanje u Srbiji), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex, Beograd, Zlatibor, 2019, str. 356.

⁹⁷ Tatjana Petrović, Angažovanje prikrivenog islednika, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, Novi Sad, knjiga 76, broj 4, 2016, str. 150.

odnosu na konkretno lice, organizovanu kriminalnu grupu, vrstu i prirodu krivičnog djela i druge relevante pojedinosti; lična sigurnost prikrivenog istražitelja, uvažavajući sve potencijalne rizike prilikom angažovanja prikrivenog istražitelja; modalitet, odnosno način infiltriranja, odnosno ubacivanja u grupu; ostvarivanje kontakata, komuniciranje, blagovremeno izvještavanje i dr.; zakonito postupanje i dr. Generalno, cjelokupno postupanje prikrivenog istražitelja na izvršnom nivou možemo podijeliti u četiri faze, i to: 1) faza pripremanja; 2) faza ubacivanja prikrivenog istražitelja u grupu - infiltracija i 3) faza operativnog rada na planu prikupljanja saznanja, odnosno informacija i podataka relevantnih za konkretnu krivičnu stvar (krivično djelo) i 4) svjedočenje prikrivenog istražitelja. Centralno ili suštinsko pitanje koje se odnosi na korištenje i djelovanje prikrivenog istražitelja jeste pitanje granice zakonitog djelovanja s obzirom na realnu mogućnost ulaska u kažnjivu zonu, cijeneći prirodu aktivnosti i cjelokupne specifične okolnosti i uslove u kojima on djeluje nakon infiltracije u grupu. Tvrdi se da je u savremenim uslovima mnogo načina na koje prikrivene aktivnosti mogu amplificirati kriminalno djelovanje i to na način da mogu: 1) stvoriti tržište za kupovinu ili prodaju ilegalne robe i usluga i indirektno generisati kapital za druge nezakonitosti, 2) inicirati ideju i motiv za zločin, 3) predstavljati prinudu, zastrašivanje lukavštinu (obmanu, prevaru) ili nagovaranje osobe koja inače nije predisponirana da počini krivično djelo, 4) ponuditi zavodničko iskušenje osobi koja se inače ne bi s tim susretala, 5) omogućiti krijumčarenje ili nedostajuće resurse ili sastojke esencijalne za izvršenje krivičnog djela, 6) omogućiti kontekst za lažne snimke, 7) stvoriti tajnu prikladnu strukturu za ilegalne aktivnosti od strane prikrivenog istražitelja ili informatora, 8) dovesti do osvetničkog nasilja protiv informatora, 9) stimulirati različita krivična djela na strani onih koji nisu mete prikrivenog

istražitelja.⁹⁸ Međutim, pitanje granice zakonitog djelovanja prikrivenog istražitelja, s obzirom na njegovu realnu mogućnost ulaska u kažnjivu zonu, potrebno je promatrati kroz prizmu praktične realizacije određenih aktivnosti i potencijalnih rizika koji su prisutni od samog ulaska, odnosno infiltracije u grupu. U tom cilju, prije početka angažmana, isljednik treba da prouči sljedeće informacije vezane za osumnjičenog: 1) puno ime, lažna imena i nadimke koje koristi; 2) adrese - prethodnu i sadašnju, na poslu i kući; 3) opis - osnovni lični opis i sve neobične osobine i navike, fotografiju osumnjičenog; 4) porodicu i rodbinu osumnjičenog; 5) saradnike; 6) karakter (temperament) - šta voli, ne voli, predrasude; 7) poroke - droga, alkohol, kocka; 8) hobi; 9) zanimanje i, što je posebno važno, 10) sklonost ka nasilju.⁹⁹ Lica iz kriminalnog miljea su svjesna realne mogućnosti angažovanja prikrivenog istražitelja, tako da svakog novog člana provjeravaju na razne načine (činjenje krivičnog djela, upotreba vatrenog oružja, prepoznavanje i korištenje narkotičkih sredstava i dr.), kako bi na taj način izvršili probno „testiranje“ i ukoliko zadovolji njihova očekivanja, ukazali mu povjerenje (članstvo u grupi). Ilustracije radi, u vezi krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, najčešće se prikriveni istražitelj „testira“ na način da mu se umjesto opojne droge daju neke druge slične supstance (smjese) koje svojim izgledom asociraju na opojnu drogu (npr. kokain, heroin ili dr.). U tim kompleksnim i izazovnim praktičnim situacijama dolazi do izražaja obučenosť prikrivenog istražitelja i njegova psihofizička svojstva da adekvatno reaguje na sve moguće provokacije, kako bi iskazao lojalnost grupi ali i dosljednost u smislu „uživljavanja u lik

⁹⁸ Haris Halilović, Prikriveni istražitelj, pravno - kriminalistički pristup, Fakultet kriminalističkih nauka, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str. 148-149.

⁹⁹ Mile Matijević, Kriminalistički aspekti angažovanja prikrivenog istražioca, Godišnjak Fakultet pravnih nauka, Panevropski univerzitet „Aperion“, godina 1, broj 1, Banja Luka, 2011, str. 95.

kriminalca“. Najčešća nastojanja koja se mogu očekivati od izvršioca su u pokušaju pronalaska neke nedosljednosti ili praznine u legendi, na osnovu čega pokušavaju prikrivenog istražitelja uhvatiti u nesigurnosti.¹⁰⁰ Za efikasno i zakonito angažovanje prikrivenog istražitelja svaki detalj je vbitan u kreiranju lika kriminalca, posebno sa aspekta dosljednosti u djelovanju, uvjerljivom dojmu zamišljenog lika, lojalnosti članovima grupe, mogućnosti transformacije, snalažljivost u svim situacijama, uključujući posebno rizične situacije i dr. Svaka greška prikrivenog istražitelja u smislu njegove nedosljednosti u djelovanju unutar kriminalnog okruženja je neposredna ili direktna opasnost po život. S druge strane, sasvim drugačija je situacija kada se prikriveni istražitelj povremeno ili *ad hoc* angažuje (npr. kupovina narkotičkih sredstava i dr.) s obzirom na to da je znatno manji rizik kada je u pitanju njegova lična sigurnost, iako se nikako ne smiju potcijeniti i ove aktivnosti s obzirom da eventualno prepoznavanje ili eventualna sumnja u prikrivenog istražitelja može proizvesti negativne konsekvence u odnosu na konkretnu prikrivenu krivičnu istragu. Pored toga, jedan od modaliteta infiltracije jeste da se uz pomoć prikrivenog istražitelja u kriminalnom okruženju infiltrira drugi istražitelj, te se na taj način obezbjeđuje veći stepen zaštite. Nakon uspješnog ulaska prikrivenog istražitelja, veoma važno je njegovo sticanje povjerenja i iskazivanje lojalnosti, kako bi na višem nivou djelovanja u kriminalnom okruženju imao mogućnost prikupljanja potrebnih saznanja koji se neposredno odnose na konkretno krivično djelo, odnosno prikrivenu istragu. U vezi pitanja granice zakonitog djelovanja prilikom korištenja prikrivenog istražitelja, zabranu podstrekavanja na izvršenje krivičnog djela ne možemo posmatrati kao potpunu pasivnost prikrivenog

¹⁰⁰ Željko Karas, Neke poteškoće u provedbi radnje prikrivenog istražitelja Policija i sigurnost, godina 21, broj 3, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 2012, str. 575.

istražitelja jer bi u tom slučaju njegovo djelovanje izgubilo svrsishodnost. Naime, sasvim je jasno da je zabranjeno djelovanje prikrivenog istražitelja u smislu njegovog podstrekavanja u odnosu na osumnjičena lica, ali je svrsishodno njegovo operativno djelovanje nakon što je kod osumnjičenog lica stvorena jasna odluka koja se odnosi na izvršenje određenog krivičnog djela. Upravo zbog toga, od prikrivenog istražitelja se očekuje da u svakom konkretnom slučaju blagovremeno prepozna „nevidljivu liniju“ razgraničenja između zakonitog i nezakonitog djelovanja i realnu mogućnost ulaska u kažnjivu zonu, kako bi svoje djelovanje mogao prilagoditi realnim otkrivačko - dokaznim potrebama i očekivanjima, a koje bi, istovremeno s druge strane, bilo i zakonito. Posebno je važno naglasiti aspekt zakonitog postupanja prikrivenog istražitelja u svakom konkretnom slučaju što neposredno znači da mora voditi računa o zakonitosti pribavljenih dokaza, uvažavajući odredbe zakona o krivičnom postupku.¹⁰¹ Naime, branioci optuženih svoju strategiju i taktiku odbrane u krivičnom postupku uglavnom baziraju na pitanja zakonitosti izvođenja ove posebne istražne radnje, sa jasno izraženom intencijom osporavanja prikupljenih dokaza u svim situacijama koje ukazuju da nisu zadovoljeni restriktivni zakonski uslovi. Zato, prikriveni istražitelj ima i teret odgovornosti koji se odnosi na zakonito postupanje u vezi otkrivanja i dokazivanja krivičnog djela.

5. INICIRANJE PRIMJENE KORIŠTENJA PRIKRIVENIH ISTRAŽITELJA I INFORMATORA

S obzirom na restriktivne zakonske uslove materijalne i formalne prirode za primjenu prikrivenog istražitelja i korištenje informatora, evidentno je da je zakonodavac iskazao posebne restrikcije, te propisao jasne

¹⁰¹ Detaljnije vidjeti član 10. Zakona o krivičnom postupku BiH i analogne članove zakona o krivičnom postupku na nivou entiteta i Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine.

i nedvosmislene uslove za primjenu. Intencija zakonodavca jeste da se propisivanjem odgovarajućih uslova, koji u svakom konkretnom slučaju moraju biti zadovoljeni, spriječi samovolja u postupanju, kao i različiti oblici zloupotrebe od strane pojedinaca kojima su povjerena ovlaštenja u vezi praktične primjene. Iniciranje primjene korištenja prikrivenog istražitelja i informatora je povezano i uslovljeno sa restriktivnim zakonskim uslovima materijalne i procesne prirode. Ovlaštena službena lica imaju realnu mogućnost da iniciraju primjenu posebnih istražnih radnji, uključujući i posebnu istražnu radnju - korištenje prikrivenih istražitelja i informatora. Opštom ili generalnom reformom krivičnog procesnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini iz 2003. godine, umjesto ranijeg sudskog koncepta prihvaćen je tužilački koncept istrage koji ovlaštenim službenim licima propisuje izuzetno važnu i aktivnu ulogu u vezi otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela, a tužilac se pojavljuje u jednoj sasvim novoj ulozi u fazi istrage kao jedini ovlašten autoritet za pokretanje i sprovođenje istrage. Pored sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela, kao primarne aktivnosti ovlaštenih službenih lica, novim zakonima o krivičnom postupku na svim nivoima u Bosni i Hercegovini proširena su ovlaštenja u postupanju u dijelu krivičnog postupka koji se odnosi na istragu. Smatramo da je posebno kod otkrivanja i dokazivanja krivičnog djela Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga najvažnija, odnosno najdjelotvornija posebna radnja prikriveni istražilac.¹⁰² To važi i za ostala krivična djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, s obzirom na prirodu

¹⁰² Mladen Nenadić, Milica Vujanić Đorđević, Pravni i kriminološki problemi otkrivanja i gonjenja za krivično djelo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246. Krivičnog zakonika sa elementima organizovanog kriminaliteta, Tematski Zbornik radova međunarodnog značaja, Međunarodni naučni tematski skup – Droga i narkomanija:pravni, kriminološki sociološki i medicinski problemi, Palić, Srbija, septembar 2020, str. 136.

navedenih krivičnih djela, njihov način operacionalizacije i fenomenološke modalitete izvršenja i druge krivičnopravne specifičnosti. Pored navedenih krivičnih djela, otkrivanje krivičnih djela je skoro nemoguće zamisliti bez prikrivenog istražitelja i kod krivičnih djela iz oblasti trgovine ljudima, terorizma i dr. U praktičnom ili izvršnom smislu, ovlaštena službena lica u istrazi neposredno preduzimaju zakonom propisane aktivnosti na planu prikupljanja potrebnih dokaza u cilju efikasnog vođenja krivičnog postupka, rasvjetljavanja i rješenja određene krivične stvari, uključujući i primjenu opštih dokaznih radnji, ali i posebnih istražnih radnji. Posmatrano kroz prizmu zadovoljenja ili postojanja materijalnog uslova za iniciranje korištenja prikrivenog istražitelja, potrebno je utvrditi postojanje dokaznog standarda osnov sumnje i nesrazmjernih teškoća da se preduzimanjem opštih ili klasičnih radnji dokazivanje ne može otkriti i dokazati određeno krivično djelo za koje je po zakonu propisana mogućnost primjene. U slučaju kada je zadovoljen materijalni uslov za primjenu ove posebne istražne radnje, ovlaštena službena lica sačinjavaju inicijalni prijedlog koji sadrži prikupljena inicijalna saznanja odnosno informacije i podatke iz kojih proizilazi osnov sumnje, te da se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama. U prilogu navedenog inicijalnog prijedloga za primjenu ove posebne istražne radnje dostavljaju se postupajućem tužiocu odgovarajući prilozi, odnosno sačinjena pismena i operativni materijal koji potvrđuju navedeno (prikupljena obavještenja, sačinjene službene zabilješke, operativne provjere na terenu i drugi operativni materijal). Poslije prijema inicijalnog prijedloga od strane policijskog organa, odnosno ovlaštenih službenih lica, postupajući tužilac samostalno i autonomno vrši tužilačku procjenu da li je u konkretnom slučaju zadovoljeno postojanje materijalnog uslova i na osnovu toga odlučuje o sačinjavanju i dostavljanju obrazloženog prijedloga - zahtjeva

sudu u vezi primjene ove posebne istražne radnje. Sudija za prethodni postupak, po prijemu obrazloženog prijedloga - zahtjeva od strane tužioca, u zavisnosti od toga da li su zadovoljeni zakonski uslovi, odlučuje o izdavanju naredbe. Neophodno je prikupiti određena saznanja i u obrazloženju detaljno navesti i opisati uvjerljive razloge koji proizilaze iz prikupljenih informacija i podataka koji potvrđuju zakonsku opravdanost i svrsishodnost primjene ove radnje. Nakon izdavanja naredbe o sprovođenju posebne istražne radnje od strane sudije za prethodni postupak, ona se dostavlja postupajućem tužiocu koji naredbu dostavlja policijskom organu na realizaciju. Policijski organ nakon prijema naredbe sačinjava odgovarajući plan rada koji taksativno sadrži određene aktivnosti koje se planiraju preduzeti. Zakoni o krivičnom postupku koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini nisu detaljnije propisali primjenu posebnih istražnih radnji, tako da policijski organ svojim internim, odnosno podzakonskim aktima konkretizuje i uređuje pitanja praktične prirode koja se odnose na operacionalizaciju i izvršni aspekt ovih radnji. Kada je u pitanju provedba posebnih istražnih radnji, policijski organi blagovremeno i kontinuirano izvještavaju postupajućeg tužioca o svim relevantnim saznanjima koji su prikupljeni s obzirom na njegovu rukovodnu i nadzornu ulogu u istrazi u odnosu na ovlaštena službena lica.¹⁰³ Primjena posebnih istražnih radnji moguća je i na osnovu usmene naredbe izdate od strane sudije za prethodni postupak ali je s obzirom na pravnu prirodu krivičnih djela za koja je moguća po zakonu primjena, zatim specifičnost i druge posebnosti ovih istražnih radnji, pravilo da se prethodno pribavi sudska naredba kao formalni uslov za primjenu. Primjena posebnih istražnih radnji, posebno korištenje prikrivenih istražitelja i informatora, nije *ad hoc*

¹⁰³ Sadržaj Karović, Krivičnoprocesna uloga i položaj tužioca u istrazi u Bosni i Hercegovini (II dio), Izbor sudske prakse, broj 3/2019, IP Glosarijum Beograd, 2019, str. 66.

aktivnost, već rezultat organizovanog, sistematičnog, temeljitog, planskog i koordiniranog djelovanja ovlaštenih službenih lica na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela, tako da nema realne potrebe da se one primjenjuju bez pribavljene pisane sudske naredbe. Polazeći od činjenice da se primjenom ovih radnji zadire u osnovna ljudska prava i slobode građana (pravo na privatnost i dr.), ovlaštena službena lica prilikom neposrednog postupanja na planu realizacije naredbe, moraju iskazati visok stepen profesionalizma, stručne osposobljenosti i odgovornosti, kako bi cjelokupne aktivnosti bile u skladu sa restriktivnim zakonskim uslovima, te da se prikupljeni dokazi mogu koristiti za efikasno vođenje krivičnog postupka. Sudska odluka ne može se zasnivati na: a) dokazima koji su pribavljeni na zakonom zabranjen način, u smislu iznuđivanja priznanja ili neke druge izjave osumnjičenog, optuženog ili neke druge osobe koja učestvuje u postupku; b) dokazima koji su pribavljeni povredama osnovnih ljudskih prava i sloboda koje su propisane ustavom i međunarodnim ugovorima koje je BiH ratifikovala, kao i bitnim povredama procesnog zakona, te c) dokazima koji su pribavljeni za zakonit način, ali se za te dokaze saznalo iz dokaza koji su izvorno pribavljeni na nezakonit način.¹⁰⁴

6. ZAKLJUČAK

Primjena posebnih istražnih radnji na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela predstavlja srazmjeran i adekvatan odgovor u vezi suprotstavljanja savremenim oblicima kriminaliteta, posebnog specifičnih oblika organizovanog kriminaliteta kao pošasti savremenog doba. Korišćenje prikrivenih istražitelja i informatora, kao posebna istražna radnja, po svojoj

¹⁰⁴ Hajrija Sijerčić-Čolić, Krivično procesno pravo, Knjiga I, Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje, (peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje), Pravni fakulte, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2019, str. 348-349.

prirodi i načinu praktične operacionalizacije predstavlja najkompleksniji način otkrivanja i dokazivanja postojanja krivičnih djela i krivice na planu prikupljanja potrebnih dokaza neophodnih za efikasno vođenje krivičnog postupka. Korišćenje prikrivenih istražitelja i korišćenje informatora je svojstveno i za druge nacionalne pravne krivičnoprocesne sisteme u Evropi i Americi kao srazmjeran odgovor države u smislu adekvatnosti na kriminalitet. Takođe, institut prikrivenog istražitelja prepoznaju i propisuju krivičnoprocesna zakonodavstva država iz neposrednog okruženja BiH sa određenim sadržajnim modifikacijama i terminološkim ili pojmovnim razlikama. U ovom radu se inkorporirani i sublimirani najvažniji aspekti primjene ove posebne istražne radnje, sa posebnim osvrtom na praktični ili provedbeni segment operacionalizacije korištenja prikrivenog istražitelja sa tendencijom autora da se ponude određeni odgovori na određene dileme i nejasnoće teorijsko – praktične, odnosno provedbene prirode. Odredbe važećih zakona o krivičnom ostupku u Bosni i Hercegovini propisuju restriktivne zakonske uslove koji moraju biti zadovoljeni za primjenu ove posebne istražne radnje, ali ne propisuju provedbeni ili izvršni aspekt u vezi konkretne operacionalizacije, već su te izvršne aktivnosti normirane podzakonskim aktima agencija za sprovođenje zakona. Evidentno je da je praktično nemoguće zamisliti energičnu i efikasnu borbu protiv kriminaliteta bez blagovremene, efikasne i zakonite primjene posebnih istražnih radnji, a posebno bez korišćenja prikrivenih istražitelja i informatora. Primjena ove posebne istražne radnje nameće se kao imperativ na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela. S druge strane, cjelokupne aktivnosti koje se odnose na primjenu ove posebne istražne radnje moraju biti u skladu i kompatibilni sa zakonskim odredbama, a u cilju sprečavanja eventualne samovolje u postupanju i različitih oblika zloupotrebe kojima se povređuju osnovna ljudska prava i slobode. Osim toga, prilikom korištenja ove

posebne istražne radnje posebno je važna lična bezbjednost prikrivenog istražitelja, s obzirom na realne i brojne rizike koji su u svakom konkretnom slučaju manje ili više prisutni.

7. LITERATURA

1. Berislav Pavišić, Duško Modly, *Kriminalistika*, Rijeka, 1999;
2. Daniela Milovanović, *Primjena posebnih istražnih radnji kod krivičnih djela iz oblasti organizovanog kriminala*, *Pravo i pravda*, godina VII, broj 1, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2008;
3. Drago Radulović, *Posebne dokazne radnje i otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela (iskustva Crne Gore)*, *Zbornik radova LIX redovno godišnje savjetovanje udruženja, Izmjene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodno pravni standardi i stanje u Srbiji)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex, Beograd, Zlatibor, 2019;
4. Đorđe Ignjatović, Milan Škulić, *Organizovani kriminalitet*, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2019;
5. Hajrija Sijerčić-Čolić, *Krivično procesno pravo*, Knjiga I, *Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*, (peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje), Pravni fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2019;
6. Hajrija Sjerčić-Čolić, *Prikrivene istražne radnje u borbi protiv organiziranog kriminaliteta - primjer Bosne i Hercegovine*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 46, 4/2009;

7. Haris Halilović, Krivično procesno pravo, Knjiga druga: Teorija dokaza i radnje dokazivanja u krivičnom postupku, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu, 2019;
8. Haris Halilović, Prikriveni istražitelj, pravno - kriminalistički pristup, Fakultet kriminalističkih nauka, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2005;
9. Milan Škulić, Osnovni kriminalistički i neki krivičnopravni/krivičnoprocesni aspekti angažovanja prikrivenog islednika, Kaznena reakcija u Srbiji, IV dio, Tematska monografija, urednik Đorđe Ignjatović, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2014;
10. Mile Matijević, Kriminalistički aspekti angažovanja prikrivenog istražioca, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, Panevropski univerzitet „Aperion“, Godina 1, Broj 1, Banja Luka, 2011;
11. Miodrag Simović, Radnje i mjere procesne prinude i posebne istražne radnje u Zakonu o krivičnom postupku BiH u svjetlu borbe protiv organizovanog kriminaliteta, Kriminalističke teme, Sarajevo, god. II, broj 3-4/03, 2003;
12. Miodrag Simović, Vladimir M. Simović, Krivično procesno pravo, četvrto izdanje (izmijenjeno i dopunjeno), Pravni fakultet PIM Univerziteta u Lukavici, Banja Luka, 2011;
13. Miodrag Simović, Mile Šikman, Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta, Pravni fakultet, Banja Luka, 2017;
14. Miodrag Simović, Posebne istražne radnje u borbi protiv najtežih oblika kriminaliteta – u kontekstu međunarodnih standarda i Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj U 5/16 od 1. juna 2017. godine, Zbornik radova, Sarajevo, 2019;

15. Miodrag Simović, Dragan, Jovašević, Leksikon krivičnog prava Bosne i Hercegovine. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2018;
16. Miodrag Simović, Vladimir M. Simović, Krivično procesno pravo, Uvod i opšti dio, peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Bihać, Pravni fakultet, 2019;
17. Miodrag Simović, Marina M. Simović, Vladimir M. Simović, Posebne istražne radnje u Bosni i Hercegovini i praksa Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Zbornik radova, Beograd, Pravni život, tom I, 2019 (9);
18. Mladen Nenadić, Milica Vujanić Đorđević, Pravni i kriminološki problemi otkrivanja i gonjenja za krivično djelo neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246. Krivičnog zakonika sa elementima organizovanog kriminaliteta, Tematski Zbornik radova međunarodnog značaja, Međunarodni naučni tematski skup – Droga i narkomanija: pravni, kriminološki sociološki i medicinski problemi, Palić, Srbija septembar 2020;
19. Sadmira Karović, Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini – mogućnosti izazovi i perspektive, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 55, 4/2018., Split, 2018;
20. Sadmira Karović, Krivičnoprocesna uloga i položaj tužioca u istrazi u Bosni i Hercegovini (II dio), Izbor sudske prakse br. 3/2019, IP Glosarijum Beograd, 2019;
21. Sadmira Karović, Marina M. Simović, „Tendencija humanizacije savremenog krivičnog prava u Bosni i Hercegovini - zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda“, LIX redovno godišnje savjetovanje udruženja, Zbornik radova - Izmjene u krivičnom zakonodavstvu i

- statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex, Beograd, Zlatibor, 2019;
22. Sadmira Karović, Marina M. Simović, Kompleksnost otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, Sudska praksa, Godina XVII, broj 84, Privredna štampa, Sarajevo, 2020;
 23. Sadmira Karović, Posebne istražne radnje u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Civitas, godina 2, broj 2, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Novi Sad, 2012;
 24. Sadmira Karović, Suad Orlić, Otkrivačka, istražna i dokazna uloga ovlaštenih službenih osoba u kaznenom postupku Bosne i Hercegovine, Policija i sigurnost, godina 29, broj 1 - 2, Zagreb, 2020;
 25. Stanko Bejatović, Krivično procesno pravo, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2019;
 26. Tatjana Petrović, Angažovanje prikrivenog islednika, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, knjiga 76, broj 4, 2016;
 27. Veljko Delibašić, Prikriveni islednik, Žurnal za kriminalistiku i pravo, Kriminalističko - policijska akademija, Beograd, 2016;
 28. Vesna Antić, Dragan Mitrović, Posebne istražne radnje, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2012;
 29. Zlatko M. Knežević, Ermina Dumanjić, Posebne istražne radnje, praktikum - Pregled prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u vezi s posebnim istražnim radnjama - Korišćenje prikrivenih istražilaca i korišćenje informatora - AP 1158/10 od 28.2.2013.

- godine, AP 1655/11 od 25.6.2014. godine i AP 5746 /10 od 15.1.2014. godine, The Aire centre, Sarajevo, 2019;
30. Zoran Stojanović, Milan Škulić, Veljko Delibašić, Osnovi krivičnog prava, Krivično procesno pravo, Krivični postupak kroz praktičnu primjenu, Knjiga II, Službeni glasnik, Beograd, 2018;
 31. Željko Karas, Neke poteškoće u provedbi radnje prikrivenog istražitelja Policijska i sigurnost godina 21, broj 3, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 2012;
 32. Željko Karas, Sudska praksa o policijskom postupanju: prikrivene radnje, Policijska i sigurnost, godina 19. broj 4, 2010, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 2010;
 33. Željko Sačić, Suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj – kriminalistička stanovišta, Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu, broj 2/98, Zagreb, 1998.

UNDERGROUND INVESTIGATOR IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA - LEGAL NATURE, DISCOVERY AND EVIDENCE ASPECT

Prof. dr. sc. Sadmira Karović
Prof. dr. sc. Marina M. Simović

Summary

The use of undercover investigators and the use of informants as a special investigative action in the criminal procedure of Bosnia and Herzegovina by its nature and manner of practical operationalization at the executive level is the most complex way or form of detecting and proving crimes. This specific special investigative action represents a proportionate and adequate response in combating crime, especially when it comes to specific forms of organized crime. The legislator has prescribed restrictive legal conditions for the application of special investigative actions that must be met in every criminal case or investigation. Also, in this paper, in addition to the legal nature and legal conditions for the application of this issue of the limit of legal action, attention is focused on the practical aspect of operationalization of this special investigation with special reference to certain dilemmas, problems and challenges of a practical nature of lawful action. Accordingly, the use of undercover investigators in detecting and proving crimes rightly deserves the special interest of the scientific, professional and general public, given the nature and other specifics of this "special" investigation, including the protection of fundamental human rights and freedoms.

Keywords: *Bosnia and Herzegovina, undercover investigator, special investigative actions, crime*

OTKRIVANJE I DOKAZIVANJE KRIVIČNIH DJELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA I KORUPCIJE

Orginalni naučni članak

Doc.dr.sc. Adnan Pirić*
Mr.sc. Adnan Tulić**

Rezime

Krivična djela organizovanog kriminala i korupcije se po svojoj prirodi teško otkrivaju, a joj teže dokazuju. Primjera radi koruptivna krivična djela su djela koja se obavljaju najčešće u „četiri oka“, što otežava istragu i obezbjeđenje kvalitetnih dokaza za vođenje krivičnog postupka. U najznačajnijim, da kažemo ključnim momentima, davanja dara ili primopredaje novca i drugih vrijednosti, koje mogu da budu dokaz o kriminalnoj radnji, nastaje problem kada su u pitanju kriminalističke i krivično procesne radnje o mogućnosti fiksiranja dokaza. Stoga je veoma bitno pronaći i unaprijediti kavalitetne dokazne radnje, koje mogu doprinijeti prikupljanju i obezjeđenju dokaza, a da isti nebudu oštećeni ili uništeni, što je od krucijalnog zančaja za daljnu istragu, optuženje i sudsku odluku. Kada su u pitanju koruptivna krivična djela i krivična djela organizovanog kriminala, moramo naglasiti da je dokaze veoma teško prikupiti. Ali je potrebno da policijski organi svojim brojnim metodama i sredstavima unaprijediti kriminalističku i krivično procesnu djelatnost. Od velike sumnje u konačnici ne bude ništa, koja kroz istražu djelatnost nestane, i samim tim stvori novu sumnju u to da li je korupcija uopšte postojala.

Ključne riječi; Organizovani kriminal, korupcija, dokazi, otkrivanje, dokazivanje..

*Docent Pravnog fakulteta Sveučilišta/Univerziteta „VITEZ“ i predsjednik Centra za kriminalistička, kriminološka i pravna istraživanja, Školska 23 72270 Travnik Bosna i Hercegovina, adnan.piric@unvi.edu.ba.

**Zamjenik glavnog tužitelja Tužilaštva Unsko – sanskog Kantona u Bihaću. adnan.tuzilastvo@gmail.com

1. UVOD

Krivična djela korupcije i organizovanog kriminala su metoda današnjeg vremena, ali su i produkt prošlog vremena. Nema sumnje da su ova kao i druga krivična djela vijekovima bila prisutna, razlika je u tome, što danas zahvataju mnogo šire društvene pore, i pored toga ovim i sličnim krivičnim djelima obezbjeđuju se mnogo veće materijalne dobiti pojedincima. Produkt ovakvog stanja reflektira se i namoralno kvarenje širih društvenih slojeva, što uništava čak i one minimume ljudskog morala, poštenja, zakonitosti i slično. U vezi s navedenim nameće se zaključak, kako je ovom fenomenu, pored prevencije i represije, potrebno pokloniti mnogo značajniju pažnju prije svega kroz kvalitet dokazivanja. Kriminalističko istražna konstrukcija istrage, svakog slučaja kada postoje osnovi sumnje¹⁰⁵, za korupcijsko krivično djelo, predstavljaju zlatna pitanja kriminalistike. Zlatna pitanja kriminalistike su vodilja za svaku, pa i istragu kada je u pitanju organizovani kriminal i korupcija, jer u suštini nema razlike u odnosu na druge istrage, stimo što svakako zahtjeva primjenu nekih značajno složenijih operativno istražnih metoda i sredstava.¹⁰⁶

- Prvo zlatno pitanje kriminalistike, „Šta se dogodilo?“, krivično djelo korupcije, odnosno krivično djelo organizovanog kriminala, ili druga kriminalna radnja. – Drugo pitanje, „Gdje se dogodilo?“- lokus operandi; potrebno je precizno odrediti mjesto izvršenja kriminalne radnje, lociranje mjesta kriminalističke obrade, kao i mjesta primjene metoda i

¹⁰⁵ Osnove sumnje podrazumjevaju mogućnost postojanja nečega, što je u ovom slučaju veoma sporno, jer se pretpostavka može temeljiti na tome kako svatko može biti korumpiran, bilo kao subjekt ili objekt.

¹⁰⁶ Matijević.M, Jovanović.V; „Nemogućnost obezbjeđenja dokaza kod koruptivnih krivičnih djela“, Zbornik radova Međunarodne naučno strune konferencije SIPA i IAK, Sarajevo 2009.godine.str.279.

sredstava, te druge mjere i radnje.¹⁰⁷ - Treće zlatno pitanje, „Kada se dogodilo?“, tempus operandi; utvrđuje se i analizira vrijeme izvršenja, vršenja krivičnog djela, što je takođe veoma bitno, jer vrijeme izvršenja određuje vremenska obilježja krivičnog djela, to jeste vrijeme prije i vrijeme poslije izvršenja krivičnog djela, kao i druge zakonske institute. – Četvrto pitanje, „Kako se dogodilo?“ MOS; utvrđuje i analizira način izvršenja korupcijskog krivičnog djela, što je posebno bitno precizno utvrditi sve radnje izvršenja, kao i mogućnost rekonstrukcije događaja, što može biti od značaja u vezi otkrivanja načina izvršenja i ocjene dokaza. - Peto zlatno pitanje kriminalistike „Zašto se dogodilo?“; daje nam odgovor na subjektivni odnos učinioca krivičnog djela, odnosno njegov odnos prema samom djelu. Što dalje određuje stepen uračunljivosti. Često se događa, kako učinilac krivičnog djela smatra da ništa negativno nije učinio, te da je njegov postupak častan, ili da je u pitanju nehatno postupanje. – Šesto pitanje, „S kim se dogodilo?“; ukazuje na institute saučesništva, tj ocjenu da li je jedno ili više lica učestvovalo u kriminalnoj radnji, što je posebno bitno u vezi radnji posredovanja, pomaganja, podstrekavanja i utvrđivanja pojedinačnog učešća lica. – „Čime se dogodilo?“, instrumentarium operandi; sredstva izvršenja krivičnih djela organizovanog kriminala i korupcije su različita ili raznovrsna, zbog čega je od izuzetnog značaja bitno utvrditi kojim sredstvom je konkretno krivično djelo izvršeno, odnosno da li su u pitanju konkretne radnje lica ili upotreba raznovrsnih sredstava. – Osmo zlatno pitanje kriminalistike, „Ko je izvršilac?“; je ključno i faktički najbitnije pitanje na koje se mora dati odgovor. Identifikacija učinioca, uz obezbjeđenje dokaza o izvršenju je epilog kome se ustvari cijelo

¹⁰⁷ Možemo slobodno konstatovati da se u čestim slučajevima primopredaje novca i dr, vrši u unaprijed dogovorenim mjestima, kao što su restorani stanovi, i druga dogovorena mjesta.

vrijeme teži, što ustvari predstavlja rezultat rada. - I u konačnici „Ko je oštećeni?“, značajno je napomenuti da se ovo pitanje postavlja i na početku istrage, međutim može se dogoditi da se tokom kriminalističke obrade mjenja, dopunjava ili slično. Može se primjera radi dogoditi da se radi o lažnom prijavljivanj ili da bude više oštećenih lica.

Zakon o krivičnom postupku jasno definiše osnov za pokretanje istrage, a to je postojanje osnova sumnje za krivično djelo ili učinioca. Ovdje se praktično može postaviti pitanje, šta ustavri znači osnov sumnje? Kako se odražava u situacijama raspoloživih podataka, obavještja o krivičnom djelu koje ima obilježje organizovanog kriminaliteta ili koruptivnom krivičnom djelu. U tom smislu potrebno je analizirati podatke, jer podaci, odnosno dokazi mogu biti veoma različiti. Kada postoje osnovi sumnje? Da li je to, „priča se, prijava određenog lica, prijava oštećenog, fotografija i slično“? „Osnovi sumnje“ za učinjeno krivično djelo i tada tužilac naređuje provođenje istrage.. Šta ustvari znači za krivična djela organizovanog kriminala i korupcije?¹⁰⁸

Trenuci kada postoje osnovi sumnje u praksi za krivičan djela organizovanog kriminala ili koruptivna krivična djela, odnosno da bi ovlaštena službena lica tužiocu predložila operativne mjere, primjera radi posebne istražne radnje, mogu biti sljedeći; ako ovlašteno službeno lice raspolaže izjavom određenog lica, ako raspolaže fotodokumentacijom, ili ako ima prijavu oštećenog. Upravo navedeno, ponovo nas vraća na već predhodno postavljeno pitanje na nekoliko mjesta, „dali su takvi dokazi dovoljni da bi se otvorila istraga ili za dalju fazu istrage, postupak optuženja? – Koji su ulazni podaci ili obavještenja, odnosno dokazi? – Šta sve treba da sačinjava izvještaj o izvršenom krivičnom djelu koji sačinjavaju ovlaštena službena lica a potpom

¹⁰⁸ Matijević.M, Jovanović.V; op.cit.str.279.

isti dostavljaju tužiocu, da se u konačnici optužnica i podigla? – Na koji način će se provoditi istraga? – Način obezbjeđenja i kojih dokaza? – Problemi koji se pojavljuju u međuvremenu? – Okončanje istrage? – Čuvanje dokaza? - Dokazi u optužnici, kako bi ista bila potvrđena? – Dokazi na sudu? – I u konačnici dokazi u presudi, odnosno da li je presuda zadovoljila?¹⁰⁹

2. AKTUELNI PROBLEMI OBEZBJEĐENJA DOKAZA U ISTRAZI

Obezbjeđenje početnih podataka, odnosno obavještenja; dolazak do početnih podataka o krivičnim djelima organizovanog kriminala i korupcije, je težak posao. Karakteristično je da se o navedenom veoma mnogo priča i da se sve zna. Međutim kada je potrebno doći do konkretnih podataka i informacija, te prikupljanja ključnih činjenica koje bi u daljem toku pomoglo pri formiranju osnova sumnje o kriminalnoj radnji, tada više, „niko ništa nezna“. Upravo zbog predhodne konstatacije, potrebno je da istražitelji prikupe što je moguće više podataka, odnosno činjenica o osnovama sumnje. Profesionalnost i stručnost prilikom identifikacije. – **Konstituisanje osnova sumnje;** obezbjeđenje prvobitnih informacija, odnosno podataka ili dokaza predstavlja veoma problematično pitanje. Opšte je poznata percepcija javnosti, kako su svi korumpirani, te kako je korupcija svuda oko nas, što u većini slučajeva komplicira selekciju prvobitnih podataka. U vezi s tim istražitelji moraju biti izuzetno oprezni prilikom fiksiranja početnih podataka. Da se nebi dovelo do neosnovanih optužbi, koje bi nadalje u istrazi stvarale dodatne probleme. Potrebno je, odnosno veoma značajno, prikupljati informacije iz više izvora, a sve uz potpunu kontrolu i povjerenje izvora, kako nebi došlo do pomenutih komplikacija. Sistematizovano provjeravanje

¹⁰⁹ Ib.

informacija i njihovo pravilno fiksiranje, i naknadno dopunjavanje, spriječiti će neuspjeh u istrazi. Osnove sumnje nije dovoljno zasnivati na hipotetičkim sadržajima o određenim mogućnostima, već je potrebno iste potkrijepiti izvjesnim dokaznim činjenicama. - **Tužilačka ocjena, odnosno potvrda postojanja osnova sumnje;** osnovi sumnje ili startni osnov za daljni istražni rad je kod tužioca često faktički problem. Ovlaštena službena lica, kada prikupe podatke, odnosno dokazne činjenice na osnovu kojih formiraju osnov sumnje, kako je to predhodno opisano, dužni su obavjestiti tužioca. Po obavještenju tužioca o postojanju osnova sumne za izvršeno krivično djelo organizovanog kriminala ili koruptivno krivično djelo, ovlaštena službena lica očekuju pokretanje istrage, odnosno predlaganje tužioca da se postupi po određenim istražnim radnjama i mjerama. Međutim, nerijetko se događa da tužilac u tim situacijam, odnosno iz dostavljenih materijala, nevidi postojanje osnova sumnje onako kao to vide ovlaštena službena lica. U tim trenucima dolazi do faktičkih problema, odnosno krivično procesnih problema u daljnjoj realizaciji kriminalističke istrage. Razlog tome, često se spominje konstatacija, da policijski organi vrlo lako prihvataju te konstituišu osnov sumnje, bez valjanih činjenica. Dok sa druge strane policijski organi smatraju da tužilac *restriktivno* tumači postojanje osnova sumnje.¹¹⁰ – **Realizacija kriminalističke istrage;** kriminalistička istraga za krivična djela organizovanog kriminala i korupcije zahtjeva strogo poštivanje procesnih kriterija, prije svega kad se misli na saradnju policije i tužioca prilikom provođenja radnji dokazivanja, odnosno krivično procesnih radnji. Potrebno je da tužilac na samom startu, kroz naredbu o sprovođenju istrage sugeriše policiji primjenu najefikasnijih istražnih mjera i radnji, a sve u cilju dokumentovanja krivičnog djela i pronalaska učionioaca. Međutim, nerijetko se

¹¹⁰ Ibidem.str.282.

dogada da tuzioci daju usmenu saglasnost policijskim službenicima o daljnjem postupanju, pa se u startu istraga vodi bez pismene naredbe. U suštini to može policijskim organima da stvara određene probleme, i krajnju odgovornost jer u suštini bez pismenog traga o naredbi, i zahtjevu tužilaštva pretpostavlja se da je policija samoincijativno preduzimala određene mjere i radnje. Zbog svega navedenog policija mora imati na raspolaganju širok dijapazon operativno taktičkih, tehničkih mjera i radnji koje se zasnivaju na krivično procesnim institutima, a da se iste poduzimaju u skladu sa pravilima kriminalistike. U konačnici, cilj je da istraga teče skladno i organizovano uz potpunu saradnju policije i tužilaštva. Nerijetko se dešava da se u praksi jave problemi u smislu nedovoljne saradnje između policije i tužilaštva. Ukoliko na početku tužilac nije dovoljno angažovan i uključen, za posljedicu se može imati „loš“ izvještaj, koji u suštini neće imati osnova da ide u daljnje procesuiranje, a što je u suštini zajednički neuspjeh.¹¹¹ –

Primjena posebnih istražnih radnji – prikirveni istražitelj i simulirano davanje potkupnine; krivična djela organizovanog kriminala i korupcije vrše se na veoma složen način, korupcija najčešće uz isključenje „javnosti“ i neposredni dogovor tj interakciju učesnika u kriminalnom poslu između dvije strane. Zakon o krivičnom postupku omogućio je da se kroz primjenu posebnih istražnih radnji, između ostalih kroz primjenu informatora, odnosno prikriivenog istražitelja i simulirano davanje potkupnine dovedu lica koja nisu aktivni davaoci mita to i učine. Ovakav postupak je potreban, radi dokumentovanja radnje primanja mita uz aktivno učešće ovlaštenih službenih osoba, koji simuliraju davaoca mita. U ovom slučaju javlja se jedan problem u vezi sa praktičnom primjenom simulacionih radnji – prije svega pripreme ovih radnji, izvođenja simulacije, obilježavanje materijalnih

¹¹¹ Ib.

dokaza i slično. Ono što je, između ostalog od krucijalnog značaja, je upravo tok simulacije uz strogo poštivanje pravila ZKP-a, kao i pravila kriminalistike, kada je u pitanju prikriveni istražitelj. U protivnom simulacija se neće ostvariti u smislu bića krivičnog djela, a posebno je riskantno ako se ona pretvori u provociranje krivičnog djela. – **Provociranje kriminalne radnje;** „provociranje“ krivičnog djela je situacija kada ovlaštena službena osoba u svosjstvu prikrivenog istražitelja prejedicira radnju izvršenja. Primjera radi kod davanja mita, insistirati na nekoj radnji koja je bitna da se dokaže kroz „forsiranje“, ako se, licu nudi ili na drugi način isforsira i preda novac ili druga vrijedna stvar koju lice netraži, ne insistira, ali je ipak prećutno primi i prihvati.¹¹² Ova situacija se pojavljuje i kod mnogih drugih krivičnih djela organizovanog kriminaliteta (krijumčarenja droga, oružja, municije i slično), sve u cilju obezbjeđenja „dokaza“ o korumpiranoj ličnosti i kriminalnoj djelatnosti. Dokazi pribavljeni na predhodno opisan način, neće biti prihvaćeni i valdini za daljni krivični postupak, što donosi samo štetu ukupnoj istrazi kod krivičnih djela. Upravo radi ovakvih situacija ovlaštena službena lica moraju pažljivo procjenjivati stvarnu inkriminisanost tj kriminalizaciju lica u smislu aktivnog vršenja krivičnog djela, i umišljanog vršenja korupcijskih radnji i ukupnog odnosa prema krivičnoj radnji. – **Uništenje tragova i gubljenje dokaza;** svi predmeti i tragovi kao i druge činjenice koje su u vezi sa krivičnim djelom, a koji se obezbjeđuju u okviru kriminalističke obrade krivičnih djela organizovanog kriminala i korupcije su od izuzetnog značaja i veoma bitni faktori, koji u konačnici obezbjeđuju efikasno vođenje krivičnog postupka. Nerijetko imamo situaciju da se pri samom početku, odnosno u prvoj fazi kriminalističke obrade obezbijede dokazi koji imaju jak kapacitet, međutim u kasnijoj fazi se pod „sumnjivim

¹¹² Ibidem.str,283.

okolnostima“ izgube, postavlja se pitanje, zbog čega se to događa? Mnošto je odgovora koje bi smo na ovo pitanje mogli tražiti. Međutim u osnovi možemo konstatovati da se često radi o nestručnom pribavljanju i fiksiranju dokaza. Primjera radi, ukoliko se doakzi pronadu u prvoj fazi, oni dalje inspirišu¹¹³ kvalitetniju istragu. Međutim ukoliko se isti izgube iz bilo kojih razloga, dalja istraga je osuđena na neuspjeh. Zbog svega navedenog, veoma je bitno voditi računa o problemu gubljenja, ili uništenja dokaza. Isti tako voditi računa o njihovom čuvanju, ostvarivanje autentičnosti je u suštini forenzičko, ali i kriminalističko operativno kao i krivično procesno pitanje. – **Promjena lica mjesta;** promjena lica mjesta je jedna od najčešćih pojava koja se događa kod krivičnih djela organizovanog kriminala i korupcije. U vezi sa ovim pitanjem, bitno je u startu „fiksirati“ izjave svih učesnika kriminaističke obrade u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku, a po pravilima kriminalistike. Izjave je poželjno uzeti čak i na više načina, ličnom izjavom, saslušanjem, video i tonskim zapisom i slično. A sve u cilju da bi se onemogućila kasnija manipulacija sa istima. Na ovaj način bi se između ostalog onemogućila lica koja bi kasnije imala namjeru da iste mjenjaju, a pored navedenog obezbjeđuje se efikasnije vođenje krivičnog postupka. – **Kaznena politika;** Sudska presuda, predstavlja posebno bitan segment sveukupne efikasnosti ili nesfikasnosti krivičnog progona. Ukoliko je kaznena politika bazirana na minornim kaznama, uslovnim osudama, neoduzimanju protivpravno stečene imovine, odnosno imovinske koristim, te velikim brojem oslobađajućih presuda, onda je cjelokupan posao predhodno opisan beskoristan. Principijelnim kažnjavanjem, izgradnjom primjerene kaznene politike, uz tendenciju jačanja iste, sigurno se može doprinijeti i generalnoj, ali i specijalnoj prevenciji u suzbijanju organizovanog kriminala i

¹¹³ Ib.

korupcije. – **Moralni odnos prema korupciji;** Moralni aspekt odnosa prema korupciji u društvu je poseban psiho sociološki fenomen, koji takođe određuje odnos i progon delikventa iz ove oblasti. Ako se cjelokupno društvo sa osudom prema koruptivnim krivičnim djelima, i sa osudom prema konkretnim radnjama odnosi prema svima, imamo šanse da se prevencija unaprijedi, a represija učini efikasnijom. Međutim, ukoliko je društveno shvatanje prema korupciji dio svakodnevnog društvenog života, ona je onda u suštini „savremeni“ model ponašanja, ustvari prihvatljiva je, u takvoj situaciji vrlo je teško stvoiriti ambijent pozitivne aktivnosti svih aktera, koji moraju učestvovati u njenoj preventivnoj i represivnoj djeatnosti.

3. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE – UTICAJ KVALITETA ISTRAGE I PODIGNUTE OPTUŽNICE NA OSUĐUJUĆU PRESUDU

1. Regresioni model. uticaj pokrenute istrage i podignute optužnice na osuđujuće presude za koruptivna krivična djela¹¹⁴

Drugi regresioni model, „osuđujuća presuda“, odnosi se na zavisnost istrage, podignute optužnice na osuđujuću presudu za koruptivna krivična djela.

¹¹⁴ A. Pirić, „Kriminalistički i krivično procesni aspekti otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela“. Sveučilište/Univerzitet „VITEZ“ Vitez. 2020. godine. str. 201.

Tabela 1. Vrijednosti zavisne i nezavisnih varijabli Modela.

Godina	Osuđujuća presuda za K.D korupcije	Podignuta optužnica za K.D. Korupcije	Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije
2009	142.00	185.00	800.00
2010	147.00	225.00	758.00
2011	136.00	228.00	829.00
2012	135.00	223.00	1464.00
2013	102.00	265.00	747.00
2014	223.00	274.00	979.00
2015	88.00	239.00	634.00
2016	149.00	193.00	616.00
2017	2.00	232.00	534.00
2018	20.00	255.00	487.00

Izvor: Transparency BiH¹¹⁵, Tužilaštvo BiH¹¹⁶ i radne tabele APIK-a BiH

U prethodnoj tabeli predstavljene su vrijednosti zavisne i nezavisnih varijabla Modela 2, po vremenskim serijama. Kao što se može zaključiti vrijednosti vremenskih serija su promjenjive, a u narednom dijelu će biti predstavljen model, u kojem će se pokazati postojanje veza i uticaj nezavisnih varijabli na zavisnu. Potrebno je pokazati uticaj pokrenute istrage i podignute optužnice na osuđujuću presudu.

¹¹⁵<https://ti-bih.org/pravosude-i-procesuiranje-korupcije/>
<https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2014/12/Procesuiranje-korupcije-pred-tuzilastvima-i-sudovima-u-BiH-2011-4.pdf><https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2014/12/Procesuiranje-korupcije-pred-sudovima-i-tuzilastvima-u-Bosni-i-Hercegovini-2011-2012.pdf>
<https://ti-bih.org/wpcontent/uploads/2014/12/Monitoring-procesuiranje-korupcije-2012-2013-Kljucni-nalazi1.pdf>
<https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2014/12/Monitoring-procesuiranja-korupcije-16-12-2015.pdf>

¹¹⁶<http://tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=12&id=36&jezik=b>

Tabela 2. Deskriptivna statistika Modela.

Descriptive Statistics			
	Mean	Std. Deviation	N
Osuđujuća presuda za K.D korupcije	124.8889	59.37265	10
Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije	817.8889	275.59909	10
Podignuta optužnica za K.D. Korupcije	229.3333	28.96981	10
Broj predmeta u kojima je izrečena oduzeta imovinska korist za K.D korupcije	122.2222	46.95151	10

Izvor: obrada podataka autora u SPSS-u.20.

Prosječan broj osuđujućih presuda iznosio je stotinu dvadeset i četiri (124), ako se gleda period od posljednjih deset godina. Stanadardna devijacija iznosi 59,37, te se može zaključiti da se radi o donekle homogenoj grupi podataka. Interesantan podatak, da je u odnosu na 2016. godinu, prosječan broj osuđujućih presuda manji za nekih cca 10%. Prosječan broj pokrenutih istraga za koruptivna krivična djela je preko 800 u posljednjih deset godina. Odstupanje oko aritmetičke sredine iznosi dvjesto sedamdeset i pet (275). U odnosu na desetogodišnji (10) prosjek, u posljednje dvije (2) godine je znatno manji broj pokrenutih istraga. Prosječna broj podignutih optužnica za koruptivna krivična djela je dvjesto dvadeset i devet (229), a odstupanje oko prosječne vrijednosti je dvadeset osam (28). U 2018.godini broj podignutih optužnica je bio na nivou desetogodišnjeg prosjeka. Dati podaci navode nas na zaključak o nešto većoj zavisnosti pokrenute istrage i njenog kvaliteta na osuđujuću presudu, nego je to zavisnost podignute optužnice na osuđujuću presudu.

Tabela 3. Korelacija Modela.

Correlations				
		Osuđujuća presuda za K.D korupcije	Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije	Podignuta optužnica za K.D. Korupcije
Pearson Correlation	Osuđujuća presuda za K.D korupcije	1.000	.653	.378
	Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije	.653	1.000	.100
	Podignuta optužnica za K.D. Korupcije	.378	.100	1.000
Sig. (1-tailed)	Osuđujuća presuda za K.D korupcije	.	.011	.021
	Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije	.011	.	.399
	Podignuta optužnica za K.D. Korupcije	.021	.399	.
N	Osuđujuća presuda za K.D korupcije	10	10	10
	Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije	10	10	10
	Podignuta optužnica za K.D. Korupcije	10	10	10

Izvor: obrada podataka autora u SPSS-u.20.

Analiza podataka pokazuje da je najveća korelaciona veza između zavisne varijable „osuđujuće presuda za koruptivno krivično djelo“ sa pokrenutom istragom za isto, pa se može zaključiti da rast pokrenutih istraga ima uticaj na rast osuđujućih presuda za ova krivična djela. Prema tome, može se zaključiti da rast pokrenutih istraga ima jaku korelacionu vezu sa osuđujućim presudama. Navedeni zaključak implicira visok zanačaj kvaliteta provedene

istrage u odnosu na osuđujuću presudu. Manji koeficijent korelacije je između osuđujućih presuda za podignute optužnice, ali ipak postoji veza, gdje je koeficijent korelacije 37,8%, što se uzima kao srednje/mala korelaciona veza, ali je značajna, jer je $p = 0,021 < 0,05$. Zaključak o postojanju veze, ali manjem koeficijentu korelacije, upućuje na zavisnost kvaliteta istrage, na kvalitet optužnice što rezultira željenom presudom.

Tabela 4. Skraćeni parametri Modela.

Model Summary^b										
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	.768^a	.519	.349	36.36322	.219	.468	3	5	.718	2.127
a. Predictors: (Constant), Broj predmeta u kojima je izrečena oduzeta imovinska korist za K.D korupcije, Podignuta optužnica za K.D. Korupcije, Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije										
b. Dependent Variable: Osuđujuća presuda za K.D korupcije										

Izvor: obrada podataka autora u SPSS-u.20.

Analiza drugog modela pokazuje da postoji visoka povezanost između varijabli. Koeficijent determinacije iznosi 0,519, što je ujedno predstavlja i reprezentativnost modela, pa se može komentarisati da je ovim modelom objašnjeno 51,9% varijabli, dok na ostatak utiču neki, nama nepoznati faktori. Nešto manji je prilagođeni koeficijent determinacije, a on iznosi 0,349. Standardna greška modela je znatno manja od standardne devijacije (36,36<59,37), što pokazuje da ovim modelom smanjujemo odstupanje u

odnosu na deskriptivnu statistiku. Durbin – Waston test pokazuje malu pozitivnu autokorelaciju, koja iznosi 2,127, obzirom da je ova vrijednost testa približno dva (2), može se zaključiti da je stepen autokorelacije prihvatljiv.

Tabela 5. ANOVA test Modela.

ANOVA^a						
Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	6180.504	3	2060.168	.468	.018_b
	Residual	22020.384	5	4404.077		
	Total	28200.889	8			
a. Dependent Variable: Osuđujuća presuda za K.D korupcije						
b. Predictors: (Constant), Broj predmeta u kojima je izrečena oduzeta imovinska korist za K.D korupcije, Podignuta optužnica za K.D. Korupcije, Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije						

Izvor: obrada podataka autora u SPSS-u.20.

U ovom slučaju analiza je pokazala da postoji kompatibilnost zavisne i nezavisnih varijabli, te da je ona statistički značajna. Pa se ne temelju rečenog može zaključiti da navedene varijable imaju visok stepen zavisnosti. Prema tome, postavljena hipoteza je i dokazana, tj. postoji značajna veza između zavisne i neavisnih varijabla, te je koeficijent determinacije značajan, jer je $p = 0,018 < 0,05$. Kako je već navedeno, test modela 2. pokazuje da je hipoteza djelimično dokazana, odnosno da kvalitet istrage, a potom „snaga“ optužnog akta utiču na donošenje osuđujuće presude za koruptivno krivično djelo. Odnosno, kvalitet dokaza prikupljenih prilikom istražnih radnji, a potom njihovo kvalitetno obezbjeđenje u svim fazama postupka rezultiraju osuđujućom presudom.

Tabela 6. Koeficijenti – parametri Modela.

Coefficients^a									
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	t
1 (Constant)	11.886	24.031		.058	.046				
Pokrenuta istraga za K.D. Korupcije	.650	.097	.710	1.137	.037	.453	.453		.449
Podignuta optužnica za K.D. Korupcije	.013	.335	.006	.015	.488	.078	.007		.006
Broj predmeta u kojima je izrečena oduzeta imovinska korist za K.D korupcije	.686	.471	.598	.290	.049	-.092	.129		.115

a. Dependent Variable: Osuđujuća presuda za K.D korupcije

Izvor: obrada podataka autora u SPSS-u.20.

Na osnovu prethodne tabele može se zaključiti da multipli regresioni model, tj. funkcija izgleda ovako:

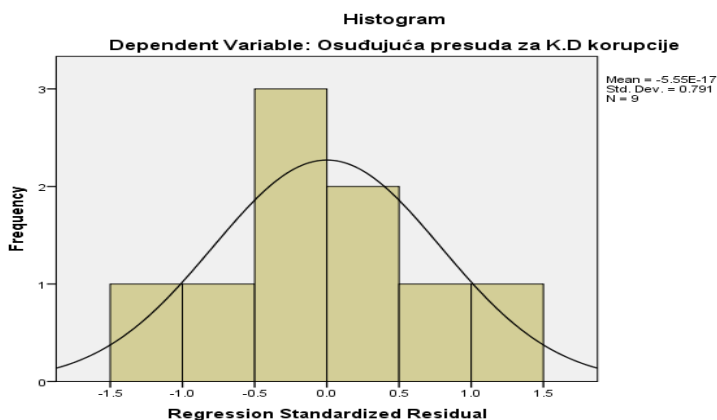
$y = 11,896 + 0,650X1 + 0,013X2$, Gdje je:

$X1$ – Pokrenuta istraga za koruptivna krivična djela

$X2$ – Podignuta optužnica za koruptivna krivična djela

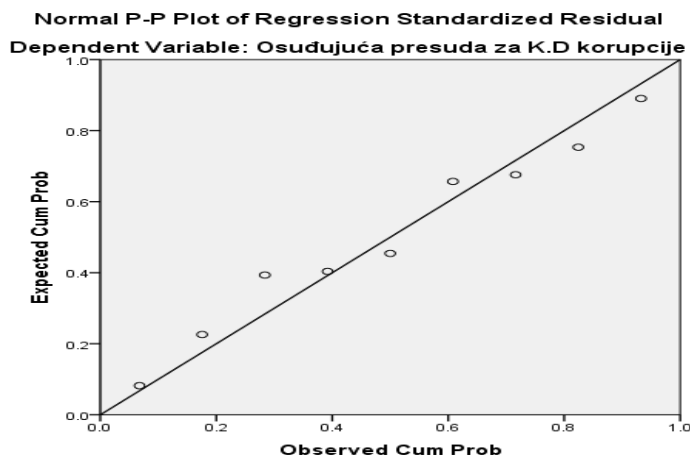
Na osnovu prethodne funkcije može se zaključiti da povećanje pokrenutih istraga za 1% ima uticaj na povećanje osuđujućih presuda za koruptivna krivična djela za 0,65%. Pored toga, potrebno je naglasiti da je B konstanta značajana, obzirom da je $p = 0,037 < 0,05$. Povećanje podignutih optužnica za 1% ima uticaj na osuđujuću presuda za 0,013%. Međutim - test je pokazao da ovaj koeficijent nije značajan, pa se ne može uzeti kao relevantan, jer je $p = 0,488 > 0,05$. Prema tome, može se zaključiti da veći uticaj na osuđujuću presudu ima pokrenuta istraga, dok ne postoji uticaj, odnosno nije singifikantan, da na osuđujuće presude uticaja ima podignuta optužnica za koruptivno krivično djelo. Na narednom grafikonu se vidi da se radi o distribuciji koja je normalno raspoređena, dok grafikon iza pokazuje linearno rastuće kretanje funkcije.

Grafikon 1. Test normalnosti modela

Izvor: obrada podataka autora u SPSS-u.20.

Grafikon 2. Testiranje linearnosti modela i kretanje funkcije

Izvor: obrada podataka autora u SPSS-u.20.

Data analiza još jednom pokazuje značaj kvaliteta istrage, odnosno poduzetih istražnih radnji i kvalitetno obezbjeđenje dokaza, što rezultira kvalitetom optužnice i u konačnici željene presude za koruptivna krivična djela.

4. PRETPOSTAVKE ZA UNAPREĐENJE KRIMINALISTIČKO ISTRAŽNE DJELATNOSTI OTKRIVANJA

U nastavku rada potrebno je, osvrnuti se na određene prijedloge, koji mogu unaprijediti kriminalističko istražnu djelatnost, kada su u pitanju krivična djela organizovanog kriminala i korupcije, ali i krivična djela uopšte. - Prije svega potrebno je mnogo značajnije pratiti savremena kretanja i tokovo krivičnih djela organizovanog kriminaliteta i korupcije. - Pored navedenog od izuzetne važnosti je izgradnja efikasnijih organizacionih struktura kad su u pitanju istražni organi - policija i tužilaštvo, a koji moraju biti mnogo više prilagođeni aktuelnim trendovima i potrebama savremenog doba kada je u pitanju navedena problematika. – Isto tako nesmiijemo zanemariti kriminalističko obavještajnu djelatnost policije na svim nivoima, te

stvaranje upotrebljive obavještajne analize, odnosno baze podataka. – Kada je u pitanju strategija borbe protiv organizovanog kriminaliteta i korupcije, od izuzetnog značaja je opredjeljenje policije i tužilaštva u smjeru otkrivanja organizovanog kriminala i krivičnih djela koja imaju obilježje korupcije. – Potrebno je unaprijediti stručni i moralni kavalitet istražnih organa. – Od neprocjenjivog značaja je tehnička i materijalna opremljenost organa gonjenja u svim segmentima, a posebno organa koji su posebno opredjeljeni za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije. Jer znamo da izvršioци ovih krivičnih djela idu „rame uz rame“ sa najsvrmenijim tehničko tehnološkim dostigućima. Pored predhodno navedenog, od krucijalnog značaja potrebno je; - metodološki i naučno pristupiti ispitivanju dinamike kretanja ove vrste kriminaliteta, identifikovati rastuće i nove trendove pojavnih oblika krivičnih djela organizovanog kriminala i korupcije. – Istražni organi trebaju biti značajnije fokusirani na stvaranje specijalizovanih službi i konkretnu procjenu znanja i vještina, odnosno sposobnosti istražitelja u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije. – Potrebno je raditi na usavršavanju i kvalitetu pribavljanja materijalnih dokaza, kao i afirmaciji nekih novih savremenih metoda, kada su u pitanju radnje dokazivanja, kao što je uviđaj, rekonstrukcija, vještačenje, pretresanje i slično.

5. ZAKJLUČAK

Pomenute konstatacije o aktuelnim problemima u vezi obezbjeđenja dokaza kod krivičnih djela organizovanog kriminala i korupcije, mogu se izvesti konkretni zaključci; u smislu konstatacije trenutnog stanja te eventualnih prijedloga unaprijeđenja kriminalističko istražne djelatnosti. Krivična djela organizovanog kriminala i korupcije zbog svoje specifičnosti u samom načinu izvršenja, njihovom nastanku i opstojnosti tragova o istima,

su predmet naučnih i praktičnih izučavanja, te usklađivanja metodike otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja istih. Sve informacije i obavještenja o krivičnim djelima sa obilježijima korupcije i organizovanog kriminala trebaju biti predmet analiziranja u skladu sa najsavremenijim naučnim i praktičnim kriminalističkim i krivično procesnim metodama. Nezaobilazno je spomenuti da je poštivanje važećeg krivično procesnog zakonodavstva i kriminalistike od izuzetne važnosti kada je u pitanju tehnologija otkrivanja i dokumentovanja, odnosno fiksiranja traga ovih krivičnih djela. Saradnja policije i tužilaštva od prve pa do posljednje faze, od neprocjenjive je važnosti prilikom obezbjeđenja dokaza i procesuiranja učinioca krivičnog djela, a posebno u djelu ocjene kvaliteta prikupljenih dokaza. Kriminalistička nauka mora svakodnevno unaprijeđivati otkrivanje i dokumentovanje kriminalnih radnji, u smislu da se što efikasnije obezbjeđuju dokazi, koji u daljenjem istražnom postupku mogu postići dokaznu vrijednost i upotrebljivost do konačne sudske odluke.

6. LITERATURA

1. Pirić. A., *Kriminalistički i krivično procesni aspekti otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela*“. Sveučilište/Univerzitet „VITEZ“ Vitez. 2020. godine.
2. Bošković.M, *„Organizovani kriminal i korupcija“*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka 2007.godine.
3. Bošković. M., Matijević M, *„Kriminalistika – operativa“*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2007.godine,
4. *Istražni postupak*, VSTV BiH, odul 1 – krivična oblast Sarajvo, 2006.godine,

5. Matijević Mile, „Uloga tužilačke istrage u otkrivanju tamne brojke kriminaliteta, Zbornik radova, Pravnički danai – Pravni fakultet Banja Luka, 2007.godine.
6. Matijević M, Jovanović V, “Nemogućnost obezbjeđenja dokaza kod korumpiranih krivičnih djela”, Zbornik radova – Korupcija i pranje novca”, SIPA I IAK, Sarajevo 2009.godine.
7. Simović. M, „Praktikum krivično procesnog prava, Visoka škola unutrašnjih poslova Banja Luka 2007.godine.
8. Simović, Miodrag; Simović, Vladimir Krivično procesno pravo II, 3. izdanje, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo 2014.godine.

POPIS TABELA

- 1) *Tabela 1. Vrijednosti zavisne i nezavisnih varijabli Modela.*
- 2) *Tabela 2. Deskriptivna statistika Modela.*
- 3) *Tabela 3. Korelacija Modela.*
- 4) *Tabela 4. Kraćeni parametri Modela.*
- 5) *Tabela 5. ANOVA test Modela.*
- 6) *Tabela 6. Koeficijenti – parametri Modela.*

POPIS GRAFIKONA

- 1) *Grafikon 1. Test normalnosti modela.*
- 2) *Grafikon 2. Testiranje linearnosti modela i kretanje funkcije.*

DETECTION AND PROVING OF CRIMINAL OFFENSES OF ORGANIZED CRIME AND CORRUPTION

Doc.dr.sc. Adnan Pirić
Mr.sc. Adnan Tulić

Summary

By their nature, crimes of organized crime and corruption are difficult to detect and harder to prove. Examples of corruption offenses are offenses that are most often committed in "four eyes", which makes it difficult to investigate and provide quality evidence for criminal proceedings. In the most important, let's say key moments, giving gifts or handing over money and other values, which can be evidence of a criminal act, there is a problem when it comes to criminal and criminal proceedings on the possibility of fixing evidence. Therefore, it is very important to find and improve the quality of evidence, which can contribute to the collection and provision of evidence, without damaging or destroying it, which is crucial for further investigation, prosecution and court decision. When it comes to corruption and organized crime, we must emphasize that the evidence is very difficult to collect or provide, but it is necessary that the police authorities with their numerous of methods and means of investigation to improve criminal and criminal proceedings. Ultimately, there will be nothing of great doubt, which disappears through the investigation, and thus creates new suspicion as to whether corruption existed at all.

Keywords; Organized crime, corruption, evidence, detection, proving.

ЗЛОУПОТРЕБА СЛУЖБЕНОГ ПОЛОЖАЈА - УЧЕСТАЛОСТ И МЕХАНИЗМИ СУЗБИЈАЊА -

Stručni članak

Ма. Горан Славковић*

Резиме

Корупција као облик организованог криминалитета је изразито опасна друштвена појава. Испољава се кроз извршење неколико инкриминисаних кривичних дела и представља један универзални друштвени феномен, који разара економске темеље друштва и основне видове државне власти, поткопава поверење грађана у друштво и државу и разара моралне, као и друге вредности које је модерна цивилизација прихватила (као што су правда, једнакост, равноправност и сл.). Кривична дела корупције се веома тешко откривају, с обзиром на велику опрезност лица која се појављују као њени извршиоци. У раду је приказано кривично дело Злоупотреба службеног положаја, као једно од најзаступљенијих коруптивних кривичних дела, резултати истраживања и анализа броја поднетих кривичних пријава за извршена кривична дела корупције у Србији, у периоду од 2015. до 2017. године.

Кључне речи: *корупција, злоупотреба службеног положаја, противправна имовинска корист, организован криминал.*

*инспектор у Одељењу криминалистичке полиције, МУП Р Србије – ПУ за град Београд – ПС Савски венац, адреса: Кнеза Милоша 80. Београд, тел: 063/192 192 9, e-mail: goran.teodor@gmail.com

1. УВОД

„Корупција се дефинише као поступак подмићивања службеног лица од кога се захтева да уз одређену надокнаду (провизију), а у корист даваоца мита, учини оно што не сме или не учини оно што по службеној дужности мора да учини, да пружи неке противправну услугу, омогући привилегију, смањи или опрости порез или одређену казну. Она настаје привилегованим коришћењем позиције у систему од стране неке интересне групе која делује себи у корист, а на штету система као целине“ (Митровић, 2007:299).

Анализирајући дефиниције већег броја домаћих и страних аутора, Мићо Бошковић је издиференцирао следеће заједничке правне елементе корупције: „противзаконита делатност, односно незаконитост субјеката, стицање противправне имовинске користи, богаћење без правног основа, делатност супротна моралним нормама, негативан утицај на економске односе и изазивање одређених поремећаја у економском систему, негативан утицај на друге у вези са поштовањем законитости и морала те стицањем противправне имовинске користи, остваривање личног интереса, политичке, финансијске или неке друге моћи и одговарајућег статуса у друштву, губљење поверења у друштво и државу, односно губљење поверења у државне функције и инкриминација одређених облика корупције који се испољавају кроз конкретна кривична дела и облици корупције који су ван кривично правне заштите“ (Бошковић, 2000:8). На сличан начин појам, елементе и карактеристике корупције као међународног кривичног дела одређује и Конвенција Европске уније у вези аката корупције који имплицирају службенике европских заједница или држава чланица Уније из 1997. године“ (Ascensio et al., 2000:604). На Седмој међународној конференцији о борби против корупције у Пекингу (1995),

Мултидисциплинарна група за корупцију, дефинисала је корупцију као „чин подмићивања и других поступака који се повезују са вршењем дужности од стране лица запослених у друштвеном и приватном сектору, кад такав поступак представља кршење њихових дужности, што проистиче из положаја државног службеника, запосленог у приватном сектору, или независног службеника, а са циљем стицања незаконите користи за себе или друго лице“ (Теофиловић *et al.*, 2004:10). Корупција је најзаступљенија у политици, тј. финасирању политичких партија, правосуђу, полицији, привреди, царини, здравству, локалној самоуправи и у приватизацији. Углавном се коруптивне активности повезују са вршењем послова и функција у јавним службама.

У својој монографији, С. Вуковић наводи следећа три типа корупције:

- „Корупција ради добијања права (корупција ради закључења одређених уговора са локалним властима или дозволе за рад)
- Корупција ради кршења права и
- Корупција ради мењања права“ (Вуковић, 2007:102).

Сматрам да се о корупцији као глобалном проблему недовољно истражује, више занемарује и не уочава, тако да је важно да у овом раду кроз анализу досадашњих научних сазнања и истраживања, донесем закључке о проналажењу адекватних механизма помоћу којих би се ова појава сузбила. „Корупција се обично појављује услед осиромашења јавних службеника, при транзицији, током распадања земаља, за време рата и након рата, за време политичких и државних промена“ (Теофиловић, 2006:9). Предмет истраживања је квалитативно сагледавање и анализа броја поднетих кривичних пријава за извршење кривичних дела корупције у нашој земљи, у периоду од 2015. до 2017.

године. Основни циљ истраживања је установљивање присутности корупције као облика организованог криминалитета у Републици Србији, утврђивање које се кривично дело са коруптивним елементима извршава у највећем броју, колико је откривених, односно пријављених лица, а колико поднетих кривичних пријава. Такође, циљ је и да се утврди у ком друштвеном сегменту, корупција као облик организованог криминалитета, достиже највећи обим.

2. ЗЛОУПОТРЕБА СЛУЖБЕНОГ ПОЛОЖАЈА – НАЈЗАСТУПЉЕНИЈИ КОРУПТИВНИ ДЕЛИКТ

Кривично дело злоупотребе службеног положаја (члан 359. КЗ-а) не спада у кривична дела која се на први поглед једноставно повезују са активностима организованог криминалитета, али је оно као један од основних коруптивних деликата несумњиво значајно за сагледавање укупне криминалне делатности учинилаца који делују у оквирима организованих криминалних група, а вршење кривичних дела корупције представља значајну особеност најозбиљнијих организованих криминалних група. Организоване криминалне групе корупцијом „отварају врата“ за вршење својих делатности. У таквим случајевима долази или до склапања споразума између јавног службеника и криминалца, или је и сам јавни службеник њен припадник. Службена лица су дужна да у вршењу својих овлашћења поступају законито и у складу са циљевима и интересима службе коју врше, а свако вршење службе противно тим дужностима представља злоупотребу, с тим да је кривичноправни појам злоупотребе ужи од општег појма злоупотребе, те постоји само ако су незаконита поступања била праћена намером прибављања себи или другом неке користи, односно наношења штете другом лицу. У ствари, овде се и не

ради о намери прибављања користи за себе или другог односно намери причињавања штете другом, већ је потребно да се заиста произведу одређење последице, односно да се себи или другом одређена корист ефективно прибави, или да се другом лицу нанесе штета или да се теже повреде праве другом. У вези са поделом службених деликата на опште, које може извршити било које службено лице и посебне службене деликте, које може извршити само одређено службено лице, ово кривично дело како с обзиром на извршиоца, тако и с обзиром на радње извршења, спада у опште службене деликте, односно представља опште кривично дело против службене дужности. У случају да су остварена и обележја неког другог кривичног дела против службене дужности, будући да се ради о привидном идеалном стицају, постојаће само то друго кривично дело. Кривично дело има основни, тежи (став 2) и најтежи облик (став 3). Радња извршења основног облика прописана је алтернативно и јавља се у три вида:

- 1) искоришћавање службеног положаја или овлашћења,
- 2) прекорачење граница службеног положаја или овлашћења, и
- 3) невршење службене дужности.

Искоришћавање службеног положаја постоји када се тај положај или овлашћење користило, не због интереса службе, односно остваривања циљева службе, већ ради остваривања неког сопственог интереса или интереса трећег лица, или на штету интереса неког лица. То значи да извршилац код овог облика радње извршења остаје у оквирима свог службеног положаја или овлашћења. За постојање тог облика злоупотребе често је пресудан мотив и то нарочито код оних службених радњи код којих службено лице има дискреционо право одлучивања. Тај облик се сматра злоупотребом службеног положаја или овлашћења у субјективном смислу. Ради се, дакле, о овлашћењима која

њему неспорно припадају, али не да би њиховим коришћењем постигао себи или другом какву корист, другоме наносио штету или му теже повређивао права, већ да би тако остваривао интересе службе у чијим оквирима иначе делује. Друга два облика радње извршења спадала би у злоупотребу службеног положаја у објективном смислу, када је потребно да су границе службеног овлашћења прекорачене или да се службена дужност не врши. Прекорачење граница овлашћења постоји када учинилац врши службене радње које не спадају у делокруг његових службених овлашћења. Учиниолац практично превазилази границе својих службених овлашћења и он својим деловањем задире у надлежност неког другог службеног лица, односно друге службе, или, уопште врши радње које не спадају у надлежност његове службе, односно оне врсте службе којој он припада. Када неовлашћено преузима део надлежности неког другог службеног лица у оквиру службе којој припада и тиме прекорачује границе свог службеног овлашћења, није од значаја за постојање овог кривичног дела питање хијерархијског односа између њега и службеног лица од којег је преузео надлежност. У односу на то лице он може да буде како подређени, тако и надређени. Невршење службене дужности постоји када службено лице не изврши службену радњу из оквира свог овлашћења коју је било дужно извршити (формално и материјално невршење службене дужности), или кад ту радњу извршава тако да се не може постићи циљ који њеним предузимањем треба остварити (формално вршење, али материјално невршење службене дужности). Код неизвршења радње на начин који није сврсисходан се мора доказати да се тако поступало с циљем остварења неке кривичноправне релевантне последице, односно, ради прибављања себи или другоме какве користи, наношења штете другоме, или у циљу теже повреде

права другог. Уколико је учинилац вршио службену радњу на неки несврсисходан начин према правилима службе у којој делује, услед своје неспособности, или необучености, неће постојати ово кривично дело, већ ће се радити о дисциплинском деликту, односно, неком облику радноправне одговорности .

Дело је довршено кад наступи последица, тј. када је прибављена каква корист, другом нанета каква штета, или су теже повређена права другог. Ако је службени положај злоупотребљен у намери да се постигне корист, нанесе другом штета, или теже повреде права другог, а до тога није дошло из било којих разлога, постојаће покушај овог кривичног дела. Последица кривичног дела може се јавити у једном од три облика. Она се састоји у прибављању себи или другом било какве користи, или у наношењу какве штете другоме, или у тежој повреди права другог. У пракси код овог кривичног дела, последица се најчешће састоји у прибављању користи. Појам користи треба схватити шире од имовинске користи. Осим имовинске може бити и нека нематеријална корист. Врсте ове користи могу бити врло различите. Као примери који се у пракси често јављају могу се навести: давање одређених дозвола и одобрења од стране службеног лица које за то нема основа, наплаћивање казне за непостојећи прекршај без издавања признанице и др. Штета која може да наступи услед предузимања неке од радњи извршења злоупотребе службеног положаја је такође ширег значаја од материјалне штете, мада се штета по правилу може имовински изразити, било да је у питању материјална, било нематеријална штета. Може се радити о било ком облику штете схваћене као одређеног губитка, или пропуштања неког изгледног и вероватног добитка. Тежа повреда права другог лица постоји кад је неко лице извршењем неке од алтернативно прописаних радњи извршења злоупотребе службеног

положаја, ускраћено за одређена права која му већ припадају, али би се могло подвести и елиминисање могућности да стекне права која би извесно стекао да ова радња извршења није остварена. Приликом процене да ли је у питању тежа повреда права треба имати у виду и врсту права које је повређено, јер што је у питању важније право, то и свака његова повреда има тежи карактер. Кривично дело злоупотребе службеног положаја сматра се свршеним када се предузме нека од радњи извршења овог кривичног дела, те на тај начин оствари једна, било која од алтернативно одређених последица тих радњи, односно када учинилац себи или другом прибави какву корист, другом нанесе штету, или теже повреди права другог. Према ранијем законском тексту, учиниоци кривичног дела злоупотреба службеног положаја могли су алтернативно бити две врсте субјекта: службено лице и одговорно лице. Након извршених измена Кривичног законика од 24.12.2012. године, као извршиоци наведеног кривичног дела наводе се само службена лица. Законом о изменама и допунама КЗ из 2012. године, уведено је ново кривично дело - злоупотреба положаја одговорног лица из члана 234 КЗ, које спада у групу кривичних дела против привреде. Осим тога, унете су и промене које се односе и на појам страног службеног лица. У погледу кривице потребно је да код учиниоца постоји умишљај. За извршење основног облика кривичног дела злоупотребе службеног положаја прописана је казна затвора од шест месеци до пет година. Оба тежа облика злоупотребе службеног положаја се заснивају на постојању квалификаторних околности које се огледају у висини прибављене имовинске користи. У овим случајевима долази у обзир једино имовинска корист јер је једино она егзактно мерљива. Први тежи облик злоупотребе службеног положаја постоји уколико се извршењем основног облика овог кривичног дела

прибављена имовинска корист у износу од 450.000,00 динара и за њега је предвиђана казна од 1 до 8 година затвора. Најтежи облик злоупотребе постоји уколико се извршењем основног облика овог кривичног дела прибави имовинска корист у износу од преко 1.500.000,00 динара и за његово извршење је прописана казна затвора од 2 до 12 година. Кривично дело злоупотребе службеног положаја не спада у кривична дела која се на први поглед лако и једноставно повезују са активностима организованог криминалитета, али оно као један од основних коруптивних деликата несумњиво веома значајно за сагледавање укупне криминалне делатности учинилаца који делују у оквирима организованих криминалних група. Кривична дела корупције несумњиво представљају значајну особеност најозбиљнијих криминалних група и уопште експонената организованог криминалитета. Сами припадници криминалних организација по правилу нису у прилици да директно врше злоупотребу службеног положаја, мада ни то није искључено, али они могу користећи одговарајуће коруптивне механизме да утичу да друге особе које имају статус службених лица врше ово кривично дело. Тада ће се по правилу радити о кривичним делима примања и давање мита, али није искључено ни постојање злоупотребе службеног положаја и неких других кривичних дела корупције.

3. АНАЛИЗА ПОДАТАКА ДОБИЈЕНИХ ИСТРАЖИВАЊЕМ

Узорак је формиран на тај начин што су узета сва кривична дела са елементом корупције, у периоду од 2015. до 2017. године. Подаци који су добијени од МУП-а Р Србије – Сектор за аналитику, телекомуникације и информационе технологије односе се на

дефинисани предмет истраживања и исказани су према броју лица, а не кривичних предмета којим је обухваћен већи број лица. За истраживање је коришћен квантитативни метод, односно метод статистичке обраде и анализе података о броју кривичних пријава. Извршено је упоређивање добијених статистичких података, ради указивања на кретање овог облика организованог криминалитета у посматраном временском периоду, као и ради утврђивања које се дело од инкриминисаних кривичних дела корупције које врше организоване криминалне групе најчешће извршава. Према доступним подацима, најпотпуније можемо сагледати број извршених кривичних дела и број поднетих кривичних пријава у посматраном периоду. У **2015.** години од свих коруптивних кривичних дела највише пријава је било за кривично дело Злоупотреба службеног положаја (члан 359.) и то број дела 676 од чега је поднето 296 кривичних пријава, затим кривично дело Злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234.) број дела 646 и број поднетих кривичних пријава 324, затим кривично дело Примање мита (члан 367.) број дела 203 и број поднетих кривичних пријава 63, затим кривично дело Давање мита (члан 368.) број дела 166 и број поднетих кривичних пријава 30, и најмање дела у наведеној години је било за кривично дело Трговина утицајем (члан 366.) број дела 11 и број кривичних пријава 8. У **2016.** години од свих коруптивних кривичних дела највише пријава је било за кривично дело Злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234.) и то број дела 682 од чега је поднето 299 кривичних пријава, затим кривично дело Злоупотреба службеног положаја (члан 359.) број дела 430 и број поднетих кривичних пријава 253, затим кривично дело Примање мита (члан 367.) број дела 84 и број поднетих кривичних пријава 77, затим кривично дело Давање мита (члан 368.) број дела 38 и број поднетих кривичних пријава 24, и најмање дела у наведеној години

је било за кривично дело Трговина утицајем (члан 366.) број дела 5 и број кривичних пријава 5. У **2017.** години од свих коруптивних кривичних дела највише пријава је било за кривично дело Злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234.) и то број дела 691 од чега је поднето 335 кривичних пријава, затим кривично дело Злоупотреба службеног положаја (члан 359.) број дела 472 и број поднетих кривичних пријава 245, затим кривично дело Примање мита (члан 367.) број дела 108 и број поднетих кривичних пријава 40, затим кривично дело Давање мита (члан 368.) број дела 37 и број поднетих кривичних пријава 22, и најмање дела у наведеној години је било за кривично дело Трговина утицајем (члан 366.) број дела 18 и број кривичних пријава 10.

2015. година	Број извршених кривичних дела	Број поднетих кривичних пријава
Злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234.)	646	324
Злоупотреба службеног положаја (члан 359.)	676	296
Примање мита (члан 367.)	203	63
Давање мита (члан 368.)	166	30
Трговина утицајем (члан 366.)	11	8

Табела 1. Приказ вршења коруптивних кривичних дела у 2015. години

2016. година	Број извршених кривичних дела	Број поднетих кривичних пријава
Злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234.)	682	299
Злоупотреба службеног положаја (члан 359.)	430	253
Примање мита (члан 367.)	84	77
Давање мита (члан 368.)	38	24
Трговина утицајем (члан 366.)	5	5

Табела 2. Приказ вршења коруптивних кривичних дела у 2016. години

2017. година	Број извршених кривичних дела	Број поднетих кривичних пријава
Злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234.)	691	335
Злоупотреба службеног положаја (члан 359.)	472	245
Примање мита (члан 367.)	108	40
Давање мита (члан 368.)	37	22
Трговина утицајем (члан 366.)	18	10

Табела 3. Приказ вршења коруптивних кривичних дела у 2017. години

Из расположивих података можемо уочити да се број дела за кривично дело Злоупотреба службеног положаја (члан 359. КЗ-а) смањило, док је

дошло до повећања броја дела за кривично дело Злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234. КЗ-а). Сагледавања статистичких података, такође је уочен знатан пад броја дела Примање мита и Давање мита. Посматрајући наведни период, можемо закључити да је до пада броја дела за кривично дело Злоупотреба службеног положаја дошло из разлога увођења кривичног дела Злоупотреба положаја одговорног лица у наше законодавство. Такође, до драстичног смањења броја кривичних дела Примање мита и Давање мита можемо преписати ефикасној борби против корупције свих државних органа. Тој ефикасној борби морамо приписати и употребу посебних доказних радњи без којих се не би могло и замислити доказивање коруптивних кривичних дела. Сагледавањем представљених статистичких података добијених од МУП-а Р Србије – Сектор за аналитику, телекомуникације и информационе технологије, можемо закључити да у посматраном периоду од 2015. до 2017. године, Србија бележи ефикасност органа гоњења и правосудних органа у њеном сузбијању. Није тешко уочити да у структури коруптивних кривичних дела доминирају кривична дела злоупотреба службеног положаја и злоупотреба положаја одговорног лица.

4. ЗАКЉУЧАК

За друштво, целокупан правни поредак и ефикасност правне државе, нарочиту опасност представљају криминалне активности представника државне власти, службених и одговорних лица на разним функцијама у институцијама, лица која се налазе на дужностима на којима се одлучује о одређеним правима и обавезама и одговорностима грађана, а у спрези са организованим криминалним групама, која своју дужност не врше у интересу службе, већ у сопственом интересу. Без њихових противзаконитих активности, вршење коруптивних дела од

стране криминалних удружења не би ни било могуће. Да би се корупција у нашој земљи свела на што мању меру, потребно је да за почетак сваки појединац поштује етичке принципе, односно потребно је перманентно образовање и примена етике сваког појединца, али и стална брига државе, монетарне и законодавне власти с циљем спречавања, откривања и сузбијања ове негативне друштвене појаве. Доследном применом у пракси Националне стратегије за борбу против корупције Републике Србије (коју је Скупштина Србије донела најпре у децембру 2005. године, а затим на ванредном заседању 1. јула 2013. године, за период од 2013. до 2018. године), постигао би се висок ниво антикорупцијске културе у Србији. Национална стратегија за борбу против корупције и Акциони план за спровођење стратегије, представљају добар извор података о, и даље, актуелним изазовима у овој области. Међу проблемима у области правосуђа наводи се чињеница да још увек није прописано кривично дело незаконито богаћење дефинисано у Конвенцији УН за борбу против корупције. Додатну потешкоћу представља и чињеница да постојећи електронски уписници о свим кривичним предметима, у којима поступају органи унутрашњих послова и правосуђе, нису међусобно повезани, нити се воде на исти начин. Истакнуто је и да се финансијска истрага углавном спроводи након што је кривична пријава већ поднета, током истраге. Одлагањем финансијске истраге повећава се ризик да ће имовина бити изнета из земље. Акциони план прописује и меру увођење тима економских форензичара у саставу јавних тужилаштава, која је одговор на потешкоће у покретању и вођењу финансијских истрага, услед непостојања одговарајућих стручњака економско финансијске струке у тужилаштву. Национална стратегија констатује да је ради боље комуникације јавног тужилаштва и полиције потребно законом

омогућити упућивање на одређено време полицијских службеника у јавно тужилаштво. Акциони план предвиђа и меру којом ће се омогућити међусобна повезаност база података за кривичне истраге, односно електронску размену информација и приступ тужиоцима базама података са полицијом, Управом царина, Пореском управом, Агенцијом и другим релевантним органима, а предвиђено је и доношење прописа о уређењу међусобног повезивања база. Такође, од великог значаја је подизање свести и образовање јавности ради јавне подршке друштва у спровођењу антикорупцијске стратегије, изражавања друштвене осуде према учиниоцима коруптивних кривичних дела, те поштовање једног од водећих начела стратегије – начело „нулте толеранције“ на корупцију. Извршење кривичних дела корупције, у пракси, карактерише са једне стране велики број наизглед, неповезаних радњи које је тешко уочити и повезати у целину која би представљала радњу извршења коруптивног кривичног дела. Са друге стране је интелигентан окривљени, који ће за те своје радње наћи оправдање, па је често немогуће доказати да су управо те радње смислено повезане и извршене и да заправо оне представљају једно од кривичних дела корупције.

5. ЛИТЕРАТУРА

1. Abadinsky H., (2003). *Organized crime*, Tohomson Ieraning.
2. Ascensio, H. Decaux, E. Pellet, A., (2000). *Droit international penal*, Commande soit aux Editions A., Pedone, Paris.
3. Бајовић, В., (2013). *Терет доказивања у кривичном поступку*, У Зборник радова „Казнена реакција у Србији - 3 део“, Проф. др Ђ. Игњатовић (ур.) Правни факултет универзитета у Београду, стр. 246-264.

4. Бошковић М., (2000). *Актуелни проблеми сузбијања корупције*, Полицијска академија, Београд, стр. 26.
5. Вуковић С., (2005). *Право, морал и корупција*, Институт друштвених наука, Београд, стр. 14.
6. Вуковић С., (2007). *Транзиција и корупција*, Посебна издања, Београд, стр. 12.
7. Dean G., Fahsing I., Gottschalk P., (2010). *Organized crime*, Oxford, pp. 13.
8. Деретић Н., (2012). *Различити облици корупције у правној историји*, У Зборник радова Правног факултета у Новом Саду (ур. Владимир Капор), 1/2012. стр. 399-408.
9. Delmas Marty, M., (2003). *The Contribution of Comparative Law to a Pluralist Conception of International Criminal Law*, Journal of International Criminal Justice, No. 1/2003. pp. 13-25.
10. Ђокић З., (2007). *Корупција у привреди*, „Корупција – основни појмови и механизми за борбу“, Правни факултет универзитета у Београду, Београд, стр. 75-103.
11. Ђорђевић Ђ., (2009). *Кривично право – посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 39.
12. Ђурић Ж., Јовашевић Д., Ракић М., (2007). *Корупција – изазов демократији*, Институт за политичке студије, Београд, стр. 39.
13. Edelbacher M., Kratcoski P.C., Dobovsek B., (2016). *Corruption, Fraud, Organized crime, and the Shadow Economy*; Taylor & Francis group, pp. 16.
14. Игњатовић, Ђ. Шкулић, М., (2012.) *Организовани криминалитет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.

15. Илић П. Г., (2013). *Значај посебних доказних радњи у откривању и доказивању коруптивних кривичних дела*, Херетикус, 3-4/2013, стр. 57-63.
16. Илић П. Г., (2015). *Политичка корупција versus владавина права*, „Корупција – основни појмови и механизми за борбу“, Правни факултет универзитета у Београду (ур. Горан П. Илић), Београд, стр. 33-47.
17. Јелачић, М., (2003). *Психолошки аспекти корупције*, Полицијска академија, Београд.
18. Јовановић М., (2007). *Демократска консолидација и политичка корупција*, У Зборник радова „Корупција – основни појмови и механизми за борбу“, Правни факултет универзитета у Београду, стр. 29-45.
19. Кораћ С., (2005). *Околности у Србији и манифестације корупције*, „Корупција“, Институт за криминалошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 429-479.
20. Мајсторовић Н., (2012). *Корупција – узроци, експанзија и интервенција*, Академска књига, Нови Сад, стр. 12.
21. Маринковић Д., Лајић О., (2012). *Криминалистичка методика*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 35.
22. Ненадић Н., (2015). *Појам и узроци корупције*, „Корупција – основни појмови и механизми за борбу“, Правни факултет универзитета у Београду (ур. Горан П. Илић), Београд, стр. 11-27.
23. Никач Ж., (2009). *Место и улога МУП РС у борби против корупције - међународни и унутрашњи аспекти*, „Корупција и људске слободе“ (ур. Срето Ного), Тара, 2009. Стр. 408-423.

24. Павловић, М., (2005). *Корупција у земљама у окружењу и Европска унија*, У Зборник радова, „Казнено законодавство – прогресивна или регресивна решења“, Београд.
25. Петровић, Б. Мешко, Г., (2004). *Криминологија*, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево.
26. Секуловић, М. (2000). *Транзиција и корупција*, Библиотека „Грађанско друштво“, Ниш.
27. Симоновић, Б., (2012). *Криминалистика*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац.
28. Стојановић, З., (2012). *Коментар Кривичног Законика*, Службени гласник РС, Београд. Стојановић З., (2011). *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, стр. 38-40.
29. Стојиљковић З., (2013). *Држава и корупција*, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, стр.7-20.
30. Теофиловић Н., (2006). *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд, стр. 6.
31. Тодоровић З., (2014). *Корупција у Србији – историјско – културолошки аспекти*, Безбедност, 1/2014, стр. 88-103.
32. Уљанов С., Сенић Д., (2014). *Стандарди Интерпола за борбу против корупције у условима економске транзиције* У Зборник радова „Транзиција и економски криминал“, Криминалистичко-полицијска академија (ур. Срђан Милашиновић), Београд, стр. 71-84.
33. Фатић А., (2005). *Корупција и криминална девијација*, У Зборник радова “Корупција“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр, 3-45.

34. Шкулић М., (2010). *Опита криминалистичка правила сузбијања привредног криминалитета*, Ревија за криминологију и кривично право 3/2010. Београд, стр. 63-85.
35. Шкулић М., Игњатовић Ђ., (2012). *Организовани криминалитет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
36. Шкулић М., (2009). *Зачеци европског кривичног процесног права и основни нормативни механизми сузбијања корупције на нивоу Европе*, „Корупција и људске слободе“ (ур. Срето Ного), Тара, 2009. стр. 266-279.

Нормативни акти

37. Закон о Агенцији за борбу против корупције, *Сл. гласник РС*, бр.97/2008, 53/2010, 66/2011 – одлука Уставног суда, 67/2013 – одлука Уставног суда, 112/2013 – аутентично тумачење и 8/2015 – одлука Уставног суда.
38. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Сл. гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004 - др. закон, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011 - др. закон, 101/2011 - др. закон и 32/2013).
39. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела („Службени гласник РС“, број 97/08).
40. Закон о потврђивању кривичноправне конвенције о корупцији, *Сл. лист СРЈ* – Међународни уговори, бр.2/2002 и *Сл. лист СЦГ* – Међународни уговори, бр.18-2005.
41. Кривични законик РС, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

42. Национална стратегија за борбу против корупције у Републици Србији за период од 2013. до 2018. године; *Сл. Гласник РС*, бр.57/2013.
43. Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр.72/11, 101/11, 121/12, 32/13 и 45/13.

ABUSE OF OFFICIAL POSITION - FREQUENCY AND CONTROL MECHANISMS

Ма. Горан Славковић

Summary

Corruption as a form of organized crime is an extremely dangerous social phenomenon. It manifests itself through the commission of several incriminated crimes and represents a universal social phenomenon, which destroys the economic foundations of society and basic forms of state power, undermines citizens' trust in society and the state and destroys moral and other values accepted by modern civilization. justice, equality, equality, etc.). Criminal acts of corruption are very difficult to detect, given the great caution of persons who appear as its perpetrators. The paper presents the criminal offense of Abuse of Official Position, as one of the most common corruption offenses, research results and analysis of the number of filed criminal charges for corruption offenses in Serbia, in the period from 2015 to 2017.

Key words: *corruption, abuse of office, illegal property gain, organized crime.*

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST LIČNOSTI

Sudska praksa

Akademik prof. dr. sc. Miodrag N. Simović*
prof. dr.sc. Vladimir M. Simović**

Pritvor

Nema kršenja prava na slobodu i sigurnost ličnosti iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. stav 1. tačka c) i st. 3. i 4. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi dali jasne i argumentovane razloge kako za postojanje osnovane sumnje tako i za postojanje posebnih pritvorskih razloga iz člana 146. stav 1. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH zbog kojih je apelantu produžen pritvor i kada iz osporenih rješenja ne proizlazi da su redovni sudovi proizvoljno primijenili navedenu odredbu, te kada je apelant imao i koristio pravo na žalbu povodom koje je drugostepeni sud preispitao rješenje o produženju pritvora. Iz obrazloženja: Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud zaključio da je u odnosu na apelanta ispunjen posebni pritvorski razlog iz člana 146. stav 1. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 35/03, 37/03 - ispravka, 56/03 - ispravka, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20). Ustavni sud u konkretnom slučaju primjećuje da je Kantonalni sud, prije svega utvrdio da se apelant osnovano sumnjiči da je počinio krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna čime je ispunjen prvi, formalnopravni uslov koji se odnosi na visinu zapriječene kazne.

*Potpredsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Reisa Dž. Čauševića 6
71000 Sarajevo. miodrag.simovic@ustavisud.ba

**Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine. Kraljice Jelene 88, Sarajevo
71000.vlado_s@blic.net

Zatim je ispitan drugi uslov (koji s prvim mora biti kumulativno ispunjen) koji se odnosi na postojanje okolnosti koje imaju karakter naročitih i koje opravdavaju bojazan od ponavljanja krivičnog djela (iteracijska opasnost). Konkretizirajući naročite okolnosti, Kantonalni sud je imao u vidu da su inkriminisane radnje poduzimane u dužem vremenskom periodu, kontinuirano; brojnost radnji u kojima se stiču obilježja krivičnih djela sa zaprijećenim kaznama zatvora od najmanje tri godine, da je grupa u kojoj je i apelant jedan od osumnjičenih djelovala u cilju pribavljanja protivpravne imovinske koristi u višemilionskom iznosu; da su svi osumnjičeni među kojima je i apelant iskazali visok stepen odlučnosti, upornosti i istrajnosti u preduzimanju nezakonitih radnji i sticanja protivpravne imovinske koristi, kao i onih radnji kojima su prikrivali stvarni tok novca; da je apelant koristio poziciju unutar pravnih lica preko kojih je, kako se osnovano sumnja, vršio pranje novca (nazivi pravnih lica navedeni u obrazloženju rješenja), te da su u cilju vršenja krivičnih djela preduzimali radnje spajanja, razdvajanja, stečaja pravnih lica u cilju prikrivanja krivičnih djela.

Ustavni sud stoga smatra da su u obrazloženjima rješenja dati razlozi o postojanju naročitih okolnosti koje ukazuju na opasnost da bi apelant na slobodi mogao ponoviti krivično djelo i time postojanje pritvorskog razloga iz člana 146. stav 1 tačka c) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine. Ovakav zaključak redovnog suda, suprotno apelantovim tvrdnjama, ne ostavlja utisak proizvoljnosti, imajući u vidu data obrazloženja, kao i fazu u kojoj se postupak nalazi. Ustavni sud ukazuje da u konkretnoj fazi postupka (istraga) nije zadatak Ustavnog suda da preispituje tačnost ovih navoda, već je to zadatak suda koji odlučuje o mjeri pritvora koji je u boljoj poziciji da sagleda ukupnu situaciju i procijeni sve okolnosti. Stoga, Ustavni sud smatra da sve navedene okolnosti, posmatrane u svojoj cjelokupnosti, ukazuju da su postojali relevantni i dovoljni razlozi za

zaključak da su se stekli uvjeti iz člana 146. stav 1.tačka c) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra, da su redovni sudovi, suprotno navodima iz apelacije, pri ocjeni opravdanosti mjere produženja pritvora imali u vidu, s jedne strane, značaj osnovnog prava na slobodu i sigurnost I, s druge strane, naročite okolnosti koje su ispitane u svjetlu razloga „za“ i „protiv“ (vidi, odluka Evropskog suda za ljudska prava *Aleksanyan protiv Rusije*, presuda od 5. juna 2009. godine, stav 179.) i ocijenjene u vezi s konkretnim okolnostima (u zakonskoj definiciji nisu taksativno navedene) koje u cijelosti opravdavaju bojazan da bi apelant, u slučaju puštanja na slobodu, mogao počiniti krivično djelo kojim prijeti za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna. U tom smislu, Ustavni sud smatra da su redovni sudovi pri ocjeni naročitih okolnosti naveli jasne i argumentovane razloge koji predstavljaju ozbiljne razloge od javnog interesa koji, nezavisno od pretpostavke nevinosti, pretežu nad pravom na slobodu.

Ustavni sud podsjeća na to da je u odlukama br. AP-4872/18 od 11. oktobra 2018. godine i AP-1333/17 od 22. maja 2017. godine (dostupne na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba), na koje je apelacijom ukazano, razmatrao slična činjenična i pravna pitanje u kontekstu postojanja naročitih okolnosti i s tim u vezi bojazni da bi u slučaju puštanja na slobodu krivično djelo moglo biti ponovljeno. Ustavni sud podsjeća na to da je u citiranim predmetima, između ostalog, utvrdio kršenje prava na slobodu i sigurnost apelanata u kontekstu primjene ovog posebnog pritvorskog razloga iz razloga što u obrazloženjima osporenih rješenja nisu ponuđeni razlozi i obrazloženja koja bi ukazala na postojanje takvih naročitih okolnosti, odnosno što su redovni sudovi propustili sačiniti adekvatnu individualnu procjenu. S tim u vezi, Ustavni sud podsjeća da se svaki

predmet uvijek cijeni *in concreto* i da je odlučenje zapravo determinisano okolnostima svakog predmeta pojedinačno, da su, kao što je već naglašeno, redovni sudovi prilikom produženja pritvora apelantu, osim težine i načina izvršenja krivičnog djela, uzeli u obzir i brojne druge okolnosti koje su pratile inkriminisane radnje za koje postoji osnovana sumnja da su počinjene, da su redovni sudovi upravo na brojnim okolnostima koje su prethodno elaborirane (tač. 51. i 52. ove odluke) u obrazloženjima osporenih rješenja konkretno ukazali na kojim dokazima je zasnovana opasnost od ponavljanja krivičnog djela. Iz navedenog proizilazi da su redovni sudovi, nasuprot navodima iz apelacije, osim težine kazne i načina izvršenja krivičnog djela, koji *per se* ne mogu biti dovoljni razlozi za određivanje, odnosno produženje mjere pritvora, uzeli u obzir i druge brojne okolnosti konkretnog slučaja koje razlikuje ovaj predmet od prakse Ustavnog suda u predmetima u kojima je utvrđivao povredu člana 5. Evropske konvencije na koju se apelant pozvao u apelaciji.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-695/21 od 21. aprila 2021. godine)

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Ocjena dokaza u krivičnom postupku

Ne postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je Apelaciono i prvostepeno vijeće Suda BiH za svoje odluke dao detaljno, jasno i argumentovano obrazloženje u pogledu činjeničnog stanja i primjene materijalnog prava proisteklog iz izvedenih dokaza, uz ocjenu njihove prihvatljivosti i zakonitosti, kao i o tome zašto su izveli zaključak da je apelant počinio krivično djelo za koje je osuđen.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud prvenstveno zapaža da je u obrazloženjima osporenih presuda jasno opisano na kojim dokazima je utemeljena apelantova krivičnopravna odgovornost, te da su u obrazloženju dati jasni odgovori, utemeljeni na relevantnim zakonskim odredbama povodom vremena izvršenja krivičnog djela i neprihvatljivosti apelantovog alibija da u inkriminisano vrijeme nije bio na mjestu izvršenja krivičnog djela, koje je apelant problematizirao kako tokom postupka koji se protiv njega vodio pred redovnim sudovima, tako i u predmetnoj apelaciji. U tom kontekstu, Ustavni sud zapaža da osporena presuda sadrži jasno obrazloženje prema kojem za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva bitan element predstavlja upravo vrijeme, a kako je u pitanju ratno stanje koje je trajalo nekoliko godina, bitan element vremena izvršenja krivičnog djela je zadovoljen navođenjem ratnog perioda i vremenskog okvira u njemu, juli – septembar 1993. godine, pa je navedeni prigovor ocijenjen neosnovanim. S tim u vezi je napomenuto da okolnost da se tačno odredi dan i mjesec nije bila odlučujuća za utvrđenje apelantove krivice jer se od krivičnog djela nije branio parcijalno.

Nadalje je, kako proizilazi iz obrazloženja osporenih presuda, razmotren apelantov prigovor o nezakonitosti određenih dokaza, konkretno, medicinske dokumentacije za oštećene i zapisnika o apelantovom saslušanju datom u svojstvu osumnjičenog. S tim u vezi je pojašnjeno da je medicinska dokumentacija pribavljena od nadležne institucije i da stoga, bez obzira što nije u originalu, ima snagu javne isprave ali da je i pored toga, pri ocjeni dokaza, dovedena u kontekst i vezu sa svim ostalim izvedenim dokazima, prije svega iskazima svjedoka koji su svjedočili o načinu i vrsti povreda kod oštećenih, pa je apelantov prigovor o nezakonitosti ovog dokaza ocijenjen kao neosnovan. Isti stav je zauzet i povodom zapisnika o apelantovom

saslušanju u svojstvu osumnjičenog uz zaključak da se ne radi o nezakonitom dokazu u smislu odredbe člana 10. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 49/17 - Odluka US BiH, 42/18 - Rješenje US BiH i 65/18), jer svaka povreda procesnog zakona ne dovodi automatski do nezakonitosti dokaza. S tim u vezi je ukazano na potrebu razumijevanja navedene zakonske odredbe i nemogućnosti postojanja istog branioca za dva lica u istom postupku (postavljanje po službenoj dužnosti) ali da se prigovor prema kojem je jedan te isti branilac bio prisutan pri apelantovom saslušanju u istrazi a kasnije zastupao jednog od optuženih u istom postupku - ne može se dovoditi u vezu sa suštinom o zakonitosti dokaza, već samo s aspekta odbrane, koja u konkretnom slučaju nije dovedena u pitanje.

Razmatrajući apelantove navode kojima ukazuje na činjenično stanje i primjenu materijalnog prava tvrdnjama da je obrazloženje osporenih odluka zbog pogrešne ocjene dokaza u tom pogledu nepotpuno i pogrešno, Ustavni sud zapaža da je prvostepeni sud u svojoj presudi opisao proces pojedinačne ocjene dokaza, njihovog dovođenja u međusobnu vezu i izvođenju zaključka da je apelant radnjama opisanim u izreci presude počinio krivično djelo za koje je proglašen krivim. U tom kontekstu je, prije svega, detaljno obrazloženo postojanje elemenata krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva, a zatim su u pogledu svih tačaka izreke presude (osuđujući dio) navedene konkretne krivičnopravne radnje koje je apelant počinio sam (u jednom dijelu-tačka 3. izreke) i zajedno sa H.P. (tačka 6. izreke), te su navedeni dokazi na osnovu kojih je proisteklo takvo utvrđenje. U tom kontekstu je obrazloženo da je apelant postupao suprotno pravilima međunarodnog humanitarnog prava, da su oštećeni civili hrvatske

nacionalnosti i da je prema njima kao oštećenim postupao nečovječno, ugrožavajući njihov ljudski integritet. Apelaciono vijeće je u žalbenom postupku podsjetilo na pravilnost utvrđenja odlučnih činjenica, ukazujući da izvedenim dokazima nije dovedeno u sumnju apelantovo prisustvo na mjestu izvršenja krivičnog djela, da su iskazi svih saslušanih svjedoka (optužbe i odbrane) koji su analizirani i cijenjeni u prvostepenoj presudi uvjerljivi i vjerodostojni, te da je prvostepeni sud pravilno, primjenom načela slobodne ocjene dokaza istakao one dokaze koji su u okolnostima konkretnog slučaja bili ključni za utvrđenje odlučnih činjenica, pri čemu iskazima svjedoka odbrane nisu dovedeni u pitanje iskazi oštećenih i materijalna dokumentacija kojom su potkrijepljeni.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3492/19 od 7. aprila 2021. godine)

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Radni odnosi

Postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada Kantonalni sud nije razmotrio stav prvostepenog suda u vezi s činjenicom da je u postupku nesporno utvrđeno da kod apelanta postoji promijenjena radna sposobnost, odnosno kada navedenu činjenicu nije razmotrio u smislu člana 74. Zakona o radu, odnosno člana 26. stav (1) alineja 2) Zakona o vijeću zaposlenika.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ponavlja da iz prvostepene presude slijedi da kod apelanta postoji promijenjena radna sposobnost, odnosno da je apelantu u postupku ostvarivanja prava iz invalidskog osiguranja kao invalidu II kategorije

invalidnosti priznato pravo na raspoređivanje, odnosno pravo na zaposlenje na drugom odgovarajućem poslu. U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća na svoje odluke br. AP-2070/18 i AP-1099/20 (vidi Ustavni sud, Odluke o dopustivosti br. AP 2070/18 od 6. juna 2018. godine i AP 1099/20 od 6. maja 2020. godine, dostupne na www.ustavnisud.ba). Naime, Ustavni sud ukazuje da je u navedenim predmetima ispitivao apelacije poslodavaca („Energopetrol“ d.d. Sarajevo i „Bosancar“ d.o.o. Bosanska Krupa) podnesene protiv odluka redovnih sudova kojima su kao nezakonite poništene odluke navedenih poslodavaca o otkazu ugovora o radu zaposlenicima G. B. i Š. Č., te je poslodavcima, između ostalog, naloženo da navedene zaposlenike vrate na posao, odnosno da im uspostave radnopravni status. Ustavni sud dalje ukazuje da je u navedenim predmetima utvrđeno da kod zaposlenika postoji promijenjena radna sposobnost (invalidnost II kategorije), kao i da je Vijeće zaposlenika uskratilo saglasnost poslodavcu za otkazivanje ugovora o radu (u predmetu broj AP-2070/18), odnosno da Sindikat poslodavca nije dao saglasnost poslodavcu za otkazivanje ugovora o radu (u predmetu broj AP-1099/20) u smislu člana 67. Zakona o radu („Službene novine Federacije BiH“ br. 43/99, 32/00 i 29/03), odnosno člana 74. Zakona o radu („Službene novine Federacije BiH“ broj 26/16), zbog čega su redovni sudovi zaključili da su odluke o otkazu ugovora o radu nezakonite.

Ustavni sud ukazuje da je u tački 7. Odluke broj AP-2070/18 naveo da je redovni sud u obrazloženju osporene odluke dao detaljne, jasne i precizne razloge za svoje odlučnje, te da se ne može zaključiti da je primjena Zakona o radu u bilo kojem dijelu bila proizvoljna, a da je u tački 8. Odluke broj AP-1099/20 naveo da je redovni sud, pozivajući se na relevantne odredbe Zakona o radu i Zakona o parničnom postupku, dao detaljne, jasne i precizne razloge za svoje odlučnje, u čemu ne nalazi

proizvoljnost. Slijedom toga, Ustavni sud je odbacio kao nedopuštene apelacije poslodavaca („Energopetrol“ d.d. Sarajevo i „Bosancar“ d.o.o. Bosanska Krupa) podnesene protiv odluka redovnih sudova zbog toga što su očigledno (*prima facie*) neosnovane.

Ustavni sud, dalje, nalazi da je odredbom člana 96. Zakona o radu propisano da poslodavac može otkazati radniku ugovor o radu, uz propisani otkazni rok, između ostalog, ako je takav otkaz opravdan iz ekonomskih, tehničkih ili organizacionih razloga, a da prema odredbama člana 109. Zakona o radu poslodavac koji zapošljava više od 30 radnika, a koji u periodu od naredna tri mjeseca ima namjeru da zbog ekonomskih, tehničkih ili organizacionih razloga otkáže ugovor o radu najmanje petorici radnika, dužan je da se konsultira s vijećem zaposlenika i sindikatom. Takođe, i prema odredbi člana 23. stav (1) alineja 2) Zakona o vijeću zaposlenika („Službene novine Federacije BiH“ broj 38/04) poslodavac je dužan da se obavezno konsultuje s vijećem zaposlenika o namjeravanoj odluci, a naročito kada se radi o namjeri poslodavca da zbog ekonomskih, tehničkih ili organizacionih razloga otkáže ugovor o radu za više od 10% zaposlenika, ali najmanje petorici. Proizlazi da poslodavac može otkazati radniku ugovor o radu ako je takav otkaz opravdan iz ekonomskih, tehničkih ili organizacionih razloga, s tim da je obavezan izvršiti konsultacije s vijećem zaposlenika, odnosno sindikatom.

U konkretnom slučaju nesporno je da se radilo o otkazu ugovora o radu koji je regulisan odredbama člana 96. Zakona o radu (iz ekonomskih, tehničkih ili organizacionih razloga). Ustavni sud ponavlja da iz obrazloženja osporene presude proizlazi, između ostalog, da je u postupku koji je prethodio donošenju spornih odluka tužena dokazala da je izvršila konsultacije sa Sindikatom dostavljajući Vijeću zaposlenika pismena (od 9. februara, 30. juna i 1. avgusta 2016. godine), dok apelant nije dokazao suprotno.

Međutim, Kantonalni sud se nije bavio činjenicom da kod apelanta postoji promijenjena radna sposobnost, odnosno pitanjem da li je tužena prije otkazivanja ugovora o radu provela postupak u smislu odredbe člana 74. Zakona o radu, odnosno odredbe člana 26. stav (1) alineja 2) i st. (2) i (3) Zakona o vijeću zaposlenika. Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra da je Kantonalni sud, u skladu sa standardima prava na pravično suđenje, bio dužan razmotriti stav prvostepenog suda u vezi s činjenicom da je u postupku nesporno utvrđeno da kod apelanta postoji promijenjena radna sposobnost, tj. da je navedenu činjenicu bio dužan razmotriti u smislu člana 74. Zakona o radu, odnosno člana 26. stav (1) alineja 2) Zakona o vijeću zaposlenika. Prema mišljenju Ustavnog suda, takvo postupanje Kantonalnog suda ne zadovoljava standarde prava na pravično suđenje.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-4861/19 od 16. marta 2021. godine)

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Pravo na obrazloženu odluku

Ne postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. st. 1., 2. i 3.(a), (b) i (d) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u predmetnom krivičnom postupku sagledanom u cjelini zbog činjenice da su kao dokazi korišteni materijali dobiveni preduzimanjem posebnih istražnih radnji iz faze istrage na temelju naredbi Opštinskog suda, budući da su u konkretnom slučaju ispoštovana sva prava odbrane apelantica. Takođe, redovni sudovi su za svoje odluke dali detaljno, jasno i argumentovano obrazloženje u pogledu činjeničnog stanja i primjene prava proisteklog iz izvedenih dokaza, uz njihovu pojedinačnu i međusobnu ocjenu, kao i o tome zašto su izveli zaključak da su

apelantice počinile inkriminisane radnje obuhvaćene krivičnim djelom (neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga) koje im je stavljeno na teret pri čemu su odbrane apelantica imale i odgovarajuće vrijeme za pripremu odbrane i jednaku mogućnost kao i „optužba“ da predlažu dokaze. Dakle, nije ostalo niti jedno nerazjašnjeno pitanje na štetu apelantica, uz navođenje jasnih i argumentovanih razloga, pri čemu nema elemenata koji bi ukazivali na proizvoljnu primjenu prava, odnosno povredu prava na obrazloženu odluku.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da ne postoji ništa što bi potkrijepilo tvrdnje apelantica da njihova prava odbrane nisu propisno poštovana u pogledu izvedenih dokaza ili da je njihova ocjena od redovnih sudova bila proizvoljna, posljedično čemu upotreba spornih snimki i materijala kao dokaza (dobijenih posebnim istražnim radnjama) u ovoj krivičnopravnoj stvari nije kao takva lišila apelantice pravičnog suđenja u smislu člana 6. stav 1. Evropske konvencije (vidi Evropski sud za ljudska prava, *Dragojević protiv Hrvatske*, broj aplikacije 68955/11, presuda od 15. januara 2015. godine, stav 134). Stoga, Ustavni sud smatra neutemeljenim navode apelacije da se u konkretnom slučaju radilo o dokazima u smislu člana 11. stav (2) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br. 35/03, 37/03 – ispravak, 56/03 – ispravak, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14) na kojima se ne može temeljiti sudska odluka (stavak (3) navedenog člana zakona), što bi rezultiralo bitnom povredom odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav (1) tačka i) ovog zakona.

Dalje, Ustavni sud ističe da iz obrazloženja osporene prvostepene presude proizlazi činjenica od odlučnog značaja (u smislu osiguranja načela jednakosti) da je apelanticama, odnosno njihovim braniocima bilo

omogućeno da ravnopravno sudjeluju u predlaganju i izvođenju dokaza, a da nije u nadležnosti Ustavnog suda da cijeni sadržaj izvedenih dokaza, niti da se bavi utvrđivanjem njihove istinitosti, kao i same krivičnopravne odgovornosti apelantica, tj. krivice. Dakle, Ustavni sud smatra da je Kantonalni sud (kao raspravni sud) u konkretnom predmetu ispoštovao obavezu koja se ogleda u omogućavanju odbrani apelantica da ravnopravno sudjeluju u predlaganju i izvođenju dokaza, odnosno pružanju mogućnosti da oni osporavaju sve dokaze, uključujući i dokaze pribavljene posebnim istražnim radnjama. S druge strane, suprotno tvrdnjama apelantica, Ustavni sud zapaža da su i u obrazloženju osporene drugostepene odluke Vrhovnog suda sadržani svi prigovori od odlučnog značaja za ishod predmetnog postupka, a koje su odbrane apelantica isticale kako tokom postupka pred redovnim sudovima, tako i u navodima predmetne apelacije, a koji se tiču primarno zakonitosti pojedinih dokaza i vođenja dokaznog postupka, te ocjene kvalitete pojedinih dokaza.

Takođe, Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju redovni sudovi nisu imali ni najmanju sumnju u pogledu nekog od dokaza i da ga nisu tumačili na način koji je bio povoljniji po apelantice, posljedično čemu u konkretnom slučaju nije došlo ni do kršenja pretpostavke nevinosti, odnosno načela *in dubio pro reo* u smislu člana 6. Stav 2. Evropske konvencije. Pritom, Ustavni sud smatra da apelantice nisu bile u konvencijskom smislu ograničene i dovedene u neravnopravan položaj u odnosu na optužbu i da im je povrijeđeno pravo na jednakost strana u postupku u smislu člana 6. stav 3.(d) Evropske konvencije.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-2347/19 od 3. marta 2021. godine)

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Isplata plate i uplata doprinosa

Postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u situaciji kada je Okružni sud u izreci osporene odluke eksplicitno naveo krajnji datum do kojeg je izvršenik obavezan da apelantu isplati platu, koji je različit od datuma koji je apelant naveo u svom prijedlogu i Osnovni sud u svom rješenju, a pri tome za navedeno nije dao nikakvo obrazloženje.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da iz činjeničnog dijela odluke proizlazi da je apelant 16. juna 2015. godine podnio Osnovnom sudu naknadni prijedlog za izvršenje, kojim je, između ostalog, tražio isplatu plata do 30. aprila 2015. godine. Nakon što je Osnovni sud uputio apelantu dopis kojim ga je pozvao da predloži način sprovođenja izvršenja s obzirom na to da je prvobitni prijedlog za izvršenje bio samo apelantov povratak na posao, apelant je 22. februara 2017. godine dostavio Osnovnom sudu podnesak kojim je predložio način sprovođenja izvršenja po naknadnom prijedlogu za izvršenje po članu 217. Zakona o izvršnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“ бр. 59/03, 85/03, 64/05, 118/07, 29/10, 57/12, 67/13, 98/14, 5/17, 60/17, 115/17, 58/18 и 66/18) iz kojeg proizlazi da je apelant zatražio isplatu plata i uplatu doprinosa do dana vraćanja na posao (19. april 2017. godine). Nakon toga, Osnovni sud je donio rješenje o izvršenju od 29. marta 2017. godine, kojim je odredio predloženo izvršenje po dopunskom prijedlogu, bez navođenja bilo kakvih detalja oko isplate plata. Međutim, postupajući po izvršenikovom prigovoru (u ponovnom postupku), Osnovni sud je, u rješenju kojim je odbio prigovor, jasno ukazao da je osnovan apelantov zahtjev, u skladu sa članom

217. Zakona o izvršnom postupku, da mu izvršenik izvrši isplatu naknade plate za period od 30. aprila 2007. do 19. aprila 2017. godine, sa danom kada ga je vratio na posao, te da se obračun naknade ima izvršiti na osnovu plate koju bi apelant primao da nije došlo do nezakonitog prestanka radnog odnosa. S druge strane, Okružni sud je, u izreci osporenog rješenja, naveo da odbija izvršenikov prigovor u ostalom dijelu i održao na snazi rješenje o izvršenju od 29. marta 2017. godine u preostalom dijelu, pri tome navodeći u zagradi „kojim je određena isplata naknade plate za period od 15. maja 2008. pa do 30. aprila 2015. godine“.

Iz navedenog Ustavni sud primjećuje da se odluke Osnovnog suda i Okružnog suda razlikuju u pogledu krajnjeg datuma do kojeg je izvršenik obavezan da apelantu isplati naknadu plate, pri čemu ta razlika iznosi oko dvije godine. Pri tome, Okružni sud u obrazloženju osporenog rješenja nije naveo razloge za takvo preciziranje u pogledu krajnjeg datuma do kojeg je izvršenik dužan da apelantu isplati plate, pa nije jasno da li se radi o čistoj omašci u pisanju ili drugačijoj odluci Okružnog suda u odnosu na odluku Osnovnog suda.

Shodno svemu iznesenom, Ustavni sud podsjeća na ranije izneseni stav da propust suda da odluči u okviru tužbenog zahtjeva (u konkretnom slučaju prijedloga za izvršenje) predstavlja kršenje apelantovog ustavnog prava na pravično suđenje iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije. Imajući u vidu da je Okružni sud u izreci osporene odluke eksplicitno naveo krajnji datum do kojeg je izvršenik obavezan da apelantu isplati platu, koji je različit od datuma koji je apelant naveo u svom prijedlogu i Osnovni sud u svom rješenju, a pri tome za navedeno nije dao nikakvo obrazloženje, Ustavni sud nalazi da je Okružni sud proizvoljno primijenio pozitivnopravne propise, čime je povrijedio

apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3e.) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

Konačno, imajući u vidu navedeno, te specifične okolnosti ovog predmeta (iz kojih proizlazi da je prvostepena presuda na osnovu koje je određeno izvršenje postala pravosnažna još 2008. godine, da je apelant vraćen na posao tek 2017. godine, da se radi o potraživanjima iz radnog odnosa koja nesumnjivo imaju veliki uticaj na apelantov život, kao i da neizvjesnost u pogledu ishoda postupaka traje dugi niz godina), Ustavni sud smatra da bi na apelanta bio stavljen preveliki teret da ponovo podnese prijedlog za izvršenje ili da traži ispravku osporene odluke Okružnog suda (ukoliko je riječ o grešci u pisanju). Ovo tim prije što iz stanja izvršnog spisa proizlazi pasivnost izvršnog suda povodom apelantovog dopunskog prijedloga (od 23. i 24. septembra 2019. godine) u kojem je ukazao na propuste u vezi sa isplatom naknada na ime plata za period od 1. maja 2015. godine do 19. aprila 2017. godine.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-2704/19 od 17. februara 2021. godine)

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Rok zastarjelosti

Postoji kršenje prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi proizvoljno primijenili materijalno pravo tako što su, suprotno odredbi člana 379. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima koji propisuje eksplicitni desetogodišnji zastarni rok, između ostalog, za potraživanja utvrđena sudskom odlukom, taj rok produžili na način da su utvrdili da je uslijed smrti i dužnika i povjeritelja nastupio prekid i zastoje zastarjelosti iako

odredbama od čl. 381. do 392. ovog zakona smrt dužnika ili povjerioca nije predviđena kao uslov za nastupanje prekida ili zastoja toka zastarnog roka.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da je odredbama člana 379. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, „Službeni list R BiH“ br. 2/92, 13/93 i 13/94 i „Službene novine Federacije BiH“ br. 29/03 i 42/11) propisano da sva potraživanja koja su, između ostalog, utvrđena pravosnažnom sudskom odlukom zastarijevaju za deset godina, pa i ona za koja zakon predviđa kraći zastarni rok. Osim toga, odredbama čl. od 381. do 392. Zakona o obligacionim odnosima eksplicitno je propisano kada i kako nastaje prekid i zastoj zastarnog roka. U vezi s tim Ustavni sud ukazuje da, suprotno stavovima redovnih sudova, odredbom člana 379. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima nije ostavljena mogućnost za produženje prekluzivnog zastarnog roka od deset godina u kojem zastarijevaju sva potraživanja koja su, između ostalog, utvrđena pravosnažnom sudskom odlukom, niti je ijednom navedenom odredbom od čl. 381. do 392. ovog zakona propisan prekid ili zastoj zastarnog roka u slučaju smrti povjritelja ili dužnika. U vezi s tim Ustavni sud smatra da u situaciji kada je zakonom eksplicitno određen prekluzivni rok zastare i propisani uslovi za nastupanje prekida i zastoja zastarnosti, redovni sudovi nisu ovlašteni da produžuju tako određen zastarni rok, niti da utvrđuju druge razloge za nastupanje prekida i zastoja zastarnosti, pa čak ni s ciljem uspostavljanja sudske prakse u takvim slučajevima za ubuduće. Ukoliko bi se ovakvo postupanje redovnih sudova prihvatilo kao ispravno, ne samo da bi u pitanje došla pravna sigurnost već bi redovni sudovi na sebe preuzeli i ulogu zakonodavca produžujući zakonom utvrđen rok zastare i propisujući nove razloge za nastupanje prekida i zastoja zastarnog roka.

U vezi s tim Ustavni sud ukazuje i da je nesporno da je pravosnažnost predmetne presude nastupila 17. marta 2006. godine, prije smrti i apelanticinog prednika (2007. godine) kao dužnika i prije smrti prednika tražiteljice izvršenja (2013. godine) kao povjerioca. Dakle, shodno odredbi člana 379. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima u konkretnom slučaju zastara je nastupila 17. marta 2016. godine. Nesporno je da je prednik tražiteljice izvršenja u takvim okolnostima imao dovoljno vremena da za svog života pokrene izvršni postupak, čime bi i prekinuo tok zastarnog roka shodno citiranim odredbama člana 388. Zakona o obligacionim odnosima. Međutim, prednik tražiteljice izvršenja to nije učinio, niti je preduzeo bilo koju drugu radnju shodno navedenim odredbama Zakona o obligacionim odnosima koja bi dovela do nastupanja prekida ili zastoja toka zastarnog roka. Izvršni postupak je pokrenut prijedlogom tražiteljice izvršenja (i drugih nasljednika njenog prednika) tek 12. septembra 2018. godine kada je već nastupila zastara, a da pri tome, suprotno stavovima redovnih sudova, kako je već rečeno, nije ispunjen niti jedan od zakonskih uvjeta za nastupanje prekida ili zastoja toka zastarnog roka.

Ustavni sud ukazuje da se na ovakvu situaciju ne bi mogle primijeniti ni odredbe člana 383. Zakona o obligacionim odnosima, na koje se posredno pozvala tražiteljica izvršenja u svom odgovoru na apelaciju (a koju su, kako to takođe posredno proizlazi iz obrazloženja osporenih odluka, očito imali u vidu i redovni sudovi iako se, kako je već rečeno, ni na jednu odredbu nisu eksplicitno pozvali), kojim je propisano da zastarijevanje ne teče za sve vrijeme za koje povjeriocu nije bilo moguće, zbog nesavladivih prepreka, da sudskim putem zahtijeva ispunjenje obaveze. U konkretnom slučaju smrt dužnika (a ni povjerioca) ne predstavlja nesavladivu prepreku za zahtijevanje ispunjenja obaveze, niti je takvo nešto propisano navedenim zakonskim odredbama jer je, kako je već rečeno, prednik tražiteljice izvršenja imao

izvršnu ispravu po osnovu koje je mogao pokrenuti izvršni postupak protiv lica koje je tom ispravom označeno kao dužnik – apelantacin prednik. Zbog svega navedenog, Ustavni sud smatra da su apelantacini navodi osnovani.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-4047/20 od 21. januara 2021. godine)

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Suđenje u razumnom roku

Postoji kršenje apelantovog prava na „suđenje u razumnom roku“ kao jednog od elemenata prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zbog toga što je dužini trajanja predmetnog postupka od šest godina i šest mjeseci u odlučujućoj mjeri doprinijelo postupanje Kantonalnog suda.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud, prije svega, ističe da se, prema konzistentnoj praksi Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda, razumnost dužine trajanja postupka mora ocjenjivati u svjetlu okolnosti pojedinog predmeta, vodeći računa o kriterijima uspostavljenim sudskom praksom Evropskog suda, a naročito o složenosti predmeta, ponašanju strana u postupku i nadležnog suda ili drugih javnih vlasti, te o značaju koji konkretna pravna stvar ima za apelanta (vidi Evropski sud, *Mikulić protiv Hrvatske*, aplikacija broj 53176/99 od 7. februara 2002. godine, Izvještaj broj 2002-I, stav 38). Osim navedenog, Ustavni sud, podržavajući praksu Evropskog suda, podsjeća na to da član 6. stav 1. Evropske konvencije nameće državama ugovornicama dužnost da organiziraju svoj pravosudni sistem tako da sudovi mogu zadovoljiti uslove ovog člana, uključujući i obavezu da postupaju u

predmetima „u razumnom roku“ (vidi Evropski sud, *Marinović protiv Hrvatske*, presuda od 6. oktobra 2005. godine).

Ustavni sud će u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku razmatrati period od 13. novembra 2012. godine kao dana podnošenja tužbe pa do 15. maja 2019. godine kada je Kantonalni sud donio presudu kojom je okončan predmetni parnični postupak. Dakle, relevantni period koji će Ustavni sud uzeti u razmatranje je period od oko šest godina i šest mjeseci.

U konkretnom slučaju radi se o parničnom postupku u kojem je apelant podnio tužbu radi naknade nematerijalne štete protiv tuženih. S obzirom na činjenična i pravna pitanja koja je u postupku trebalo riješiti, Ustavni sud smatra da se u konkretnom slučaju nije radilo o naročito složenom predmetu. U pogledu apelantovog doprinosa dužini trajanja postupka, Ustavni sud zapaža da je apelant nekoliko puta uređivao/dopunjavao tužbu, što je u određenoj mjeri doprinijelo dužini trajanja prvostepenog postupka. Ocjenjujući značaj postupka za apelanta, Ustavni sud smatra da se radi o postupku značajnom za apelanta jer je apelant imao interes da se što prije okonča postupak u kojem je tražio naknadu nematerijalne štete iz osnova povrede ugleda zbog navoda koji su tuženi napisali u predmetnim člancima.

Ocjenjujući ponašanje redovnih sudova, Ustavni sud zapaža da je postupak pred prvostepenim sudom trajao oko jedne godine i tri mjeseci, a postupak povodom apelantove žalbe pred drugostepenim sudom je trajao oko pet godina (računajući od dana kada je predmet primljen na postupanje po žalbi kod Kantonalnog suda). Stoga, sagledavajući postupak u cjelini, odnosno imajući u vidu da je postupak ukupno trajao oko šest godina i šest mjeseci, te da je dužini trajanja predmetnog postupka u odlučujućoj mjeri doprinijelo neažurno postupanje Kantonalnog suda, nezavisno od okolnosti da je predmet bio obuhvaćen Planom rješavanja starih predmeta, Ustavni

sud, imajući u vidu da se radi o postupku koji se po zakonu smatra hitnim (član 14. stav 1. Zakona o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine - „Službene novine FBiH” br. 59/02, 19/03 i 73/05), nalazi da je povrijeđeno apelantovo pravo na pravično suđenje u segmentu donošenja odluke u razumnom roku.

U odluci kojom usvaja apelaciju Ustavni sud može, u smislu člana 74. Pravila Ustavnog suda, odrediti naknadu za nematerijalnu štetu. Međutim, Ustavni sud podsjeća na to da, za razliku od postupka pred redovnim sudovima, naknadu nematerijalne štete određuje u posebnim slučajevima kršenja zagarantovanih ljudskih prava i osnovnih sloboda.

S obzirom na odluku u ovom predmetu, a imajući u vidu presude Evropskog suda protiv Bosne i Hercegovine (npr. vidi Evropski sud, *Dorić protiv BiH*, aplikacija broj 68811/13 od 7. novembra 2017. Godine; *Škrbić i Vujičić protiv BiH*, aplikacije br. 37444/17 i 75271/17 od 6. juna 2019. godine i *Hadžajlić i ostali protiv BiH*, aplikacija broj 10770/18 od 16. juna 2020. godine), dosadašnju praksu Ustavnog suda (vidi odluke o dopustivosti i meritumu broj AP-1793/18 od 19. februara 2020. godine i broj AP-1888/18 od 11. marta 2020. godine, dostupne na www.ustavnisud.ba), ekonomske uslove u Bosni i Hercegovini (podaci dostupni na www.bhas.ba) i okolnosti konkretnog slučaja, prema članu 74. Pravila, odnosno članu 41. Evropske konvencije, Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju na ime naknade nematerijalne štete zbog nedonošenja odluke u razumnom roku u parničnom postupku apelantu treba isplatiti iznos od 500,00 KM.

Ovu naknadu je dužna platiti Vlada Kantona Sarajevo, s obzirom na sjedište Kantonalnog suda pred kojim je najduže vođen predmetni postupak, u roku od tri mjeseca od dana dostavljanja ove odluke, uz obavezu da nakon isteka tog roka plati apelantu zakonsku zateznu kamatu na eventualno neisplaćeni iznos ili dio iznosa naknade određene ovom odlukom. Ova

odluka Ustavnog suda u dijelu koji se odnosi na naknadu nematerijalne štete predstavlja izvršnu ispravu.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3150/19 od 3. februara 2021. godine)

PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT, DOM I PREPISKU I PRAVO NA DJELOTVORAN PRAVNI LIJEK Rok za žalbu na prvostepeno rješenje

Postoji povreda prava na privatni i porodičan život, dom i prepisku iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je miješanje u navedeno pravo „nezakonito“, odnosno kada sud nije u zakonom propisanom roku od tri dana odlučio o žalbi izjavljenoj na prvostepeno rješenje, već nakon 15 dana od isteka roka propisanog odredbama člana 140b. stav (7) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovin. Takođe, zbog takvog postupanja Opštinskog suda došlo je i do povrede prava na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda budući da žalba apelanata u konkretnom slučaju nije bila „djelotvorna“ u smislu sprečavanja navodne povrede njihovog prava iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Ove konvencije i trajanja te povrede.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da apelanti ističu da Opštinski sud, odlučujući po žalbama, nije donio rješenje u skladu sa zakonskim odredbama (član 140b. tačka (7) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine - „Službene novine FBiH“ br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20), odnosno nadležno vijeće nije o žalbi odlučilo u roku od tri dana, kako je propisano navedenim članom, već nakon

18 dana. Dakle, prvostepeno rješenje je, kako proizlazi iz apelacije i dostavljene dokumentacije, donijeto u postupku kontrole opravdanosti daljnjeg trajanja mjere zabrane u skladu sa zakonom. Međutim, nesporno je i očigledno kašnjenje u donošenju rješenja po žalbi (izjavljenoj 7. avgusta 2020. godine) koje je doneseno 25. avgusta 2020. godine. U vezi s tim, Ustavni sud ukazuje da je odredbama člana 140b. stav 7. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine propisano da se „protiv rješenja kojim se određuju, produžavaju ili ukidaju mjere zabrane [...] može podnijeti žalba [...]. O žalbi odlučuje vijeće u roku od tri dana od dana prijema žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja“.

U konkretnom slučaju, Ustavni sud zapaža da Opštinski sud nije odlučio po žalbi apelanata u roku od tri dana. Opštinski sud je, dakle, trebao odlučiti u roku od tri dana (najkasnije 10. avgusta, a on je donio rješenje po žalbi 25. avgusta 2020. godine, dakle nakon 18 dana.

Kako je Ustavni sud ranije zaključio (vidi Odluka o meritumu broj AP-1003/17, dostupna na www.ustavnisud.ba), Opštinski sud ne može ekskulpirati činjenica da je odredbama tog člana propisano da žalba ne zadržava izvršenje rješenja jer je njegova obaveza da u roku koji je propisan tim odredbama odluči o podnesenoj žalbi. Takođe, u navedenoj odluci broj AP-1003/17 Ustavni sud je utvrdio „nezakonitost“ rješenja (koja nisu bila donijeta u predviđenom roku od dva mjeseca, što se tiče sudske kontrole opravdanosti daljnjeg trajanja mjera zabrane, kao ni u postupku po žalbi u zakonom propisanom roku, tačka 36. navedene odluke). U navedenom predmetu Ustavni sud je zaključio da nadležni sud u okolnostima konkretnog slučaja nije poštovao odredbe člana 140b. stav 7. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine kada o apellantovoj žalbi nije odlučio u roku od tri dana koji je propisan tim odredbama, nego je odlučio protekom 15 dana od isteka tog roka, pa stoga (i) zbog tog razloga miješanje

u apelantovu imovinu nije izvršeno u skladu sa zakonom u odnosu na njegov proceduralni aspekt, zbog čega postoji kršenje apelantovog prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Isti princip „zakonitost“ se primjenjuje u odnosu na član II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i član 8. Evropske konvencije, pa primjenjujući navedene standarde na konkretan predmet Ustavni sud smatra da je u konkretnom predmetu povrijeđeno pravo apelanata zbog nepostupanja redovnog suda u skladu sa zakonom propisanom procedurom.

. S obzirom na to da je utvrdio da miješanje u pravo apelanata iz člana 8. Evropske konvencije nije zakonito, Ustavni sud neće (i ne može) ispitivati da li je to miješanje bilo „neophodno“ da bi se postigao jedan od zakonitih ciljeva iz stava 2. člana 8. Evropske konvencije, odnosno da li miješanje odgovara „pritiscima društvenih potreba“ i da li postoji razumna relacija proporcionalnosti između miješanja i zakonitog cilja kojem se teži.

U pogledu navoda apelanata o povredi prava na djelotvoran pravni lijek, Ustavni sud ukazuje da je odredbama člana 13. Evropske konvencije propisano da svako kome su povrijeđena prava i slobode koji su predviđeni u ovoj konvenciji ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred domaćim vlastima, bez obzira na to da li su povredu učinila lica koja su postupala u službenom svojstvu.

Budući da je u konkretnom slučaju Ustavni sud već zaključio da je zbog proceduralnih propusta koji se tiču odlučivanja o žalbi apelanata došlo do nezakonitog miješanja u njihovo pravo na privatni život, Ustavni sud zaključuje da žalbe koje su apelanti podnijeli protiv rješenja kojim je u postupku kontrole izrečenih mjera zabrane utvrđeno da su izrečene mjere zabrane još potrebne nisu bile „djelotvorno“ pravno sredstvo, te da je, stoga, došlo i do povrede prava apelanata na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Evropske konvencije.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3357/20 od 22. decembra 2020. godine)

PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Isplata nematerijalne štete

Došlo je do kršenja apelantovog prava na slobodu izražavanja iz člana II/3h) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada redovni sudovi u okolnostima konkretnog slučaja obavezivanjem apelanta na isplatu nematerijalne štete nisu postigli pravičan balans između apelantovog prava na slobodu izražavanja i prava tužioca na zaštitu svog ugleda, odnosno kada reakcija redovnih sudova u okolnostima konkretnog slučaja nije bila proporcionalna zakonitom cilju kojem se teži, odnosno nije bila neophodna u demokratskom društvu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ukazuje da je u predmetima koji pokreću pitanje prava na slobodu izražavanja potrebno napraviti jasnu razliku između činjenica i mišljenja jer se postojanje činjenice može dokazati, a za istinu se na osnovu vrijednosne ocjene ne može dati dokaz (vidi Evropski sud za ljudska prava, *Lingens protiv Austrije*, presuda od 8. jula 1986. godine, serija A, broj 103, stav 46 i Ustavni sud, Odluka broj AP-1005/04 od 2. decembra 2005. godine). Pri tome, treba naglasiti da i mišljenje mora imati činjenični osnov koji ga može potkrijepiti jer u suprotnom može biti pretjerano (vidi Evropski sud, *Feldek protiv Slovačke*, presuda od 12. jula 2001. godine, predstavka broj 29032/95, stav 76). Ustavni sud zapaža da apelant upravo u tom segmentu uočava propust redovnih sudova.

U vezi s navodima iz spornih tekstova od 15. i 22. februara 2016. godine da „postoji vjerovatnoća da bi visoki funkcioner SNSD-a Nikola

Špirić mogao odgovarati za pranje novca [...]“, odnosno da „po naredbi Tužilaštva BiH SIPA provjerava Nikolu Špirića“, Ustavni sud zapaža da je apelant prenio izražavanje drugih medija koji su se, pri tome, pozvali na svoje izvore („Faktor“ i „Klix.ba“). U takvim okolnostima, Ustavni sud smatra da se apelantu nije moglo staviti na teret zbog čega nije provjeravao određene sporne navode drugih medija koji su se u svojim tekstovima pozvali na svoje izvore. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da je u konkretnom slučaju nesporno da apelant nije autor spornih tekstova, već da je samo prenio ono što su drugi mediji pisali na portalima „Faktor“ i „Klix.ba“ i te svoje tekstove zasnovali na svojim izvorima (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-5204/15 od 13. marta 2018. godine, objavljena u „Službenom glasniku BiH“ broj 21/18, tačka 43), zbog čega se ne mogu prihvatiti zaključci redovnih sudova da je apelant bio dužan da dokaže istinitost navoda iz spornih tekstova. U tom pogledu, Ustavni sud zapaža da bi obavezivanjem novinara da određene tvrdnje o nezakonitim radnjama dokazuju samo pravosnažnim sudskim presudama, pretjerano ograničilo njihovo pravo na slobodu izražavanja koje ima ključnu ulogu u demokratskom društvu.

U odnosu na sporni tekst od 23. februara 2016. godine koji je objavljen pod naslovom „Promijenio pet stranaka i postao bogataš“, pri čemu se apelant pozvao na „Dnevni list“ kao izvor, Ustavni sud zapaža da se redovni sudovi nisu ni bavili analizom spornog članka. Osim toga, Ustavni sud smatra da je navedena tvrdnja imala sve elemente pronošenja mišljenja koje je apelant iznio u spornom tekstu o načinu na koji se tužilac obogatio. Uz to, Ustavni sud smatra da je apelant imao odgovarajući činjenični osnov u kojem kontekstu je navedeno mišljenje bilo izrečeno. U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća da iz obrazloženja presude prvostepenog suda proizlazi da je Tužilaštvo BiH pokrenulo određene provjere tužioca, da tužilac od apelanta

nije zatražio demanti, te da je nesporno da je tužilac kéerci kupio stan u Beču, što je i sam prikazao u imovinskom kartonu. U prilog navedenom ide i nesporna činjenica da je u drugom postupku koji je tužilac pokrenuo protiv „Dnevnog lista“ zbog objave članka pod naslovom „Promijenio pet stranaka i postao bogataš“, a koji tekst je predmet i konkretnog postupka, Okružni sud donio Presudu od 28. januara 2019. godine kojom je odbijena tužiočeva tužba.

Imajući u vidu sve navedeno, posebno sadržaj spornog izražavanja u kontekstu svih relevantnih okolnosti konkretnog slučaja, Ustavni sud smatra da redovni sudovi u okolnostima konkretnog slučaja obavezivanjem apelanta na naknadu nematerijalne štete nisu postigli pravičan balans između dva konkurentska prava, odnosno tužiočevog prava na ugled i apelantovog prava na slobodu izražavanja. Stoga, prema ocjeni Ustavnog suda, sve navedeno ukazuje da osporena presuda nije proporcionalna zakonitom cilju kojem se teži i da obvezivanje apelanta na isplatu naknade nematerijalne štete u okolnostima konkretnog slučaja nije bilo nužno u demokratskom društvu, u smislu člana 10 stav 2 Evropske konvencije.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-1241/19 od 12. januara 2021. godine)

PRAVO NA DJELOTVORAN PRAVNI LIJEK U VEZI SA PRAVOM NA PRISTUP SUDU

Pravo stranke da izjavi reviziju

Prekršeno je apelantovo pravo na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u vezi s pravom na pristup sudu iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. ove konvencije kada je Vrhovni sud odbacio apelantov zahtjev za vanredno preispitivanje analognom primjenom Zakona o parničnom postupku kojim se ograničava pravo stranke da izjavi

reviziju, budući da takvo ograničenje nije propisano u Zakonu o upravnim sporovima koji sadrži odredbe o tome ko i kako može izjaviti zahtjev za vanredno preispitivanje, pa je primjena člana 55. Zakona o upravnim sporovima proizvoljna.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud uočava da je predmetni postupak okončan osporenim rješenjem Vrhovnog suda kojim je odbačen apelantov zahtjev za vanredno preispitivanje (koji je apelant lično podnio protiv odluke Kantonalnog suda) zato što ga je podnijelo neovlašteno lice. U vezi s tim, Ustavni sud uočava da je Vrhovni sud kao razloge za odbacivanje zahtjeva za vanredno preispitivanje naveo da Zakon o upravnim sporovima („Službene novine Federacije BiH” broj 9/05) ne sadrži odredbe kojima se propisuju uslovi pod kojima stranke same mogu preduzimati radnje u upravnim sporovima, te da se u ovoj pravnoj stvari, u smislu člana 55. Zakona o upravnim sporovima u, shodno primjenjuju odgovarajuće odredbe Zakona o parničnom postupku („Službene novine Federacije BiH“ br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15), odnosno da stranka može podnijeti reviziju samo posredstvom opunomoćenika koji je advokat ili izuzetno sama ukoliko posjeduje položen pravosudni ispit, te da je, *a priori*, odbacio apelantov zahtjev. Dakle, u okviru predmetnog postupka se pojavilo pitanje efektivnosti pravnog lijeka propisanog zakonom – zahtjeva za vanredno preispitivanje u upravnom sporu.

U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća da je o istom pravnom pitanju raspravljao u više svojih odluka (vidi Ustavni sud, odluke o dopustivosti i meritumu br. AP-429/19 od 28. oktobra 2020. godine; AP-284/19 od 15. jula 2020. godine; AP 6522/18 od 20. maja 2020. godine i AP-5055/18 od 15. januara 2020. godine, dostupne na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba) u kojima je identične apelacione navode razmotrio s aspekta povrede prava iz člana 13. Evropske konvencije u vezi s pravom iz

člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

U tom smislu Ustavni sud je u navedenoj odluci zaključio sljedeće: „Međutim, za razliku od ZPP, ZUS nije pretrpio bilo kakve izmjene u vezi s opštim uslovima za izjavljivanje zahtjeva za vanredno preispitivanje (član 41) i, naročito, u njemu nisu propisana bilo kakva ograničenja parnične sposobnosti stranaka za izjavljivanje ovog pravnog lijeka. Stoga, nije jasno zbog čega je Vrhovni sud smatrao da se u takvom slučaju može primijeniti analogija sa odredbama koje se tiču ograničenja parnične sposobnosti stranaka za izjavljivanje revizije za koju su opšti uslovi drugačiji, odnosno stroži. Stoga, Ustavni sud smatra da je Vrhovni sud u konkretnom slučaju proizvoljno primijenio odredbu člana 55. ZUS-a, budući da je pitanje parnične sposobnosti za izjavljivanje zahtjeva za vanredno preispitivanje eksplicitno propisano u članu 41. stav 1. ZUS-a, pa nema mjesta za shodnu primjenu ZPP. Imajući u vidu sve navedeno, Ustavni sud smatra da je odbacivanjem apelantovog zahtjeva za vanredno preispitivanje zbog toga što ne ispunjava uslove koji moraju biti ispunjeni prema ZPP za izjavljivanje revizije, i to u situaciji kada ZUS eksplicitno daje pravo 'stranci' da izjavi taj pravni lijek, Vrhovni sud, inače djelotvoran pravni lijek, učinio nedjelotvornim tako što je apelantu proizvoljno onemogućio pristup tom lijeku. Stoga je u konkretnom slučaju prekršeno apelantovo pravo na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Evropske konvencije u vezi s pravom na pristup sudu iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije.“

Dovodeći navedene stavove iz citirane Odluke broj AP-5055/18 od 15. januara 2020. godine u vezu s okolnostima konkretnog predmeta, Ustavni sud smatra da su oni u cijelosti primjenjivi i u konkretnom slučaju. Slijedom navedenog, imajući u vidu stavove izražene u Odluci broj AP-5055/18 u pogledu navedenog pitanja, te sve okolnosti konkretnog slučaja,

Ustavni sud je ustanovio da je odbacivanjem apelantovog zahtjeva za vanredno preispitivanje analognom primjenom ZPP kojim se ograničava parnična sposobnost stranke da izjavi reviziju, budući da takvo ograničenje nije propisano u ZUS-u koji sadrži odredbe o tome ko i kako može izjaviti zahtjev za vanredno preispitivanje, Vrhovni sud inače djelotvoran pravni lijek učinio nedjelotvornim tako što je apelantu proizvoljno onemogućio pristup tom pravnom lijeku. Stoga je u konkretnom slučaju prekršeno apelantovo pravo na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Evropske konvencije u vezi s pravom na pristup sudu iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3258/19 od 10. decembra 2020. godine)

PRAVO NA IMOVINU

Privremeno oduzimanje vozila u krivičnom postupku

Ne postoji kršenje prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada u okolnostima konkretnog slučaja daljnje zadržavanje privremeno oduzetog vozila koje predstavlja apelantovu imovinu, s obzirom na stadij u kojem se nalazi krivični postupak u vezi s kojim je predmetno vozilo privremeno oduzeto, nije narušena pravična ravnoteža između legitimnog cilja – pravilnog provođenja pravde i apelantovog prava na mirno uživanje imovine.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da su osporena rješenja donesena u skladu s relevantnim odredbama ZKPBiH, konkretno čl. 65. i 74. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08,

12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 49/17 – odluka USBiH, 42/18 – rješenje USBiH i 65/18), iz kojih proizlazi da će se predmeti koji su u toku postupka privremeno oduzeti vratiti vlasniku, odnosno držaocu kada u toku postupka postane očigledno da ne predstavljaju predmete koji se imaju oduzeti prema Krivičnom zakonu BiH ili koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku, a ne postoje razlozi za njihovo oduzimanje u smislu člana 391. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.

Iz navedenog proizlazi da je pravni osnov za donošenje osporenih odluka propisan u navedenom relevantnom zakonu, koji ispunjava uslove u pogledu dostupnosti, tj. pristupačnosti (objavljen je u službenom glasniku koji je javno glasilo) i jasnoće (s obzirom na to da su citirane odredbe KZBiH i ZKPBiH dovoljno jasno formulisane u smislu da svako može ocijeniti kakve će biti posljedice njegovog ponašanja). Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud zaključuje da je „miješanje“ u apelantovo pravo na imovinu izvršeno u skladu sa zakonom.

Zatim, Ustavni sud smatra da odbijanje apelantovog zahtjeva za vraćanje privremeno oduzetog vozila, odnosno zadržavanje materijalnih dokaza može biti neophodno u interesu valjanog provođenja pravde, što predstavlja legitiman cilj u opštem interesu (vidi Evropski sud, *Smirnov protiv Rusije*, aplikacija broj 71362/01, presuda od 7. juna 2007. godine, tačka 57). Naime, za Ustavni sud je nesporno da postoji javni interes u slučaju kada se predmeti oduzimaju radi vođenja istrage u krivičnom postupku.

Najzad, potrebno je odgovoriti na pitanje da li je kontrola apelantove imovine proporcionalna tom legitimnom cilju koji se želi postići, odnosno da li uspostavlja pravičnu ravnotežu između apelantovog prava da mu privremeno oduzeti predmeti budu vraćeni i opšteg interesa – valjanog provođenja pravde.

Pri procjeni da li je uspostavljen pravičan balans, Evropski sud državi ostavlja široko polje procjene kako u pogledu izbora mjera tako i u procjeni da li su njihove posljedice opravdane u opštem interesu u svrhu postizanja cilja zakona u pitanju (vidi Evropski sud, *Yildirim protiv Italije* (dec.), no. 38602/02, ECHR 2003-IV). Nadalje, Evropski sud pri procjeni pravične ravnoteže u mjerama kojim se oduzima imovina koja je nezakonito korištena cijeni brojne faktore, koji uključuju i ponašanje vlasnika. U tom smislu mora se utvrditi i da li su domaće vlasti imale u vidu nivo greške ili brige vlasnika ili barem odnos između vlasnikovog ponašanja i krivičnog djela koje je počinjeno. Nadalje, mora se utvrditi da li postupak u domaćem pravnom sistemu vlasniku omogućava, s obzirom na ozbiljnost mjere s kojom se suočava, adekvatnu priliku da iznese svoj slučaj pred nadležnim tijelom i da osporava zakonitost i arbitrarnost i nerazumno postupanje (vidi, *Yildirim*, sa daljnjim referencama na relevantni praksu Evropskog suda).

U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da je u toku istražnog postupka u krivičnom predmetu koji se vodio protiv više lica (između ostalih protiv apelantovog oca B. G.), po usmenoj naredbi Suda BiH od 9. jula 2014. godine od N. G. (apelantovog brata) privremeno oduzeto vozilo čiji povrat je apelant tražio. Osporenim rješenjima apelantov zahtjev za vraćanje privremeno oduzetog vozila je odbijen kao neosnovan uz obrazloženje da se u trenutku u kojemu su rješenja donesena, s obzirom na fazu postupka u kojoj se predmet nalazio, nisu stekli uslovi za vraćanje vozila, imajući u vidu navode Tužilaštva BiH o tome kako se još uvijek provode istražne radnje. Pri tome je naglašeno da se radi o privremenom oduzimanje i da će vozilo biti vraćeno kad se za to steknu uvjeti. U vezi s tim je ukazano da je vozilo privremeno oduzeto i da će se koristiti kao dokaz u predmetnom krivičnom postupku, s obzirom na činjenicu da je u vozilu ugrađen predmet koji potječe od vozila koje je otuđeno, a što je činjenično obuhvaćeno optužnicom (vidi,

mutatis mutandis, Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-4298/19 od 11. marta 2020. godine, dostupna na *www.ustavnisud.ba*). Sud BiH je takođe naveo da je u vozilu čiji povrat apelant traži ugrađeno još dijelova koji potiču od različitih vozila koja su otuđena, a što nije obuhvaćeno predmetnom optužnicom u konkretnom krivičnom postupku, ali da na indirektan način potkrepljuju uvjerenje suda o neophodnosti daljnjeg zadržavanja predmeta, a imajući u vidu činjenicu da takvi predmeti na kraju postupka mogu biti predmet oduzimanja i po drugim osnovama predviđenim zakonom. S obzirom na navedeno, Ustavni sud je stava da je u okolnostima konkretnog predmeta postignuta pravična ravnoteža između zahtjeva opšteg interesa i apelantovog prava na mirno uživanje vlasništva, te da osporenim rješenjima nije povrijeđeno apelantovo pravo na imovnu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP 1467/19 od 10. novembra 2020. godine)

KRIMINALISTIČKI I KRIVIČNOPROCESNI ASPEKTI OTKRIVANJA, RAZJAŠNJAVANJA I DOKAZIVANJA KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA DOC.DR.SC. ADNANA PIRIĆA

Prof. dr. sc. Vladimir. M. Simović*

Prikaz knjige

Organizovani kriminalitet i korupcija se s pravom smatraju zlom 21. vijeka i predstavljaju posebnu opasnost za države u tranziciji, u kojima demokratski i institucionalni sistemi nisu dovoljno izgrađeni. Uz to, neadekvatni pravni i politički mehanizmi ne pružaju dovoljno garancija za efikasnu kontrolu raspolaganja javnim ovlaštenjima, čiju zloupotrebu korupcija zapravo predstavlja. Ova pojava u društvenom smislu utiče na izmijenjen sistem vrijednosti, pogotovo racionalizovanje, pa čak i opravdavanje nezakonitog ponašanja. U političkom smislu ona narušava legitimitet i ugled insitucija vlasti, ugrožva ostvarivanje načela pravne države i uzrokuje nepovjerenje građana u vlast, kao i političku nestabilnost. Borba protiv korupcije predstavlja jedan je od ključnih izazova vladavine prava i povezana je sa poštovanjem pitanja temeljnih ljudskih prava, radom pravosudnih organa i institucija u unutrašnjim poslovima. U cilju uspješne borbe protiv korupcije bitno je pokazati odlučnost u preduzimanju konkretnih, sveobuhvatnih i održivih aktivnosti na njihovom suprostavljanju, kako u pogledu prevencije, tako i represivnih mjera za njene počinioce. Organizovani kriminalitet i korupcija su i stvarni problem Bosni i Hercegovini.

*Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine i vanredni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci. vlado_s@blic.net

Borba protiv njih je dug i kompleksan proces u kojem nema brzih niti jednostavnih rješenja. Samo koordiniranim, sistemskim i sveobuhvatnim djelovanjem svih institucija, zajedno u svojim oblastima poslovanja i međusobnom kontinuiranom saradnjom, može se postići rezultat u borbi protiv njih.

Monografija „Kriminalistički i krivičnoprocesni aspekti otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela“, autora dr Adnana Pirića, docenta na Katedri za krivično pravo Pravnog fakulteta Univerziteta „Vitez“ Vitez u čijem izdanju je ova knjiga nedavno objavljena, razrađena je na 252 stranice u sedam poglavlja. Monografija sadrži 23 tablice, šest grafikona i popis 19 analiziranih pravnosnažno okončanih predmeta za koruptivna krivična djela u Bosni i Hercegovini. Na kraju knjige nalazi se popis citirane literature. Autor nas pomoću predočene strukture djela postupno i pravilno uvodi u tematiku naučno-istraživačkog cilja. Struktura monografije postavljena je tako da naučno obrađuje koruptivna krivična djela, kroz prizmu kriminalističke i krivičnoprocesne djelatnosti u okviru otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja ovih djela. Uvod determiniše probleme i predmet istraživanja, svrhu i ciljeve istraživanja.

Pojam i definisanje korupcije je naslov prvog dijela knjige i sadrži: pojam, sociološko, kriminalističko i pravno definisanje koruptivnih krivičnih djela.

Drugi dio knjige daje kraći osvrt na krivičnopravni sadržaj koruptivnih krivičnih djela, posebno međunarodne konvencije i zakone u Bosni i Hercegovini.

Otkrivanje, razjašnjavanja, i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela naslov je trećeg dijela, koji čini neke od ključnih dijelova monografije. Obrađeni su: pojam i sadržaj otkrivanja; kriminalistički aspekti otkrivanja;

pojam i sadržaj i kriminalistički aspekti razjašnjavanja; pojam dokazivanja, kriminalistički i krivičnoprocesni aspekti dokazivanja; otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje koruptivnih krivičnih djela (specifičnosti i primjena savremenih dokaznih sredstava). Operativne i istražne mjere i radnje analizirane su kroz kriminalističku obradu, početna saznanja i indicije, kriminalističke verzije, zlatna pitanja kriminalistike i ostala istraživanja, primjenu metoda kriminalističkog profilisanja u otkrivanju koruptivnih krivičnih djela, ličnost korumpirane osobe, podnošenje izvještaja, kvalitet optužnice, glavni pretres - dokazni postupak i u konačnici presudu.

Četvrti dio monografije sadrži analizu dostupnih međunarodnih iskustava u otkrivanju, razjašnjavanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela u odnosu na Bosnu i Hercegovinu.

Peti dio monografije odnosi se na analizu podataka procesuiranja koruptivnih krivičnih djela u Bosni i Hercegovini za period od 2009. do 2018. godine, i to primjenom multiplog regresionog modela.

U zaključku, kao šestom dijelu, daje se kratak presjek i sinteza provedenih istraživanja, te daju određene preporuke i zaključci.

Aktualnost i jasnoća odlike su koje obilježavaju ovu monografiju. Uz to, jedna od najvažnijih odrednica ove monografije je aktuelnost problematike kojom se bavi. Ona je dokaz da je tema „Kriminalistički i krivičnoprocesni aspekti otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela“ više nego aktuelna, ali i podložna daljnjim istraživanjima.

Autor adekvatno i argumentovano daje odgovore na vrlo zahtjevno postavljene probleme kroz uspostavljanje funkcionalnog kauzaliteta kriminalističke i krivičnoprocesne teorije, kao i prakse u vezi sa predmetnom temom. To može dovesti do novog kvalitativnog pomaka u unapređenju i efikasnosti otkrivačke djelatnosti nadležnih organa. Zbog svoje strukture i

metodološkog pristupa obradi teme, ova knjiga ima zasigurno teorijski i praktični značaj.

Sistematičnost, logičnost i razumljivost čine osnovna obilježja terminologije ove knjige. Stil rada odlikuje se konzistentnošću izričaja i jednostavnošću pisanja. Jezik je prilagođen ciljanoj populaciji, ali može biti namijenjen i široj publici. Monografija je pisana kao naučno-istraživački rad koji je zanimljiv svima koji su na povezani s ovom tematikom, kao i onima koji žele biti u toku zbivanja vezanih za kriminalističke i krivičnoprocesne radnje kada je u pitanju otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje koruptivnih krivičnih djela.

Monografija sadrži popis korištenih bibliografskih jedinica poredanih abecednim redom. U popisu se mogu pronaći mnoga djela autora koja su od izuzetne važnosti za cijelo područje kriminalistike i krivičnog procesnog prava. Korištena je literatura mnogih stručnih domaćih i stranih autora, a osim toga, kao izvore podataka, autor je koristio i razne baze podataka, izvještaje, odnosno obrazloženja pojedinih zakona. Navođenjem bitnih citata, te sistematizacijom korištenih bibliografskih jedinica, postignut je još jedan od uslov za pisanje kvalitetnog djela.

Monografija „Kriminalistički i krivičnoprocesni aspekti otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela“ autora doc.dr Adnana Pirića bavi se izuzetno važnim fenomenima kriminalistike i krivičnog procesnog prava. Uvažavajući sadašnje stanje, autor je uspio da argumentovano odgovori na postavljene probleme, ne zatvarajući mogućnost dalje evaluacije. Iako je pošao od sociološkog, kriminalističkog i pravnog definisanja korupcije, autor se nije zadržao samo na tome. Autor je u više različitih naučnih i pravnih metoda i sintetiziranjem prikupljenih informacija u istraživanju, uspješno postigao svrhu i ciljeve, ukazujući na važnost problematike otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih

djela. Autor je omogućio spajanje kriminalistike i krivično procesnog prava u cjelovit naučni projekat koji predlaže nova rješenja i ukazuje na nova naučna saznanja. Zbog toga će ova monografija biti važna ne samo za teoriju kriminalistike i krivično procesnog prava, nego i za praktičare.

UPUTE ZA AUTORA

Časopis objavljuje radove iz oblasti kriminalistike, kriminologije i prava. Radovi koji zadovoljavaju kriterije, upućuju se na recenziju. Postupak recenziranja je anoniman za autore i recenzente. Ukoliko dostavljeni rad ne spada u oblast Časopisa, isti će biti vraćen autoru. Za prihvaćene priloge se ne plaćaju autorski honorari, niti se naknađuju bilo kakvi drugi troškovi. Jezici na kojima se primaju radovi su: bosanski, hrvatski, srpski, crnogorski (u latiničnom ili ćiriličnom pismu) i engleski jezik. Radovi se dostavljaju isključivo u elektronskoj formi na e-mail adresu: centarkkpi@gmail.com. Maksimalna dužina izvornih, preglednih i stručnih radova može biti jedan tabak ili 16 stranica A4 formata, ili 35.600 karaktera. Redakcija izuzetno može odlučiti da, na prijedlog glavnog urednika, objavi rad obimniji od standardnog obima.

1. Maksimalna dužina ostalih vrsta radova, može biti do 8 stranica A4 formata ili pola autorskog tabaka, ili najviše do 17.800 karaktera.
2. Radu se dodaju sažeci do 150 riječi, na jednom od jezika Časopisa i na engleskom jeziku.
3. Radu se dodaje do 5 ključnih pojmova na jednom od jezika Časopisa i na engleskom jeziku.
4. Pogodni radovi se upućuju na recenziju, a radovi koji se ocijene nepogodnima vraćaju se autorima.
5. Kako bi bio objavljen u Zborniku, svaki rad mora dobiti dvije pozitivne recenzije. U slučaju da je jedna recenzija pozitivna, a jedna negativna, rad se upućuju na treću recenziju.
6. Odluku o prihvaćanju ili neprihvaćanju rada za objavu, te njegovoj kategorizaciji, na prijedlog glavnog urednika, donosi redakcija.
7. Imena recenzenata nisu dostupna autorima. Nakon obavljene recenzije,

- primjedbe recenzenata se dostavljaju autorima radi usvajanja ili odbijanja. Ukoliko prihvate primjedbe, autori će u roku od 8 dana dostaviti ispravljeni rad.
8. Recenzenti ne znaju ime autora. Autor će prilikom izrade rada izbjeći svoju posrednu identifikaciju kroz tekst rada.
 9. Recenzenti svoje recenzije dostavljaju na posebnom obrascu koji dobivaju zajedno sa tekstom za recenziju.
 10. Prikazi, osvrti, zabilješke i ostali radovi koji nisu naučni ili stručni se, ne recenziraju. Odluku o njihovom eventualnom ispitivanju i objavljivanju donosi glavni urednik.
 11. Radovi koji se dostavljaju Zborniku moraju biti lektorisani. Autori prihvaćaju prava redakcije da lektorisani rad objavi bez daljnjih konsultacija s autorima. Ukoliko za to postoji opravdana potreba, konsultacija se može obaviti sa autorima, na osnovu odluke glavnog urednika.
 12. Autori dopuštaju Zborniku korištenje njihovih radova za objavljivanje u bilo kojoj formi (printanoj, online ili sl.). Zbornik zadržava i sva druga prava vezana za objavljivanje, ukoliko nije drugačije ugovoreno sa autorom.
 13. Radovi koji su upućeni za objavljivanje u Časopisu, neće i ne mogu biti dostavljeni na objavljivanje u drugoj publikaciji. Nakon što budu objavljeni u Časopisu, radovi u drugoj publikaciji (uključujući i svaki drugi oblik objavljivanja i distribucije) mogu biti objavljeni isključivo nakon prethodno pribavljenog odobrenja od glavnog urednika.
 14. Časopis će objavljivati i sažetke stručnih i naučnih članaka domaćih autora objavljenih u stranim indeksiranim časopisima, ukoliko takvi sažeci budu dostavljeni od autora.

STANDARDI ZA OBLIKOVANJE TEKSTA PRILOGA

1. Tekst rada se dostavlja kao Microsoft Word dokument, uz korištenje Times New Roman fonta veličine 12 pt., uz mogućnost korištenja bold, italic i drugih modifikacija.
2. Naslov rada se piše New Times Roman fontom, boldirano i veličine 16 pt.
3. Podnaslovi se pišu Times New Roman fontom, boldirano i veličine 14 pt. Numeriranje podnaslova je obavezno. Autor određuje samostalno način označavanja. Razmak između redova je 1,5, osim sažetaka, gdje je razmak 1.15.
4. Početak pasusa mora biti uvučen za pet slovnih mjesta u odnosu na lijevu marginu ili odvojen duplim proredom.
5. Prvi put upotrijebljena kratica ili akronim se označavaju u zagradi iza riječi ili skupine riječi koju označavaju. Prethodna odredba važi i za skraćeno označavanje propisa.
6. Prvi put citiran pravni propis mora biti označen brojem za “fusnotu” i naveden prema broju službenog glasila u kome je objavljen.
7. Napomene se pišu fontom 10. Napomene se nalaze na dnu teksta (“Fusnote”).
8. Svaka od četiri margine mora biti veličine 2,5 cm.
9. Na prvoj strani rada nalazi se puno ime i prezime svakog autora, akademska ili druga titula, institucija u kojoj radi – ako je zaposlen, kontakt informacije (adresa, email, telefon). Pored osobnih podataka, na prvoj stranici se nalazi i naslov rada.
10. Na drugoj stranici se daje sažetak i spisak ključnih riječi u skladu s tačkom I, 10 i 11.

11. Spisak obuhvaća korištenu literaturu po abecednom redu prezimena prvog autora, spisak konsultovanih web-stranica, spisak tabela i popis shema – ako su korištene. Spisak literature sadrži korištene zakone i druge izvore, koji će biti navedeni po kategorijama.

Radovi koji ne budu izrađeni u skladu sa ovim uputama biti će vraćeni autorima !

Redakcija Zbornika radova

CENTAR ZA KRIMINALISTIČKA, KRIMINOLOŠKA I PRAVNA
ISTRAŽIVANJA

.....
SJEDIŠTE REDAKCIJE ČASOPISA
Ul. Školska 23, 72270 Travnik
.....

Izdavanje 1. (prvog) broja Časopisa kriminalističke, kriminološke i pravne teme, finansijski je podržalo Ministarstvo obrazovanja kulture, mladih i sporta Srednjobosanskog kantona/kantona Središnja Bosna